

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

BÜYÜK DAİRE

KAVALA/TÜRKİYE (No. 2) DAVASI

(Başvuru no. 2170/24)

KARAR

35. maddenin 1. fıkrası • İç hukuk yollarının tüketilmesi • Başvurucunun, Avrupa Mahkemesine başvurmadan önce Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvurunun sonucunu beklememiş olması nedeniyle eleştirilemeyeceği, somut davanın kendine özgü koşullarında bu başvuru yolunun etkililiğinin ciddi biçimde zedelenmiş olduğu • Başvurucunun sekiz buçuk yıl boyunca aralıksız olarak özgürlüğünden yoksun bırakılması • Mevcut tüm iç hukuk yollarına istikrarlı, özenli ve tereddüde yer bırakmayacak biçimde başvurulmuş olmasına rağmen sonuç alınamaması • Avrupa Mahkemesinin bağlayıcı kararlarının (*Kavala/Türkiye* ve *Kavala/Türkiye (ihlal prosedürü)* [BD]) ısrarla yerine getirilmemesi ve ulusal düzeyde verilen beraat kararının uygulamada sonuç doğurmaması • Başvurucunun iki bireysel başvurusuna ilişkin Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalarda açıkça aşırı gecikmeler yaşanması • Anayasa Mahkemesinin başvuruların incelenmesinde sergilediği atalet nedeniyle söz konusu başvuru yolunun makul süre içinde incelenme yönünde gerçekçi bir imkân sunmaması

10. ve 11. maddeler • İfade özgürlüğü • Barışçıl toplantı özgürlüğü • Başvurucunun, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet olaylarının planlanması, koordinasyonu veya yönetilmesindeki stratejik rolü nedeniyle, bu olaylara fiilen katılıp katılmadığı incelenmeksizin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi • Mahkûmiyetin, doğrudan başvurucunun insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetlerle veya Gezi Parkı olaylarına katılımıyla bağlantılı eylemlere dayanması • Sözleşme tarafından korunan hukuka uygun sivil toplum faaliyetlerinin, son derece ağır bir suçun maddi unsuruyla bir tutulması • Ağır Ceza Mahkemesinin Türk Ceza Kanunu'na ilişkin yorumunun, başvurucunun doğrudan katılımı, teşviki veya kolaylaştırması bulunmadığı halde, üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri nedeniyle kendisine dolaylı olarak ceza sorumluluğu yüklenmesine yol açması • Açıkça orantısız bir ceza sorumluluğu yüklenmesi • Söz konusu yorumun, 10. ve 11. maddelerde teminat altına alınan özgürlüklerin kullanılması üzerinde özellikle ağır bir caydırıcı etki doğurma ihtimali • Söz konusu ceza hukuku hükmünün kapsamının genişletilmesinin, keyfi müdahalelere karşı gerekli asgari korumayı sağlamamış olması ve “kanunen öngörülmüş” olmaması

6. maddenin 1. fıkrası (ceza) • Başvurucu aleyhindeki ceza yargılamasında, hem yargılamanın hakkaniyetini hem de mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığına ilişkin güvenceleri etkileyen ciddi eksikliklerin bulunması • İsnat edilen suç cebir ve şiddet kullanımını gerektirmesine rağmen, başvurucunun faaliyetleri ile söz konusu şiddet olayları arasındaki nedensellik bağının incelenmemesi • Savunmanın dinlenmesini talep ettiği kilit önemdeki tanıkların dinlenmesinin, yeterli usulî güvencelerle telafi edilmeksizin ve istinaf ile Yargıtay aşamalarında etkili bir denetim yapılmaksızın, basmakalıp gerekçelerle reddedilmesi • Mahkûmiyetin, büyük ölçüde genel

KAVALA / TÜRKİYE (No. 2) KARARI

bağlamdan hareketle yapılan ve başvurunun somut fiilleriyle yeterince ilişkilendirilmeyen çıkarımlara dayanması ve bunları çürütme yükünün sanığa yüklenmesi • Ulusal mahkemelerin ceza hukukunu başvuru aleyhine keyfi ve öngörülemez biçimde yorumlaması ve bunun yargılamanın açıkça makul olmayan bir sonuçla neticelenmesine yol açması • Mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda haklı kuşkular doğurmaya elverişli, aynı yönde birleşen unsurların bulunması • Davanın art arda bir mahkemeden diğerine gönderilmesi • Bu unsurların, Türkiye’de yargının bağımsızlığını etkileyen yapısal eksikliklerin oluşturduğu daha geniş bağlam ışığında değerlendirilmesinin gerekmesi • Söz konusu eksikliklerin başvurunun adil yargılanma hakkının özünü temelden sarsması

5. maddenin 1. fıkrası • 5. maddenin 1. fıkrası (c) ve (a) bentleri • Başvurucunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 5(1). madde şartlarıyla bağdaşmaması • Tutukluluğun keyfi olması, makul gerekçelere dayanmaması ve Sözleşme’de sayılan meşru amaçlardan birini taşıması • Yetkili makamların, başvurunun tutukluluğunun devamını sağlamak ve iç hukuk şartlarının etrafından dolanmak amacıyla alternatif gerekçeler arayarak kötü niyetle hareket etmesi • Başvurucunun adil yargılanmanın temel güvenceleriyle bağdaşmayan, adaletin açıkça inkârı niteliğindeki bir yargılama sonunda verilen mahkûmiyet kararı sonrasında özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka aykırı olması • Söz konusu alıkoyma işleminin Sözleşme bakımından kabul edilebilir herhangi bir hukuki dayanağının bulunmaması

18. madde (+ 5(1). md., 6(1). md., 10. md. ve 11. md.) • Sözleşme’de öngörülmemiş amaçla kısıtlama • Başvuru hakkında yürütülen kovuşturmada, süregiden tutukluluğunda ve mahkûmiyetinde ağır basan saikin, başvuru Gezi Parkı gösterilerindeki rolü ve bir insan hakları savunucusu olarak görüşlerini ifade etmesi nedeniyle cezalandırmak ve susturmak şeklindeki örtülü amaç olması

3. madde (maddi) • İnsanlık dışı veya aşağılayıcı ceza • Başvurucunun, herhangi bir salıverilme beklentisi veya kişisel durumundaki değişiklikler ya da oluşturduğu tehlikenin derecesi dikkate alınarak cezasının gözden geçirilmesi imkânı bulunmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi • İndirilemez nitelikteki müebbet hapis cezasına hükmedildiği andan itibaren 3. maddeyle bağdaşmazlık

46. madde • Kararların icrası • Bireysel tedbirler • Davalı Devletin, başvurunun mümkün olan en erken tarihte tahliyesini sağlaması, Sözleşme hukuku bakımından hükümsüz ve geçersiz sayılan şikâyet konusu mahkûmiyetin sonuçlarını ortadan kaldırması ve tespit edilen ihlaller için etkili telafi sağlaması gereği

Genel tedbirler • Davalı Devletin, kapsamı geniş yorumlanan veya yapay biçimde genişletilen suçlar nedeniyle insan hakları savunucuları, siyasi muhalifler ve gazeteciler hakkında kovuşturmalar yürütülmesi ve bunların tutuklanmasına ilişkin sistem kaynaklı sorunu gidermesi gereği • Davalı Devletin, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin güvenceleri etkileyen yapısal eksiklikleri gidermesi gereği • Avrupa Mahkemesi kararlarının yerine getirilmesine ilişkin ihlal prosedürlerine ulusal düzeyde öncelik verilmesi gereği • Davalı Devletin, gerçek bir şartlı salıverilme imkânı temin eden bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle indirilemez nitelikteki müebbet hapis cezalarının infazına ilişkin sistem kaynaklı sorunu, *Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] kararında belirlenen ilkelere uygun bir prosedür tesis ederek gidermesi gereği

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

STRAZBURG

25 Ağustos 2026

Bu karar nihai olup, ancak şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçindekiler

USUL	1
GİRİŞ	3
OLAYLAR	3
I. DAVANIN KOŞULLARI.....	3
A. Genel bakış	3
B. Gezi Parkı olayları	5
C. Başvurucu hakkında verilen beraat kararı öncesindeki olguların özeti..	7
1. Sayın Kavalalı'nın 19 Şubat 2019 tarihinde kendisine isnat edilen ilk suçlamalardan önce gözüaltına alınıp tutuklanması	7
2. 19 Şubat 2019 tarihinde başvurucuya münnet edilen ilk suçlamalar ve 28 Eylül 2020 tarihinde isnat edilen ikinci suçlamalara kadar yaşanan olaylar.....	8
D. Başvurucuya isnat edilen ikinci suçlamalar	12
1. Başvurucunun tutukluluğunun yeni suç isnatlarına dayanılarak sürdürülmesi.....	12
2. 28 Eylül 2020 tarihli iddianame	13
3. Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararı	13
4. 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararının bozulması.....	14
E. Başvurucu hakkında müebbet hapis cezasına hükmedilmesi.....	16
1. 25 Nisan 2022 tarihli karar.....	16
2. Başvurucu tarafından yapılan istinaf başvurusu.....	20
3. Başvurucu hakkındaki mahkûmiyet kararının istinafta onanması. 22	
4. Yargıtay'a yapılan temyiz başvurusu.....	22
F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ihlal prosedürü bağlamında verdiği 11 Temmuz 2022 tarihli karar	24
G. Başvurucunun Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı bireysel başvurular....	25
1. 9 Haziran 2022 tarihli bireysel başvuru	25
2. 24 Ekim 2023 tarihli bireysel başvuru	25
3. Bakanlar Komitesi Kararı	26
H. Başvurucu tarafından sunulan diğer bilgi ve belgeler.....	26
II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA	28
A. Anayasa	28
B. Ceza Kanunu.....	28
C. Ceza Muhakemesi Kanunu	29
D. Koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası.....	29
E. Anayasa Mahkemesi içtihadı	30
1. Şerafettin Can Atalay davası.....	30
2. Tayfun Kahraman davası	31
III. ULUSLARARASI HUKUK VE UYGULAMA.....	33

KAVALA / TÜRKİYE (No. 2) KARARI

A. İnsan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının rolüne ve korunmasına ilişkin uluslararası metinler	33
B. Türkiye’de yargıya ilişkin Venedik Komisyonu görüşü	34
C. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri	34
ESAS	36
I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TÜKETİLMEDİĞİ İTİRAZI	36
A. Tarafların görüşleri	36
1. Hükümet	36
2. Başvurucu	37
B. Müdahil üçüncü şahıslar	38
1. İnsan Hakları Komiseri	38
2. Müdahil STK’lar	39
C. Mahkemenin değerlendirmesi	39
II. SÖZLEŞME’NİN 10. VE 11. MADDELERİNİN İHLALİ İDDİASI 44	
A. Kabul edilebilirlik	45
1. Mahkeme İçtüzüğü’nün 47. maddesi gereklerine uyulması	45
2. 17. maddenin uygulanması	46
3. Sonuç	47
B. Esas	47
1. Tarafların görüşleri	47
2. Müdahil üçüncü şahıslar	50
3. Mahkemenin değerlendirmesi	52
III. SÖZLEŞME’NİN 6. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI	58
A. Kabul edilebilirlik	58
1. “Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme”	58
2. Yargılamanın süresi	60
3. Geri kalan şikâyetler	60
B. Esas	61
1. Tarafların görüşleri	61
2. Müdahil üçüncü şahıslar	63
3. Mahkemenin değerlendirmesi	65
IV. SÖZLEŞME’NİN 5(1). MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI	71
A. Kabul edilebilirlik	71
1. Tarafların görüşleri	71
2. Mahkemenin değerlendirmesi	73
B. Esas	76
1. Tarafların görüşleri	76
2. İnsan Hakları Komiseri	78
3. Mahkemenin değerlendirmesi	78

V. SÖZLEŞME’NİN 18. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI.....	83
A. Kabul edilebilirlik.....	83
1. Tarafların görüşleri	83
2. Mahkemenin değerlendirmesi.....	84
B. Esas	85
1. Tarafların görüşleri	85
2. Müdahil üçüncü şahıslar	87
3. Mahkemenin değerlendirmesi.....	87
VI. CEZANIN İNDİRİLEMEZ NİTELİĞİ SEBEBİYLE SÖZLEŞME’NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI	93
A. Kabul edilebilirlik.....	93
1. Tarafların görüşleri	93
2. Mahkemenin değerlendirmesi.....	94
B. Esas	95
VII. DİĞER İHLAL İDDİALARI	96
VIII. SÖZLEŞME’NİN 41. VE 46. MADDELERİNİN UYGULANMASI	98
A. Sözleşme’nin 41. maddesi	98
1. Tazminat	98
2. Masraf ve giderler	98
B. Sözleşme’nin 46. maddesi	99
YARGIÇ VEHABOVIĆ VE YARGIÇ YÜKSEL’İN ORTAK MUHALEFET ŞERHİ	106
YARGIÇ YÜKSEL’İN MUHALEFET ŞERHİ.....	108

Kavala/Türkiye (No. 2) davasında,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, aşağıdaki yargıçlardan oluşan Büyük Daire halinde toplanmış:

Mattias Guyomar, *Başkan*,
Arnfinn Bårdsen,
Ivana Jelić,
Lado Chanturia,
Ioannis Ktistakis,
Kateřina Šimáčková,
Faris Vehabović,
Jovan Ilievski,
Gilberto Felici,
Saadet Yüksel,
Diana Sârcu,
Artūrs Kučs,
Mateja Đurović,
András Jakab,
Canòlic Mingorance Cairat,
Vahe Grigoryan,
Hugh Mercer, *yargıçlar*,

ve Abel Campos, *Yazı İşleri Müdür Yardımcısı*,

25 Mart 2026 ve 2 Temmuz 2026 tarihlerinde kapalı oturumda istişarelerde bulunmuş,

2 Temmuz 2026 tarihinde aşağıdaki kararı kabul etmiştir:

USUL

1. Bu dava, Mehmet Osman Kavala (“başvurucu”) adlı bir Türk vatandaşı tarafından, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme’nin (“Sözleşme”) 34. maddesi uyarınca, 18 Ocak 2024 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Mahkemeye sunulmuş olan bir başvuruya (no. 2170/24) dayanmaktadır.

2. Başvurucu, Middlesex Üniversitesi’nde İnsan Hakları Hukuku Profesörü olan Sayın Philip Leach ve Oxford Üniversitesi’nde Uluslararası Hukuk Profesörü olan Sayın Başak Çalı tarafından temsil edilmiştir. Türk Hükümeti (“Hükümet”) ise Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanı Sayın Abdullah Aydın tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuru, Mahkeme İçtüzüğü’nün 52(1). maddesi uyarınca Mahkemenin İkinci Seksiyonuna gönderilmiştir. 21 Mart 2024 tarihinde Seksiyon Başkanı, İçtüzüğün 41. maddesini uygulamaya karar vererek başvurunun bu başvurunun öncelikli olarak ele alınması yönündeki talebini kabul etmiştir. Aynı tarihte başvuru hakkında Hükümete bildirimde bulunulmuştur.

4. 16 Aralık 2025 tarihinde, İkinci Seksiyonun bir Dairesi kendi yargılama yetkisinden Büyük Daire lehine feragat etme kararı almıştır (Sözleşme'nin 30. maddesi ve İçtüzüğü'nün 72. maddesi).

5. Büyük Daire Sözleşme'nin 26. maddesinin 4. ve 5. fıkraları ve İçtüzüğü'nün 24. maddesi uyarınca oluşturulmuştur.

6. Başvurucu ve Hükümet davanın esasına ilişkin yazılı görüşlerini ayrı ayrı sunmuşlardır (İçtüzüğü'nün 59(1). maddesi).

7. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ("İnsan Hakları Komiseri") yargılamalara müdahil olma hakkını kullanarak yazılı yorumlarını ibraz etmiştir (Sözleşme'nin 36(3) maddesi ve İçtüzüğü'nün 44(2). maddesi).

8. Ek olarak, Büyük Daire Başkanı tarafından dilekçe sürecinde yargılamaya üçüncü taraf sıfatıyla müdahil olma izni verilmiş olan (Sözleşme'nin 36(3) maddesi ve İçtüzüğü'nün 44(2). maddesi) European Criminal Bar Association (Avrupa Ceza Avukatları Birliği), Rights Defenders Initiative (RDI), İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) ile ortaklaşa şekilde Association of European Administrative Judges (Avrupa İdari Yargıçlar Birliği-AEAJ), European Association of Judges (Avrupa Yargıçlar Birliği-AEJ) ve "Judges for Judges" Foundation (Yargıçlar için Yargıçlar Vakfı) ve *Magistrats européens pour la démocratie et les libertés* (Demokrasi ve Özgürlükler için Avrupalı Yargıçlar-MEDEL) tarafından müdahil görüşleri ibraz edilmiştir. Ayrıca Daire huzurundaki prosedüre müdahil olma izni verildiği (İçtüzüğü'nün 44(3). maddesi) ve söz konusu izin Büyük Daire huzurundaki prosedür esnasında da geçerliliğini koruduğundan, yine müştereken Turkey Human Rights Litigation Support Project (Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi), Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) ve International Commission of Jurists (Uluslararası Hukukçular Komisyonu) tarafından, Clooney Foundation for Justice (Clooney Adalet Vakfı) ve University of Amsterdam's Fair Trials Clinic (Amsterdam Üniversitesi Adil Yargılama Kliniği) tarafından, TrialWatch ve Profesör Göran Sluiter tarafından ve Türkiye Barolar Birliği (TBB), REDRESS ve İfade Özgürlüğü Derneği tarafından yazılı görüşler ibraz edilmiştir.

9. 25 Mart 2026 tarihinde Strazburg'taki İnsan Hakları Binası'nda aleni bir duruşma gerçekleştirilmiştir.

Bu duruşma sırasında Mahkeme huzurunda şu isimler hazır bulunmuştur:

(a) *Hükümet adına*

Sayın A. AYDIN,

Vekil,

Sayın A.E. BOZBAYINDIR,

Sayın B.B. ŞENOCAK,

Sayın Ş. TAŞ,

Danışmanlar;

(b) *başvurucu adına*

Sayın	P. LEACH,	<i>Avukat,</i>
Sayın	B. ÇALI,	
Sayın	D.T. AYTÖRE,	
Sayın	E. DEMİRALP BEKİR,	<i>Danışmanlar;</i>

(c) *Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği adına*

Sayın	M. O'FLAHERTY,	<i>İnsan Hakları Komiseri,</i>
Sayın	E. BİÇAKÇIÇ,	<i>Direktör Yardımcısı,</i>
Sayın	K. KIRCHBERGER,	<i>Danışman.</i>

Başvurucunun eşi de duruşmada hazır bulunmuştur.

Mahkeme, Sayın Aydın, Sayın Bozbayındır, Sayın Leach ve Sayın Çalı tarafından yapılan sunumları ve bu kişilerin yargıçların sorularına verdikleri yanıtları dinlemiştir. Mahkeme huzuruna çıkan taraflar duruşmanın kapanışından önce Başkan tarafından belirlenen süre zarfında yazılı cevaplarını da sunmuşlardır (İçtüzüğün 71(1). ve 38(1). maddeleri).

GİRİŞ

10. Bu dava başvuru hakkında alınan tedbirlerle ilgili olup, başvuru söz konusu tedbirlerin kendisine bir insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetler ve kamuoyu karşısında aldığı tavır sebebiyle dayatıldığı düşüncesindedir. Dava, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararının (*Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, 10 Aralık 2019) ardından gelişen olaylara dayanmakta olup, bu süre zarfında başvuru, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmadan önce özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam etmiştir. Başvuru Sözleşme'nin 3, 5, 6, 7, 10, 11 ve 18. maddelerinin ihlal edildiği iddiasında bulunmaktadır.

OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

A. Genel bakış

11. Başvuru, Türkiye'de bir iş insanı ve insan hakları savunucusudur. İnsan hakları, kültür, toplumsal araştırmalar, tarihsel uzlaşma ve çevrenin korunması alanlarında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşunun ("STK") ve sivil toplum hareketinin kurulmasına katkıda bulunmuştur (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 12).

12. Başvuru 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana, yani sekiz buçuk yıldan uzun bir süredir, özgürlüğünden aralıksız bir şekilde yoksun bırakılmış durumdadır. Kendisi ilk başta iki suç şüphesiyle gözaltına alınmıştır: Gezi

Parkı olayları ile bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamı dahilinde cebir ve şiddet yoluyla hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek (bkz. aşağıdaki paragraf 17-21) ve Türkiye'de 20 Temmuz 2016 ile 18 Temmuz 2018 tarihleri arasında olağanüstü hal ilan edilmesine yol açan 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimiyle bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi anlamı dahilinde anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 24-28). 11 Ekim 2019 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi kapsamındaki suçlamaya ilişkin olarak adli kontrol şartıyla salıverilmesine karar verilmiştir; ne var ki, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamındaki suçla bağlantılı olarak tutukluluğu devam ettiği için bahsi geçen tahliye kararı fiilen serbest bırakılmasıyla sonuçlanmamıştır.

13. Başvurucu 18 Şubat 2020 tarihinde Gezi Parkı olaylarıyla ilişkili suçlama (Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi) kapsamında beraat etmiştir. Ancak yine o tarihte verilen adli kontrol şartıyla tahliyesine yönelik karar başvurucunun fiilen serbest bırakılmasıyla sonuçlanmamıştır. Kendisi aynı gün emniyette gözaltına alınmış ve ertesi gün, anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs şüphesiyle (Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi; bkz. aşağıdaki paragraf 30-31) yeniden tutuklanmıştır. 9 Mart 2020 tarihinde başvuru bu kez, Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesinde öngörülen bir suç olan askeri veya siyasi casusluk suçlamasıyla tutuklanmıştır (bkz. aşağıdaki paragraf 33). 22 Ocak 2021 tarihinde İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararını bozmuştur (bkz. aşağıdaki paragraf 38). 25 Nisan 2022 tarihinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi başvurucuyu Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamındaki suçtan mahkûm etmiştir ve söz konusu madde uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırmıştır; ayrıca yine söz konusu suçla ilgili olarak tutukluluğunun devamına karar vermiştir. Ancak askeri veya siyasi casusluk suçundan (Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesi) beraatine ve bu suçla bağlantılı olarak tahliyesine karar vermiştir. Darbe girişimi ile bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi kapsamındaki suç isnadına ilişkin olarak ise, Ağır Ceza Mahkemesi bu suçlamanın 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararı kapsamında kaldığı değerlendirmesinde bulunmuştur (bkz. aşağıdaki paragraf 47-57). Söz konusu mahkûmiyet kararı 28 Aralık 2022'de istinaf aşamasında (bkz. aşağıdaki paragraf 63), 28 Eylül 2023'te ise temyiz aşamasında onanmıştır (bkz. aşağıdaki paragraf 65-68).

14. Başvurucunun, davasının Bakanlar Komitesi tarafından Mahkemeye sevk edildiği (bkz. aşağıdaki paragraf 15 ve 69) tarih olan 2 Şubat 2022 öncesindeki tutukluluğu Mahkemenin iki kararına konu olmuştur. Mahkeme 10 Aralık 2019 tarihli kararında (yukarıda anılan) başvurucunun Türk Ceza Kanunu'nun 309. ve 312. maddelerinde öngörülen suçlarla bağlantılı olarak tutuklanmasına ve tutukluluğunun devamına gerekçe olarak sunulan şüphelerin makul nitelik taşıması nedeniyle Sözleşme'nin 5. maddesinin

1. ve 4. fıkraları ile 5(1). maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (bkz. aşağıdaki paragraf 27-29).

15. Yukarıda anılan karar 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleşerek Sözleşme'nin 46(2). maddesi uyarınca icra denetimi amacıyla Bakanlar Komitesine iletilmiştir. Bakanlar Komitesi 2 Şubat 2022 tarihinde, 46(4). madde uyarınca verdiği bir Ara Karar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Sözleşme'nin 46(1). maddesi kapsamında yukarıda anılan *Kavala* kararına uyma yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği meselesinin Mahkemeye sevk edilmesine karar vermiştir. Bu sevk kararının ardından Mahkeme 11 Temmuz 2022 tarihinde bir karar vererek, Türkiye'nin söz konusu yükümlülüğünü yerine getirmemiş olduğuna hükmetmiştir (*Kavala/Türkiye (ihlal prosedürü)* [BD], no. 28749/18, 11 Temmuz 2022 – bkz. aşağıdaki paragraf 69).

16. Başvurucu hakkında 25 Nisan 2022 tarihinde verilen mahkûmiyet kararının öncesine ait olgular *Kavala* kararında (yukarıda anılan, paragraf 11-64) ve *Kavala (ihlal prosedürü)* kararında (yukarıda anılan, paragraf 8-56) halihazırda ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuş bulunmaktadır. Başta *Kavala (ihlal prosedürü)* kararından sonra meydana gelenler olmak üzere, müteakip gelişmeler aşağıda daha da ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu olgular somut dava açısından ilgi arz ettikleri ölçüde kısaca şu şekilde özetlenebilir.

B. Gezi Parkı olayları

17. 2013 yılının Mayıs ile Eylül ayları arasında yaşanan Gezi Parkı olayları, Taksim Meydanı'na ilişkin (2011 yılında kabul edilen) bir kentsel dönüşüm projesine muhalefet olarak ortaya çıkmıştır; söz konusu proje, İstanbul'un merkezinde yer alan az sayıdaki yeşil alandan biri olan Gezi Parkı'nın bir alışveriş merkezi inşa edilmesi amacıyla yıkılmasını da içermekteydi. Çevreciler ve bölge sakinleri, 27 Mayıs 2013 gününden başlayarak, bu projenin inşaat çalışmalarının başlatılmasına engel olmak amacıyla parkı işgal etmişlerdir. 31 Mayıs 2013 günü, parkı işgal edenleri oradan uzaklaştırmak için düzenlenen ve güç kullanımına sahne olan polis operasyonu bir dönüm noktası oluşturmuş ve protesto hareketinin hızla yayılmasına yol açmıştır. Gösteriler Haziran ve Temmuz 2013'te giderek artmış ve Türkiye'nin birçok il ve ilçesine yayılan toplantı ve gösteriler şeklinde gerçekleşen bu olayların bir kısmında göstericiler ile polis arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Göstericiler arasına karışan şiddet yanlısı gruplar şiddet ve vandalizm içeren eylemler gerçekleştirmiştir. Hükümet tarafından sunulan bilgiye göre, Eylül 2013'e kadar devam eden bu olaylara katılan kişi sayısı birkaç milyon olup, dört sivil ve iki polis memuru hayatını kaybetmiş, hem sivillerden hem de emniyet güçleri mensuplarından binlerce insan yaralanmıştır. Yetkili merciler bu hareketi terör örgütleri tarafından desteklenen bir ayaklanma olarak nitelendirmiş ve birçok ceza davası

başlatmıştır (daha ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 15-22).

18. *Kavala* davasında (yukarıda anılan, paragraf 7, 20-22), dönemin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri sürece müdahil olmuş ve Gezi olaylarına ilişkin yazılı görüş sunmuştur. Komiserliğin olaylar hakkında doğrudan bilgi sahibi olduğunu belirten Komiser, kendisinden önceki mevkidaşının 1-5 Temmuz 2013 arasında Türkiye'yi ziyaret ettiğini ve çeşitli sivil toplum aktörlerinin yanı sıra Devlet yetkilileriyle de görüştüğünü dile getirmiştir. Söz konusu ziyarete ilişkin çıkarımlar, Türkiye'deki kolluk kuvvetlerinin tutumuna odaklanan bir rapor kapsamında açıklanmıştır (CommDH(2013)24, 26 Kasım 2013). Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Komiser bu hareketin esasen ilk baştaki barışçıl göstericilere karşı aşırı güç kullanılması ve gösterilerin başlangıcında medyada bağımsız haberlere yer verilmemiş olması sebebiyle büyüdüğü kanaatindeydi. Bu hareketin, büyük oranda, başvuruçunun bir mensubu olmadığı Taksim Dayanışması platformu tarafından koordine edilen çok çeşitli sivil toplum aktörlerini bir araya getirmiş olduğunu kaydetmiştir. Son olarak, kolluk kuvvetleri tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlallerine dair çok sayıda ciddi ve güvenilir iddia sunulmuş olduğunu ve bu iddiaların büyük bir çoğunluğunun, uzun süredir devam eden cezasızlık yaklaşımı dolayısıyla, etkili bir şekilde soruşturulmamış olduğunu belirtmiştir.

19. Büyük Daire huzurunda da taraflar bu olayların nasıl sınıflandırılıp yorumlanacağı konusunda uyuşmazlık yaşamaya devam etmişlerdir.

20. Hükümete göre, Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 28 Eylül 2023 tarihli kararında da belirtildiği üzere (bkz. aşağıdaki paragraf 65-68), Gezi Parkı olayları parkın korunmasına yönelik çağrılara verilen kendiliğinden bir tepki olmayıp, 2011 yılından beri hazırlanmakta olan bir sürecin doruk noktasıydı. Hükümet, bu sürecin Taksim Dayanışması ve Taksim Platformu gibi örgütlü yapıların oluşturulmasına, sosyal medyanın koordineli kullanımına ve OTPOR/CANVAS hareketleri ile çeşitli kültürel veya sanal girişimler de dahil olmak üzere yabancı aktörlerden geldiği ileri sürülen desteklere dayandığını ve bu unsurların, kendi görüşlerine göre, yerel bir protestoyu ülke çapında bir siyasi muhalefet hareketine dönüştürmeye katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 49). Hükümet ayrıca, sürecin operasyonel aşamasının 27 Mayıs 2013 tarihinde başladığını ve hızla ülkenin dört bir yanına yayıldığını öne sürmüştür. Taksim Dayanışması'nın sosyal medya üzerinden tekrarladığı çağrıların kitlesel toplantılara, ardından da barikat kurulması, polise saldırı, taş ve molotof kokteyli atılması, kamu ve özel mülkiyete zarar verilmesi, ana yolların kapatılması ve özellikle Taksim semtinde ve Beşiktaş ilçesinde, Dolmabahçe'deki Başbakanlık ofisi yakınlarında bina ve araçlara yönelik saldırılar gibi güç gösterilerine ve şiddet eylemlerine yol açtığını belirtmiştir. Hükümet, can ve mal kaybının boyutunu, Devlet açısından yarattığı yüksek maliyeti ve bazı mitinglerde yasadışı veya terör örgütlerine ait sembollerin bulunduğu yönündeki iddiaların altını

çizmiştir. Hükümete göre, bütün bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu hareketin şiddet içeren bir ayaklanma yoluyla hükümeti ortadan kaldırmayı amaçlayan bir istikrarsızlaştırma girişimi olarak nitelendirilmesi için yeterliydi.

21. Başvurucu, Hükümetin Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olgulara ilişkin versiyonuna itiraz etmiş, bu anlatımın komplo teorisine dayalı bir söylem üzerine kurulduğunu, iddianamelerde ve ulusal mahkeme kararlarında tekrarlandığını ve sonuçta kendisine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmesine yol açtığını ve Mahkemenin 2019 ve 2022 tarihli kararlarında ulaştığı tespitlerle çeliştiğini ileri sürmüştür. Başvurucu, olaylara ilişkin olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin raporlarıyla da desteklenen kendi anlatımının aksine, Hükümetin versiyonunun herhangi bir tanımlanabilir kaynağa dayanmadığını iddia etmiştir. Başvurucunun atıf yaptığı kaynaklara göre, gösteriler 27 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı'nda yürütülen çalışmalara tepki olarak başlamış ve esasen polisin aşırı güç kullanımı sonucunda yayılmış olup, bu süreçte çok sayıda temel hak ihlali yaşanmıştır. Başvurucu ayrıca Hükümeti, gösterilerin büyük oranda barışçıl niteliğini azımsamak ve özellikle dönemin siyasi liderleriyle yapılan görüşmeler yoluyla yetkililerle diyalog kurma girişimlerinden ve sonrasında Taksim Dayanışması platformunun gerilimin düşürülmesi yönündeki çağrısından hiç bahsetmemekle suçlamıştır. Başvurucu bundan başka, polis şiddetine ilişkin olarak ne Devlet organlarınca ne de mecliste kapsamlı ve bağımsız bir soruşturma yürütüldüğünden yakınmıştır. Bu bağlamda, 2013 yılında bir meclis soruşturması başlatılması yönündeki resmî talebin iktidar çoğunluğu tarafından engellendiğini ve açılan tek ceza soruşturmasının münferit polis memurlarına ilişkin olduğunu savunmuştur. Başvurucuya göre, Türkiye İnsan Hakları Kurumunun bir raporunda polis müdahalelerinin insan hakları ihlallerine yol açtığına dair inandırıcı iddiaların bulunduğu kabul edilmiş ve gösteriler sırasında meydana gelen çeşitli ölüm olayları sıralanmıştır. Bunlar arasında, göstericileri kovalarken kaza sonucu hayatını kaybeden bir polis memurunun ölümü ile polis tarafından açılan ateş, darp, gösteriler sırasında meydana gelen olaylar veya biber gazı fişeklerinin kullanılması sonucu hayatını kaybeden bazı göstericilerin ölümlerine ilişkin örnekler de yer almaktadır; raporda biber gazının aşırı kullanımına ilişkin iddialar da bulunmaktadır.

C. Başvurucu hakkında verilen beraat kararı öncesindeki olguların özeti

1. Sayın Kavala'nın 19 Şubat 2019 tarihinde kendisine isnat edilen ilk suçlamalardan önce gözaltına alınıp tutuklanması

22. Başvurucu 18 Ekim 2017 tarihinde, yani Gezi Parkı olaylarının üzerinden dört yıldan fazla süre geçtikten sonra Türk Ceza Kanunu'nun 309. ve 312. maddeleri kapsamında gözaltına alınmasının ardından, 31 Ekim

2017’de İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nce sorgulanmıştır. Bu sorgu sırasında söz konusu olaylara, başvurunun gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları ve STK mensuplarıyla ilişkilerine ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimine iştirakinden şüphelenilen Amerikalı akademisyen H.J.B. ile irtibatlı olduğu iddiasına odaklanılmıştır. İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi 1 Kasım 2017 tarihinde başvurunun derhal tutuklanmasına karar vermiş, bu karar 13 Kasım 2017 tarihinde 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından da onaylanmış, ardından, Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesine dayanarak hazırlanan 19 Şubat 2019 tarihli iddianamenin Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edildiği tarih olan 4 Mart 2019’a kadar tutukluluk durumu düzenli aralıklarla yeniden incelenmiş ve tutukluluğunun devamına karar verilmiştir (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 29-40). Yine 4 Mart 2019 tarihli bir başka kararla, Türk Ceza Kanunu’nun 309. maddesi kapsamındaki suçun ayrıca soruşturulmasına karar verilmiştir.

2. 19 Şubat 2019 tarihinde başvurucuya müsnet edilen ilk suçlamalar ve 28 Eylül 2020 tarihinde isnat edilen ikinci suçlamalara kadar yaşanan olaylar

(a) 19 Şubat 2019 tarihli iddianame

23. 19 Şubat 2019 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, Sayın Kavala ve 15 sanık hakkında esasen Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak hükümeti cebren ve şiddet yoluyla ortadan kaldırmaya teşebbüs suçlaması (Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi) ile kamu düzenini hedef alan çeşitli suçlamaları içeren bir iddianame sunmuştur (iddianamenin ayrıntılı özeti için bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 47-55).

24. Bu iddianameye göre başvuru, protestoların yaygınlaştırılması ve Hükümeti istifaya zorlayacak bir düzensizlik ortamı yaratılması amacıyla Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesi, koordine edilmesi ve desteklenmesinde temel bir rol oynamış olup, söz konusu faaliyetlerin Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi anlamı dahilinde hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçu teşkil ettiği öne sürülmektedir. Başvuru, Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür A.Ş. ile bağlantılı bir yapının lideri ve koordinatörü olarak hareket etmekle, hareketin coğrafi olarak genişlemesine ve “sivil itaatsizlik” eylemlerinin teşvikine katkıda bulunmakla, gösterilere katılan bazı örgütlü platformlar üzerinde nüfuzunu kullanmakla ve özellikle de toplantılar için mekan tahsis etmek ve medya girişimleri yoluyla harekete lojistik ve iletişim desteği sağlamakla suçlanmıştır. Ayrıca, yetkililer üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla uluslararası destek aradığı, yabancı aktörler ve Avrupa kurumlarıyla temaslarını sürdürdüğü öne sürülmüş olup, ayaklanma yöntemlerini başka ülkelere teşmil etme konusunda uzmanlaşmış olarak lanse edilen ağlarla bağlantısı bulunduğu işaret edilmiştir.

25. Savcılık bu suçlamaları temellendirmek amacıyla özellikle telefon görüşmesi dökümlerine, fiziki takip tutanaklarına, Anadolu Kültür A.Ş.’nin

faaliyetlerine ilişkin finansal verilere dair bir MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) raporuna, başvurunun yurtdışı seyahatleri ve uluslararası temaslarına ilişkin bilgilere, tanık ifadelerine ve medya kaynaklarına dayanmıştır. Savcılık, bu delillerin tamamını, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamı dahilinde hükümeti cebir ve şiddet kullanarak ortadan kaldırmayı amaçlayan koordineli bir eylemin varlığı yönündeki iddialarını temellendirmek amacıyla kullanmıştır.

(b) Anayasa Mahkemesinin 22 Mayıs 2019 tarihli kararı

26. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi 22 Mayıs 2019 tarihinde, başvurunun tutukluluğuna itiraz etmek amacıyla yaptığı bireysel başvuruyu incelemiştir. Anayasa Mahkemesi, 28 Haziran 2019 tarihinde yayımlanan kararında, çoğunluk oyuyla, söz konusu tedbirin hukuka uygunluğu bakımından Anayasa'nın 19. maddesine yönelik bir ihlal bulunmadığına hükmetmiştir. Dava dosyasında yer alan materyallerin – özellikle birtakım telefon görüşmelerinin, göstericilere sağlanan lojistik ve finansal yardımın ve başvurunun Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesi ve teşviindeki rolünün – hükümeti ortadan kaldırmayı amaçlayan şiddet eylemlerine ilişkin başvurunun sorumluluğuna dair kuvvetli şüphelerin varlığını haklı göstermek bakımından yeterli olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvurunun tahliye taleplerinin incelenmesi sırasında on yedi aydan uzun bir süre boyunca duruşma yapılmamış olmasına ilişkin şikâyet bakımından ise, başvurucuya bu konuda açık bir tazminat yolunun bulunduğunu belirterek, iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle bu şikâyeti kabul edilemez ilan etmiştir (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 57-60).

(c) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 10 Aralık 2019 tarihli kararı

27. Mahkeme 10 Aralık 2019 tarihli kararında başvurucuya yöneltilen suçlamaların, başvurunun tutuklanmasını ve tutukluluğunun devamını haklı kılıp kılmadığını tespit etmek amacıyla Sözleşme'nin 5(1)(c) maddesi gerekleri ışığında ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Yaptığı değerlendirmeyi ilk olarak, başvurunun tutuklanmasına ve tutukluluğunun devamına karar vermiş olan ulusal mahkemelerin kararlarına ve ayrıca Anayasa Mahkemesinin söz konusu tutukluluk işleminin hukuka uygunluğu hakkında, iddianameyi de dikkate alarak vermiş olduğu kararda varılan sonuçlara dayandırmıştır (a.g.k., paragraf 137).

28. Ayrıntılı belirtmek gerekirse, Mahkeme iddianamede Gezi Parkı olaylarının, başvurunun liderliğinde ve yabancı aktörlerin desteğiyle, sivil toplum içerisinde bulunduğu ileri sürülen *sui generis* bir yapı tarafından gizlice örgütlenmiş bir ayaklanma olarak sunulduğunu kaydetmiştir. Öte yandan, dayanak olarak sunulan olguların esas itibarıyla hukuka uygun ve şiddet içermeyen faaliyetlerden oluştuğunu veya Sözleşme'nin 10. ve 11.

maddeleriyle güvence altına alınan hakların kullanımı kapsamına girdiğini ve bu olguların, doğrulanabilir bir bağ kurulmaksızın, hükümeti ortadan kaldırma teşebbüsüyle ilişkilendirildiğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, şüphelerin esasen kesin bir sonuca varılmasına elvermeyen tanık ifadelerine, telefon görüşmelerine, gazetecilerle, STK'larla ve yabancı kişilerle yapılan görüşmelere ve Gezi Parkı olaylarından sonra gerçekleşen, bu olaylarla doğrudan bağlantısı bulunmayan faaliyetlere dayandırıldığını kaydetmiştir. Mahkeme, 2013 yılındaki olaylarla başvurunun Ekim 2017'de gözaltına alınması arasında hatırı sayılır bir süre geçmiş olmasına rağmen herhangi bir yeni delil ortaya konulmamış olduğuna da dikkat çekmiştir. Sonuç olarak, başvurunun hükümeti cebir ve şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya teşebbüs ettiğine dair makul şüphe doğurabilecek somut olgu veya unsurlar bulunmadığı ve dolayısıyla Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamında tutuklanmasının ve tutukluluğunun devamının makul şüpheye dayanmadığı sonucuna varmıştır (a.g.k., paragraf 145-53).

29. Mahkeme aynı kararda, davayı 5(1). maddeyle birlikte ele alınan 18. madde kapsamında da incelemiş ve bu hükümlerin de ihlal edildiğini tespit etmiştir. Bunu yaparken, başka hususların yanı sıra, başvurunun tutuklanmasının ve tutukluluğunun devamının, Sözleşme'nin 18. maddesine aykırı biçimde örtülü bir amaç güttüğünün, yani başvuruycuyu bir insan hakları savunucusu olarak susturmayı amaçladığının makul şüphenin ötesine geçecek şekilde sabit olduğu kanaatine varmış ve sonuç olarak, Sözleşme'nin 5(1). maddesiyle birlikte ele alındığında 18. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 222-232).

(d) Başvurucunun 18 Şubat 2020 tarihinde beraat etmesi

30. İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi 18 Şubat 2020 tarihinde verdiği bir kararla, başvurunun ve sekiz sanığın Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçundan (Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi) beraatine karar vermiş ve başvurunun adli kontrol şartıyla tahliyesini emretmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi bu kararın gerekçesinde öncelikle, dava dosyasına eklenmiş bulunan telefon görüşmesi dökümlerinin hukuka uygun delil olmadığını ve ikinci olarak da, başvurunun Gezi Parkı olaylarını finanse etmiş olduğunu ve kendisi tarafından temin edilen malzemelerin şiddet içeren amaçlarla kullanılmış olduğunu kanıtlayan hiçbir delil bulunmadığını dile getirmiştir. Kararda delillerin değerlendirilmesine ayrılan bölüm şu ifadeleri taşımaktadır:

“1. (...) Somut dosya değerlendirildiğinde; Dosyamızın soruşturma aşamasında 5271 sayılı CMK'nın 135. maddesi kapsamında 53 adet dinleme kararının bulunduğu, verilen ilk dinleme kararının 18 Haziran 2013 tarihinde 5237 sayılı TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen 'suç örgütü kurma ve yönetme' suçuna ilişkin olarak verildiği, TCK'nın 312. maddesi kapsamında 'Hükûmete karşı suç' suçundan verilmediği, daha sonra dinlemenin uzatılması talep ve kararlarında ayrıca TCK'nın 312. maddesinin de eklendiği, ancak bu tarihlerde 5271 sayılı CMK'nın 135/8. maddesinde sayılan ve yasal dinlemeye konu suçlardan olmadığı, 'Hükûmete karşı suç' suçunun 2 Aralık 2014

KAVALA / TÜRKİYE (No. 2) KARARI

tarihinde eklendiği, bu tarihten sonra verilmiş bir dinleme kararının da bulunmadığı, bu haliyle dinleme kayıtlarının kanuna ve hukuka aykırı delil niteliğinde bulundukları, CMK 206/2-a, 217/2, 230/1-b maddeleri doğrultusunda yapılan değerlendirme ve bu konudaki yerleşik ... Yargıtay içtihatları ve ‘zehirli ağacın meyvesi de zehirlidir’ ilkesi de göz önüne alındığında iddianameye konu tapelerin yasal delil mahiyetinde bulunmadıkları kabul edilmiştir. Yine dosyamız kapsamında, aynı hukuka aykırı yöntemle soruşturma aşamasında verilen 5271 sayılı CMK’nın 140. maddesi uyarınca Teknik Araçla İzleme kararlarının da aynı gerekçelerle hukuka aykırı olduğu kabul edilmiştir.

...

5. Sanık Mehmet Osman Kavala’nın Gezi olaylarının finansörü olduğu yönündeki iddia üzerine dosya kapsamında MASAK raporunun alındığı, MASAK tarafından 18 Ocak 2018 tarihli rapor incelendiğinde; Gezi olaylarının Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür A.Ş. üzerinden finanse edildiğini gösteren herhangi bir delilin sunulmadığı, sanık Mehmet Osman Kavala’nın ortağı ve yönetim kurulu üyesi olduğu anlaşılan Anadolu Kültür A.Ş.’nin Türk Ticaret Kanunu’na göre anonim şirketi olarak kurulduğunun, şirketin genel kurul kararıyla kâr amacı gütmeyeceğinin, elde edilen gelirlerin organize edilecek kültür etkinlikleri için kullanılmasına karar verildiğinin tespit edildiğinin, para transfer hareketlerinin 2005 yılı ile 2016 yılı arasında yapıldığının, bu hususun tablo şeklinde belirtildiğinin, ancak iddianamede iddia edildiği şekilde Gezi eylemlerinin öncesinde veya sonrasında hangi transfer ile kime ne surette finans sağladığının hiçbir şekilde izahının yapılmadığı, tespitlerin afaki anlatım boyutunda bırakılıp delil ve takdirin savcılıkça değerlendirileceğinin bildirilmiş olduğu, yine bu kuruluşların herhangi bir suç veya terör örgütüyle bağlantıları olduğuna dair iddianamede tespit ve değerlendirmeye de yer verilmediği, bu nedenle Gezi eylemlerini finanse ettiği şeklindeki iddianın soyut ve havada kaldığı, ayrıca iddianamede sanık Mehmet Osman Kavala’nın Gezi olaylarına katılan şahısları finanse ettiği, eylemde kullanılacak malzemelerin temini için hesap numarası açtığını, masa, ses sistemi, yiyecek yardımı bulundugunu, bu hususun tape kayıtlarında tespit edildiği iddia edilmiş ise de; hukuka aykırı delil olarak kabul ettiğimiz tape görüşmelerinde geçen eylemlere ilişkin hiçbir somut tespit ve belirlemenin de yapılmadığı, açılmış herhangi bir hesabın da tespit edilemediği, bu nesnelerin şiddet eylemlerinde kullanıldığını gösteren bilgi ve belgenin de bulunmadığı anlaşılmıştır.

...

Yukarıda izah olunan ve heyetimizce kabul edilen gerekçeler doğrultusunda tüm dosya kapsamı bir bütün olarak incelendiğinde; kanuni zorunluluk nedeni ile hükme esas alınamayan hukuka aykırı tape delilleri haricinde kalan delillerin değerlendirilmesi ile haklarında hüküm kurulan sanıkların; kamu düzeninin işleyişine karşı vahim nitelikte şiddet ve cebir içeren eylemlerde bulunan ‘marjinal grupları’ ve ‘yasadışı sol örgütleri’ yöneterek, yönlendirerek veya azmettirerek Hükümetin icra kabiliyetini engelleyecek düzeyde bir girişimde bulunduklarına dair, mahkûmiyetlerine yeter derecede hukuka uygun, somut ve kesin delil elde edilemediği zarureti ile sanıklar ... Mehmet Osman Kavala hakkında anılan suçlardan ... ayrı ayrı beraatlerine karar vermek gerekmektedir.”

31. Ancak bu beraat kararı başvurunun salıverilmesiyle sonuçlanmamıştır: Kendisi, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimiyle bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu’nun 309. maddesi kapsamında suç teşkil eden fiillerle ilgili olarak yürütülen bir soruşturma bağlamında aynı gün tekrar gözaltına alınmış, ertesi gün de aynı suçla bağlantılı olarak

tutuklanmıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 12 ve 13; ayrıca bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 25-26).

(e) Başvurucu hakkında beraat kararı veren hâkimlere yönelik disiplin soruşturması

32. 19 Şubat 2020 tarihinde Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK), 18 Şubat 2020 tarihinde başvurucuyu özellikle Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi kapsamındaki suçlama yönünden beraat ettiren ve tahliyesine karar veren İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesinin üç hâkimi hakkında önce ön inceleme başlatmış, ardından disiplin soruşturması açmıştır. Hükümet tarafından sunulan bilgiye göre, bu soruşturmanın amacı, beraat kararı ile başvurucunun tutukluluğunun devamına ilişkin olarak verilen daha önceki kararlar arasındaki çelişkileri incelemektir. HSK, bahsi geçen hâkimlerin, önceki birçok duruşmada telefon dinlemesi ve teknik ve fiziki takip sonucu elde edilen delillerin hukuka uygun olduğuna hükmetmiş olduğunu, ancak beraat kararı gerekçesinde bu delilleri, tatmin edici bir izahat sunmaksızın, hukuka aykırı olarak nitelendirdiğini saptamıştır. HSK bu çelişkiyi hâkimlerin görevlerini ifası açısından bir zaaf olarak değerlendirmiştir. Disiplin soruşturması ayrıca, Türk Yargı Etiği Bildirgesi’nde teminat altına alınan bağımsızlık, tarafsızlık ve gizlilik ilkelerini çiğneyerek dava hakkındaki bilgileri üçüncü şahıslarla paylaşmak ve yargılamanın sonucuna ilişkin görüşünü önceden açıklamakla itham edilen mahkeme başkanının davranışını da ele almıştır. Soruşturma raporu, birbirini doğrulayan tanık ifadelerine dayanarak, böylesi bir davranışın kamuoyunun yargıya duyduğu güveni zedeleyebilecek nitelikte olduğu ve dolayısıyla disiplin cezası verilmesini gerektirdiği sonucuna varmıştır. Hükümet, duruşmada yöneltilen bir soruya cevaben, başvurucu hakkında beraat kararı veren hâkimlere herhangi bir disiplin cezası verilmediğini ve HSK tarafından başlatılan disiplin soruşturmasının halen devam ettiğini; bu süre zarfında söz konusu hâkimlerin görevlerini sürdürdüğünü dile getirmiştir.

D. Başvurucuya isnat edilen ikinci suçlamalar

1. Başvurucunun tutukluluğunun yeni suç isnatlarına dayanılarak sürdürülmesi

33. Cumhuriyet savcılığı, 9 Mart 2020 tarihinde, H.J.B. ile bağlantılı delillere (bkz. yukarıdaki paragraf 22) ve iletişim verilerine dayanarak başvurucunun askeri veya siyasi casusluk suçlamasıyla (Türk Ceza Kanunu’nun 328. maddesi) tutuklanmasını talep etmiştir; bu talep aynı gün Sulh Ceza Hakimliği tarafından kabul edilmiştir. 20 Mart 2020 tarihinde aynı mahkeme, başvurucunun Türk Ceza Kanunu’nun 309. maddesi kapsamında yürütülen soruşturma bağlamında, özellikle, soruşturma aşamasındaki azami tutukluluk süresinin – Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 102. maddesinde öngörüldüğü üzere iki yıl – aşılmış olduğu gerekçesiyle adli kontrol şartıyla

salıverilmesine karar vermiştir; ancak başvurunun Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesine dayanılarak tutukluluğunun sürmesi nedeniyle bu karar fiiliyatta herhangi bir etki yaratmamıştır (yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 31-34).

34. Mart ile Ağustos 2020 arasında başvuru hakkındaki tutukluluk işlemi birçok kez gözden geçirilmiş ve somut delillere, münnet suçların ağırlığına, başvurunun kaçma riskine ve alternatif tedbirlerin yetersizliğine atıfla uzatılmıştır.

2. 28 Eylül 2020 tarihli iddianame

35. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, 28 Eylül 2020 tarihinde, başvuru hakkında anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs (Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi) ve askeri veya siyasi casusluk (Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesi) suçlamasıyla bir iddianame düzenlemiştir. İddianamede özetle, başvurunun yabancı istihbarat servisleriyle bağlantılı addedilen H.J.B. ile iltisaklı hareket ettiği (bkz. yukarıdaki paragraf 22) öne sürülmüş ve bu iddiaya dayanak olarak özellikle telefon görüşmeleri, yurtdışı seyahatleri, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası yapılan toplantılar ve STK'ların ve sivil toplum faaliyetlerinin hukuka aykırı amaçlarla kullanıldığı yönündeki iddialar gösterilmiştir. Cumhuriyet Savcılığına göre bu faaliyetler, Türkiye'de toplum üzerinde etki yaratmaya, toplumsal hareketlenme odakları oluşturmaya ve özellikle Gezi Parkı olayları bağlamında, hükümet aleyhinde gerçekleştirilecek eylemlere zemin hazırlamaya yönelik bir stratejinin parçasını oluşturmaktaydı. Casusluk ve anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs suçlamaları bakımından savcılık ayrıca, başvurunun ulusal ve uluslararası aktörlerle birlikte hareket ederek, Devleti zayıflatmak ve toplumu bölmek amacıyla toplumsal, kültürel ve siyasi bilgiler toplayıp analiz ettiğini, çeşitli kültürel proje ve yapımları finanse ettiğini ya da desteklediğini ve yurtdışındaki gazeteci, araştırmacı ve düşünce kuruluşu mensuplarıyla ilişkiler yürüttüğünü iddia etmiştir. Savcılık ayrıca, temel hakları savunma kisvesi altında yürütülen bu faaliyetlerin aslında kitlesel protesto hareketleri için elverişli koşullar yaratmayı, terörist addedilen örgütleri doğrudan veya dolaylı şekilde desteklemeyi ve ayrıca Temmuz 2016'daki darbe girişiminin hazırlığına başından itibaren katkıda bulunmayı amaçladığını öne sürmüştür (bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 36).

36. 8 Ekim 2020 tarihinde 36. Ağır Ceza Mahkemesi bu iddianameyi kabul etmiş ve başvurunun tutukluluğunun devamına karar vermiştir; daha sonrasında birçok kez daha tutukluluğun devamını teyit etmiştir.

3. Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararı

37. Başvuru, 4 Mayıs 2020 tarihinde, 9 Mart 2020 tarihinde verilen tutukluluk kararına itiraz ederek Anayasa Mahkemesine ikinci bir bireysel başvuruda bulunmuştur (bkz. yukarıdaki paragraf 33). Anayasa Mahkemesi

29 Aralık 2020 tarihinde kabul ettiği (23 Mart 2021 tarihinde yayımlanan) bir kararla, (yediye karşı sekiz) çoğunluk oyuyla, başvuru hakkında uygulanan tutukluluk tedbirinin hukuka uygunluğu ve süresi bakımından kendisine yönelik bir hak ihlali bulunmadığı hükmüne varmıştır. Bu kanaatini H.J.B. ile var olduğu öne sürülen bağlantılar, telefon görüşmesi kayıtları, el konulan dijital materyaller ve iddianame başta olmak üzere Cumhuriyet Savcılığınca ortaya konulan delillere dayandırarak, söz konusu materyallerin casusluk suçuna ilişkin kuvvetli şüphe doğurmak için yeterli olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca doğası gereği gizlilik içinde işlenen ve delil toplamanın zor olduğu casusluk suçlarının kendine özgü niteliğini vurgulayarak, soruşturmanın başlangıç aşamasında ve ilgili kişi hakkında tutuklama tedbiri uygulanırken aranacak delil standardının uyarlanmasını haklı kılabileceğini de dile getirmiştir (bu kararın ve muhalefet şerhlerinin özeti için bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 59-65).

4. 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararının bozulması

38. 22 Ocak 2021 tarihinde, [İstanbul] Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararını (bkz. yukarıdaki paragraf 30) bozarak dosyayı İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesine geri göndermiştir. Bu arada, 5 Şubat 2021 tarihinde İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi, huzurunda yürütülen yargılamanın İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi huzurunda derdest olan dava ile birleştirilmesine karar vermiş, böylelikle İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi huzurundaki yargılama sona ermiştir.

39. 2 Ağustos 2021 tarihinde İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuru hakkındaki davanın İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi huzurunda derdest bulunan ve bir yanıyla “Çarşı davası” olarak anılan dava ile birleştirilmesine karar vermiştir. 11 Eylül 2014 tarihinde açılmış olan söz konusu davada, otuz beş kişi, başka suçların yanı sıra, Gezi Parkı olayları bağlamında cebir ve şiddet kullanarak hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmekle (Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi) suçlanmaktaydı. Sanıkların tamamı 29 Aralık 2015 tarihinde beraat etmiştir. 28 Nisan 2021 tarihinde Yargıtay bu beraat kararını bozmuş ve söz konusu yargılamanın İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdest olan dava ile birleştirilmesini talep etmiştir. Bu yargılamalar nihayetinde, daha sonra birbirinden tekrar ayrılmadan önce (bkz. aşağıdaki paragraf 42), başvuru hakkındaki dava ile birleştirilmiştir. En sonunda ise, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 23 Aralık 2024 tarihinde verilen bir kararla sanıkların beraat etmesiyle sonuçlanmıştır (bkz. aşağıdaki paragraf 75).

40. Başvuru 8 Ekim 2021 tarihinde yaptığı ilk savunmada hakkında yöneltilen suçlamaları reddetmiş ve isnat edilen suçların maddi unsurları (*actus reus*) ile manevi unsurlarının (*mens rea*) kanıtlanamadığını savunmuştur. Duruşmanın sonunda İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, özellikle HTS (geçmişe dönük iletişim trafiği) kayıtlarına (telefon numaraları ve görüşmelerin zaman ve konum bilgilerini içeren veriler), dijital

incelemelere ve MASAK raporuna dayanarak, kuvvetli şüpheyi gösteren somut delillerin bulunduğu ve adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle başvurunun tutukluluğunun devamına karar vermiştir.

41. 26 Kasım 2021 ve 17 Ocak 2022 tarihlerinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi başvurunun avukatlarının da hazır bulunduğu duruşmalar gerçekleştirmiştir. Her iki duruşmada da başvurunun tutukluluğunun devam etmesi gerektiğine karar verilmiştir.

42. 21 Şubat 2022 tarihinde yapılan bir duruşmada, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tekrar savunmaları dinlemiştir. Ayrıca, 2 Ağustos 2021 tarihinde başvuru hakkında yürütülen dava ile birleştirilmiş olan (bkz. yukarıdaki paragraf 39) “Çarşı” davasının bu yargılamadan ayrılmasına karar vermiştir. İlgili otuz beş kişi hakkında ayrı bir dava açılmasına ve onlara ilişkin yargılamanın söz konusu yeni dava bağlamında sürdürülmesine hükmetmiştir. Bu kararın gerekçesinde, başvurunun somut dava kapsamında tutuklu olarak yargılandığı, diğer sanıkların savunmalarının dinlenmesinin tamamlanmış olduğu ve dosyaları birleştirilmiş olan otuz beş sanık bakımından Yargıtay kararında belirtilen hususların henüz tümüyle incelenmiş olmadığı kaydedilmiştir. Aynı duruşmada, mahkeme heyetinin reddi talebi de yargılamayı uzatma niyeti taşıdığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

43. 4 Mart 2022 tarihinde Cumhuriyet Savcılığı mütalaasını sunarak 19 Şubat 2019 ve 28 Eylül 2020 tarihli iddianamelerde başvurucuya isnat edilen fiillerin Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi anlamı dahilinde cebir ve şiddet kullanarak hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçu teşkil ettiği şeklinde görüş bildirmiştir. Başvurucunun mahkûm edilmesini ve tutukluluk halinin devamını istemiştir.

44. Başvurucu ve avukatları 21 Mart 2022 tarihli duruşmada savcılığın mütalaasına ilişkin görüşlerini sunmuşlardır. Bu kapsamda özellikle, ilgili tarihte görevde bulunan eski bakanlar S.E. ve N.Ç. adlı iki savunma tanığının dinlenmesini talep etmişler, bu tanıkların ifadelerinin Gezi Parkı olayları sırasında başvurunun kurduğu kurumsal temasların niteliğine ışıklar tutabileceğini ve başvurunun olaylara ilişkin anlatımını doğrulayabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca birtakım ek soruşturma tedbirleri talep etmişlerdir. Ancak 13. Ağır Ceza Mahkemesi davaya katkı sağlamayacağı gerekçesiyle bu taleplerin tümünü aynı duruşma içerisinde reddetmiştir.

45. 22 Nisan 2022 tarihinde başvuru son savunmasını yaparak Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesi, finansmanı veya yönlendirilmesine herhangi bir dahli bulunduğunu reddetmiş ve beraatini talep etmiştir. Özetle, iddianamenin büyük ölçüde anlatıya ve varsayımsal bir yoruma dayandığını, olgu ve delil bakımından yeterli dayanaktan yoksun olduğunu savunmuştur. Başvurucunun kanaatine göre, dava dosyasında, hükümeti ortadan kaldırmayı veya işleyemez hale getirmeyi amaçlayan bir planın, hiyerarşik bir örgütlenmenin veya bir koordinasyon mekanizmasının varlığını kanıtlayan hiçbir objektif delil bulunmamaktaydı. Başvurucu, kültürel projeler, kamusal

toplantılar, kurumsal temaslar ve uluslararası ilişkiler gibi sivil toplumun olağan ve hukuki işleyişinin bir parçasını oluşturan faaliyetlerin geriye dönük olarak suç teşkil eden fiiller olarak nitelendiğini öne sürmüştür. Bu tür bir nitelendirme hukuki belirlilik ilkesini ve ceza hukukundaki öngörülebilirlik şartını zedelemekteydi. Başvurucu, kendisi ile Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelmiş olan şiddet ve tahrip fiilleri yahut çatışmalar arasında doğrudan veya dolaylı hiçbir bağlantı kurulamamış olduğu düşüncesindeydi. Şiddete yönelik herhangi bir emir, talimat veya kışkırtmadan sorumlu tutulamayacağını ve dava dosyasında, kendisinin dolaylı olarak dahi bu tür eylemlere karışmış olabileceğini gösteren hiçbir delil bulunmadığını vurgulamıştır. İddia konusu suçların belirli bir manevi unsurun varlığını gerektirdiğini ekledikten sonra, dava dosyasında bu unsurun varlığını gösteren hiçbir delil bulunmadığını öne sürmüştür.

Başvurucunun savunmasına göre, eylemleri barışçıl, kamusal ve şeffaf bir sivil katılımın parçası olup kendisine isnat edilen suç kastıyla örtüşmemekteydi. Başvurucu ayrıca, muhasebe kayıtları ve resmî denetimler de dahil olmak üzere dosyadaki finansal bilgilerin hukuka aykırı bir para transferinin varlığını göstermediğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Anadolu Kültür şirketi tarafından kullanılan maddi kaynakların münhasıran, usulüne uygun şekilde belgelendirilmiş ve yasadışı fiillerle yahut şiddet eylemleriyle ilişkisi bulunmayan kültürel faaliyetlere tahsis edildiğine dikkat çekmiştir. Başvurucu, hakkında yöneltilen suçlamanın bağlamından kopararak ele alınan telefon görüşmeleri, hukuka uygun yurtdışı seyahatleri ve olağan kurumsal ilişkiler gibi hiçbir şekilde aleyhe delil niteliği taşımayan fiillere dayandırıldığını iddia etmiştir. Başvurucunun kanaatine göre, bu unsurlar gerek tek başlarına gerekse beraber değerlendirildiğinde ceza davalarında aranan kanıt standardını karşılayamamaktaydı. Başvurucu son olarak, yeni bir delil bulunmamasına rağmen yargılamaya devam edilmesinin, iddianamedeki çelişkiler ve hakkındaki uzun süreli tutukluluk tedbiriyle birlikte değerlendirildiğinde, ceza hukukunun Anayasa ve Sözleşme’de öngörülen teminatlarla bağdaşmayacak şekilde kötüye kullanılması anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Başvurucu, hakkında açılan davanın meşru faaliyetlere yönelik keyfi bir nitelendirmeye dayandırıldığını ve Sözleşme’deki kanunilik, gereklilik ve orantılılık şartlarını karşılamadığını dile getirmiştir.

E. Başvurucu hakkında müebbet hapis cezasına hükmedilmesi

1. 25 Nisan 2022 tarihli karar

46. Başvurucu, 25 Nisan 2022 tarihli duruşmada, üç hâkimden oluşan Ağır Ceza Mahkemesi heyetinin üyelerinden biri olan M.B.’nin ve ayrıca heyetin tümünün reddi talebinde bulunmuştur. M.B. ile ilgili olarak, avukatlardan birinin dilekçesinde dile getirildiği üzere, bahsi geçen hâkimin

iktidardaki parti ile yakın bağları bulunduğunun anlaşılmasından hareketle M.B.'nin heyetten çıkartılmasını talep etmiştir.

47. Aynı tarihte, duruşma bitiminde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi başvurusunun casusluk suçlamasından (bkz. yukarıdaki paragraf 35) beraatine, Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamındaki suçtan mahkûmiyetine ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmetmiştir. M.B.'nin ve heyetin tamamının reddi yönündeki talebi ise, yargılamayı uzatmak maksadı taşıdığı gerekçesiyle reddetmiştir. Ayrıca başvurusunun tutukluluğunun devamına karar vermiştir.

48. Ağır Ceza Mahkemesi bu kararında 19 Şubat 2019 tarihli (bkz. yukarıdaki paragraf 23-25) ve 28 Eylül 2020 tarihli (bkz. yukarıdaki paragraf 35) iddianamelere dayanarak, savcılığın “renkli devrimler” ve “Arap Baharı” da dahil olmak üzere bir dizi uluslararası akımın parçası olarak resmettiği Gezi Parkı olaylarının başvuru tarafından yabancı aktörlerin desteğiyle ve Açık Toplum Vakfı'yla bağlantılı yapılar ve Anadolu Kültür A.Ş. aracılığıyla planlanıp yönetildiği şeklindeki tezini tekrarlamıştır. Dava dosyasındaki delilleri bir bütün olarak değerlendirdikten sonra, başvurusunun gösterilerin örgütlenmesi, planlanması, yönlendirilmesi ve finanse edilmesine dahil olmuş olduğu ve yaşana şiddetin boyutu ile insani ve maddi açıdan sonuçları göz önüne alındığında, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde öngörülen suçun oluşması için aranan seviyeye ulaşmış bir cebir ve şiddet kullanımına tekabül ettiği sonucuna varmıştır. Söz konusu olayların anayasal düzen ve yürütme faaliyetlerinin yürütülmesi bakımından oluşturduğu somut tehlike ışığında, icra hareketi aşamasına ulaşmış olduğuna kanaat getiren mahkeme, kolektif eylem bağlamında cezai sorumluluğun sadece bizzat failerle sınırlı olmayıp, süreçte stratejik bir rol oynamış olan, yani Gezi Parkı olaylarının planlanmasına, örgütlenmesine ve yönetilmesine dahil olmuş bulunan yahut bunlara esaslı katkı sağlamış olan kişileri de kapsayabileceğine hükmetmiştir.

49. Ağır Ceza Mahkemesi, iddianamede sunulan tüm delillere atıfta bulunmakla birlikte, hukuka uygun şekilde kurulmuş olan belirli STK'lara maddi destek sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş bankacılık işlemlerini gösteren 18 Ocak 2018 tarihli MASAK raporuna (bu rapor hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 51 ve 227) özel önem atfetmiştir. İletişim dinlemesi, fiziki takip, belgelendirilmiş yazışmalar ve seyahat, toplantı, para transferleri ve iletişim faaliyetleri ile ilgili bilgiler de dahil olmak üzere toplanan delillerin tamamının, başvurusunun, mahkemeye göre, kamusal olarak beyan ettiği amaçların ötesine geçen bir siyasi maksatla hareket ederek Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesi, planlanması, yönetilmesi, finansmanı, koordinasyonu, medyada içerik üretilmesi ve uluslararası boyut kazanmasında temel ve yapılandırıcı bir rol oynadığını teyit ettiğini kaydetmiştir.

50. Ağır Ceza Mahkemesi, bu unsurları bir bütün olarak değerlendirerek, önce, yabancı aktörlerle iltisak iddiasının kanıtlanmış olduğunu saptamıştır. Bu bağlamda özellikle, başvurusunun Açık Toplum Vakfı da dahil olmak

üzere uluslararası kuruluşlarla olan temaslarını, yurtdışı seyahatlerini, uluslararası toplantılara katılımını ve bilhassa para transferleriyle Türkiye’de bir aracı rolünü üstlendiği şeklindeki iddiaya işaret etmiştir. Gezi Parkı olayları sırasında izlenen protesto yöntemlerinin söz konusu kuruluşlar tarafından geliştirilen yöntemlerle örtüştüğü kanaatine varmıştır.

51. Ağır Ceza Mahkemesi sonrasında, başvurunun resmî olarak mensubu olmamasına rağmen, hareketin Taksim Platformu ve Taksim Dayanışması gibi merkezi yapılarının ve forumların koordinasyonu üzerinde belirleyici bir nüfuza sahip olduğunu saptamıştır. Taksim Platformu’nun büyük oranda, başvurunun Anadolu Kültür A.Ş. bünyesinde uzun zamandır yakın bir mesleki ilişki içerisinde olduğu sanık M.Ö. tarafından kontrol edildiğini kaydetmiştir. Taksim Platformu içerisinde kararların başvurucuya danışılarak alındığını ve başta Şerafettin Can Atalay (bkz. aşağıdaki paragraf 86-89) ve Tayfun Kahraman (bkz. aşağıdaki paragraf 90-96) olmak üzere Taksim Dayanışması içindeki etkili isimlerin başvuruyla temas halinde olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, başvurucuya veya Anadolu Kültür’e ait mekanların toplantı, koordinasyon ve eğitim amaçlarıyla kullanıldığına dikkat çekmiştir. Başvurucunun, organizatörler ve katılımcılar tarafından dile getirilen ihtiyaçları karşılamak, belirli faaliyetleri finanse etmek, banka hesaplarının açılmasını kolaylaştırmak, maske, koruyucu gözlük ve diğer malzemeleri temin etmek ve özellikle bağlantılı kuruluşlar aracılığıyla ilgili kişilere mali destek sağlamak suretiyle olaylara lojistik, maddi ve finansal destek verdiğini de belirtmiştir.

52. Ağır Ceza Mahkemesi hareketin siyasi sonuçları, genişlemesi, siyasallaşması ve özellikle yerel seçimler odağında iktidar partisinin seçmen desteğinin zayıflatılması şeklindeki birtakım seçim hedeflerine yönlendirildiğine ilişkin telefon tapelerine dayanarak başvurucuya atfettiği stratejik ve siyasi bir vizyondan bahsetmiştir. Yine, başvurunun gösterilere uluslararası destek sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla adımlar attığını kaydetmiştir. Başvurucunun başta Avrupa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yabancı yetkililer, uluslararası kurumlar ve kuruluşlarla temas halinde bulunduğunu ve Türkiye’ye biber gazı ihracatının durdurulmasını veya yasaklanmasını sağlamaya çalıştığını dile getirmiştir. Başvurucunun İnsan Hakları Komiseri de dahil olmak üzere uluslararası aktörleri harekete geçirmeye çalıştığını ve Gezi Parkı olaylarını uluslararası arenada Türkiye açısından olumsuz bir şekilde sunmayı amaçlayan stratejik nitelikteki yazışmaların hazırlanmasına katkıda bulunduğunu da belirtmiştir.

53. Ağır Ceza Mahkemesi ayrıca, başvurunun, özellikle hareketliliğin devamını sağlamak ve hareketin simgesel ve coğrafi kapsamını genişletmek için forumlar düzenleyerek ve uzun vadede örgütsel kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eğitimler gerçekleştirerek – bu faaliyetler başvurucuya ait olan veya Anadolu Kültür ile bağlantısı bulunan mekanlarda gerçekleştirilmiştir – hareketin sürekliliğine ve yapılanmasına katkıda

bulunduğu kanaatine varmıştır. Son olarak, başvurucunun, görsel içeriklerin toplanıp kullanılması, belgeseller hazırlanıp yayılması, uluslararası sergiler düzenlenmesi ve medya, kültür ve ekonomi alanlarından aktörlerle geniş temaslar sürdürülmesi yoluyla olaylara ilişkin medya içeriklerinin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve tanıtılmasındaki rolüne de dikkat çekmiştir.

54. Ağır Ceza Mahkemesi, başvurucuya isnat edilebilir nitelikte cebir ve şiddet kullanımını tespit amacıyla davayı birkaç aşamada incelemiştir. İlk olarak, sunulan tüm delillere dayanarak, başvurucunun Gezi Parkı gösterilerinin örgütlenmesi, planlanması, yönetilmesi ve finanse edilmesine dahil olduğu ve bu olaylar esnasında meydana gelen şiddetin, kapsamı ve sonuçları dikkate alındığında, suçun maddi unsurunun tesisi için gereken cebir ve şiddet kullanımını teşkil ettiği, aynı olguların manevi unsuru da ortaya çıkardığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, hükümet fiilen ortadan kalkmamış veya fiilen cebir kullanılmamış olsa dahi, fiillerin hedeflenen sonuca ulaşmaya objektif olarak elverişli olmasını yeterli görmüş; anayasal düzene ve yürütmenin işleyişine yönelik somut ve ciddi tehlike nedeniyle fiillerin icra aşamasına ulaştığı kanaatine varmıştır. Ayrıca, toplu eylem bağlamında cezai sorumluluğun, şiddetin asıl faillerinin ötesine geçerek olayların yönlendirilmesinde stratejik rol oynayan (bkz. yukarıdaki paragraf 48) veya esaslı katkı sunan kişilere de teşmil edebileceğini eklemiştir. Mahkeme son olarak, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen kamu düzeni ihlalleri, maddi zarar ve can kayıplarının, Devlet otoritesine yönelmiş olan, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi kapsamına giren cebir ve şiddet kullanımının varlığını ortaya koyduğuna hükmetmiştir.

55. Ağır Ceza Mahkemesi ikinci olarak, Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan şiddeti bir bütün olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, 78 ilde 746 gösteri gerçekleştirildiğini ve bu gösteriler sırasında kamu ve özel mülkiyete hatırı sayılır ölçüde maddi zarar verildiğini kaydetmiştir. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, 103'ü polis aracı olmak üzere 259 aracın ve 280 işyerinin zarar gördüğünü, ayrıca bir polis karakolu, aralarında bir muhalefet partisi genel merkezinin de yer aldığı beş kamu binası ve iktidar partisinin yerel teşkilatlarına ait on iki bina da dahil olmak üzere çeşitli siyasi ve kurumsal binaların da zarar gördüğünü belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, MOBESE kameraları, trafik levhaları, park ve peyzaj düzenlemeleri ve polis noktaları gibi birçok kentsel altyapı unsurunun tahrip edildiğini veya ciddi şekilde zarara uğratıldığını da dile getirmiştir. Bu olaylar bir kolluk görevlisi ile beş sivilin hayatını kaybetmesine ve yüzlerce kişinin yaralanmasına yol açmıştır.

56. Ağır Ceza Mahkemesi, bu olayların boyutu ile insani ve maddi sonuçlarını dikkate alarak, yargı makamlarının söz konusu olayların Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamı dahilinde cebir ve şiddet unsuru içerdiği kanaatine varmasının meşru olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, bu hukuki nitelendirmeye destek olarak, ordunun laikliği koruma adına dönemin hükümetine baskı uyguladığı ve "postmodern darbe" olarak adlandırılan 28 Şubat 1997 tarihli askerî muhtıra sürecine ilişkin Yargıtay

içtihadına atıfta bulunmuştur. Bu içtihat, hükümet mensuplarına doğrudan ve münhasıran güç uygulanmamış olsa dahi, fiziksel ve psikolojik güce dayanan ve süreklilik arz eden bir kurumsal baskı sürecinin parçasını oluşturan fiillerin hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçu teşkil edebileceğine hükmetmişti. Ağır Ceza Mahkemesi, bu yaklaşım uyarınca, fiillerin birbirine bağlı bir bütün oluşturmaları, ortak bir amaç etrafında birleşmesi ve hedeflenen sonucu doğurmaya objektif olarak elverişli olması durumunda, sürecin belirli aşamalarında cebir kullanılmamış olmasının söz konusu fiillerin suç olarak nitelendirilmesine engel oluşturmadığına kanaat getirmiştir. Ayrıca, hükümetin istifasına yol açabilecek nitelikteki cebir eylemlerinin sonuçsuz kalmış olmasının, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin tatbikine engel olmayacağını da kaydetmiştir. Yaratılan tehdidin derecesi ile sanıkların fiili katkısına dayanılarak bir ayırım yapılması gerektiğini açıklamıştır. Bu ilkeleri uygulamak suretiyle, yukarıda anılan davada tankların konuşlandırılmasının tek başına kast ve cebir unsurunun varlığını ortaya koymak bakımından yeterli addedildiğini ve evleviyetle Gezi Parkı olayları sırasında, özellikle Beşiktaş'taki Başbakanlık Ofisi çevresinde güvenlik güçlerine yöneltilen şiddet eylemlerinin (bkz. yukarıdaki paragraf 20 ve aşağıdaki paragraf 75), hükümete yönelik cebir ve şiddetin varlığını açıkça ortaya koyduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.

57. Sonuç olarak Ağır Ceza Mahkemesi, başvurucuya isnat edilen fiillerin Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi anlamında anayasal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik ayrı bir suç oluşturmadığı, ancak aynı Kanun'un 312. maddesi anlamında hükümetin görevlerini yerine getirmesini cebir ve şiddet kullanarak engellemeye teşebbüs niteliği taşıdığı sonucuna varmıştır. Siyasi veya askeri nitelikteki ayrı suçlamalarla ilgili olarak, casusluk suçundan ceza davası açılmış olmakla birlikte, dosyadaki delillerin Devlet sırrı kapsamında bulunan bilgilerin kesin olarak belirlenmesi veya başvurucunun bu tür bilgileri casusluk amacıyla ilettiğinin ya da elde ettiğinin ortaya konulması bakımından yeterli olmadığını kaydetmiş ve dolayısıyla bu suçlamadan beraatine karar vermiştir. Öte yandan, Gezi Parkı olayları bağlamında kamusal ve özel mülkiyete zarar verme, polise yönelik saldırılar ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatının ihlali de dahil olmak üzere birçok genel nitelikli suçtan kovuşturma yürütüldüğünü ve bu fiillerin gösterilere katılan kişilere atfedildiğini belirtmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi son olarak, başvurucunun dava sürecindeki tutumu ile sabit görülen suçların niteliği ışığında, takdiri indirim nedenlerinin uygulanmasını veya cezada indirim yapılmasını gerektiren herhangi bir neden bulunmadığına hükmetmiştir.

2. Başvurucu tarafından yapılan istinaf başvurusu

58. 20 Haziran 2022 tarihinde başvuru 25 Nisan 2022 [sic] tarihli karara karşı istinaf yoluna başvurmuştur. İlk olarak, mahkeme heyetinin ve Hâkim M.B.'nin reddine ilişkin talebinin Ağır Ceza Mahkemesince kabul edilmemesine itiraz etmiş ve söz konusu hâkimin iktidar partisiyle olan

irtibatının ancak son duruşmada öğrenilmiş olduğunu dile getirmiştir. Öncelikle, kendisinin bir çevre aktivisti olduğunu ve asla şiddete başvurmadan veya bu tür davranışları teşvik etmeden yalnızca hukukun üstünlüğünü ve çevrenin korunmasını desteklemek amacıyla hareket ettiğini belirtmiştir. Usul bakımından, telefon dinlemelerinin kullanılmasının hukuka uygunluğuna itiraz etmiş ve bu işlemin, söz konusu yargılamada müsnet suçlarla ilgisi bulunmayan başka bir soruşturma bağlamında izin alınarak uygulandığını ileri sürmüştür. Başvurucu ayrıca, mahkûmiyetine yol açan hazırlık işlemlerini eleştirmiş ve bunların geçerli yasal hükümlere aykırı şekilde gerçekleştirildiğini, dolayısıyla yargılamanın genel olarak adilliğini zedelediğini savunmuştur. Bundan başka, delil sunma taleplerinden birçoğunun yeterli gerekçe sunulmadan reddedildiğini öne sürmüştür. Daha ayrıntılı olarak, ilgili tarihlerde görevde bulunan iki bakanın, yani Adalet Bakanı ile bir başka bakanın ifadelerinin alınmasına yönelik talebinin gerekçe gösterilmeksizin reddedildiğini belirtmiştir. Başvurucu ayrıca, Ağır Ceza Mahkemesinin 17 Ocak 2022 tarihinde, 8 Ekim 2021’de dinlenmesi planlanmış olan S.T. adlı tanığın dinlenmesine ilişkin önceki kararından, bu değişikliğe dair geçerli bir sebep sunmaksızın döndüğüne de dikkat çekmiştir.

59. Başvurucu, suçun kurucu unsurları konusunda, hükümeti ortadan kaldırmaya yönelik herhangi bir eylem planladığına, örgütlediğine veya gerçekleştirdiğine dair hiçbir delil bulunmadığından, Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin tatbiki için koşulların oluşmadığını dile getirmiştir. Gösterilerin büyük çoğunluğunun barışçıl nitelikte olduğunu ve şiddet eylemlerinin gösterilerin çok azında yaşandığını belirtmiştir. Gezi Parkı olaylarını kendisinin örgütlemiş veya finanse etmiş olduğu iddiasını reddetmiştir. MASAK raporunda herhangi bir şüpheli para transferinin tespit edilmediğini savunmuştur. Başvurucu, Anadolu Kültür A.Ş.’nin hukuka uygun şekilde kurulmuş ve yetkili makamlarca düzenli olarak denetlenen bir şirket olduğunu ve bugüne kadar hiçbir yasadışı faaliyetinin saptanmış olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, şirketin feshine ilişkin talebin, hukuka aykırı herhangi bir mali işlem bulunmadığını ve alınan bağışların münhasıran kültür ve eğitim amaçlarıyla kullanıldığını tespit eden İstanbul Ticaret Mahkemesinin 23 Aralık 2021 tarihli kararıyla reddedildiğini eklemiştir. Göstericilere sağlandığı iddia edilen maddi yardım konusunda, bunun sandviç, eczaneden alınan bez maske, poğaça, bir adet katlanabilir masa ve bir adet hoparlör gibi düşük maliyetli ve insani nitelikteki malzemelerle sınırlı olduğunu ve herhangi bir para transferi yapılmadığını belirtmiştir. Başvurucu ayrıca, yerel mahkemelerce değerlendirilen delillerin büyük bir kısmının Gezi Parkı olaylarının gerçekleştiği döneme ilişkin olmadığını savunmuştur. Başvurucuya göre, gösterilerin örgütlenmesi, finanse edilmesi veya koordine edilmesine ilişkin iddialar herhangi bir olgusal temelden ve delilden yoksun şekilde ortaya atılmış bulunmaktaydı.

60. Yabancılarla temasları konusunda, bunların özellikle diplomatlarla, uluslararası insan hakları kuruluşları temsilcileriyle, Avrupa Komisyonu ve

Avrupa Konseyi yetkilileriyle ve Avrupa Parlamentosu üyeleriyle yapılan görüşmeleri kapsadığını açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Adalet ve Dışişleri Bakanlarıyla da çeşitli vesilelerle görüştüğünü ve bunun, kendi kanaatine, söz konusu temasların şeffaf ve meşru niteliğini gösterdiğini belirtmiştir. Medyaya ilişkin suçlamalar bakımından ise, *Video Occupy* başlıklı bir belgeseli finanse ettiği iddiasını reddetmiş ve böyle bir belgeselin yapılmamış olduğunu öne sürmüştür. Başvurucu ayrıca, Sırp aktivistlerle veya bunların örgütleriyle herhangi bir bağlantısı bulunduğunu da reddetmiş ve bu iddiaları destekleyen hiçbir delil bulunmadığını savunmuştur.

61. Başvurucu son olarak, Gezi Parkı olaylarının önceden planlandığı iddiasını reddetmiş ve bu iddianın somut delillere değil, varsayımlara dayandığını öne sürmüştür. Kendisine yöneltilen suçlamaların “düşman ceza hukuku” olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşımla örtüştüğünü savunmuştur. [Ülke genelinde] kayda geçirilen 746 olay arasında maddi, olgusal veya manevi bakımdan herhangi bir bağlantı bulunmadığını, kendisinin hiçbir şiddet eylemine katılmış olmadığını ve söz konusu dönem boyunca İstanbul’da ayrılmamış olduğunu, fakat buna rağmen tüm olaylardan ve bazı gösteriler sırasında meydana gelen münferit şiddet eylemlerinden sorumlu tutulduğunu dile getirmiştir.

62. Son olarak, Beşiktaş’ta Başbakanlık ofisinin önünde meydana gelen ve *Çarşı* grubuna atfedilen şiddet olayına ilişkin tespiti karşı çıkmıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 20, 39 ve 42 ve aşağıdaki paragraf 75). Başvurucu, kendisiyle söz konusu olaylar arasında bir bağlantı bulunduğunu kanıtlayan hiçbir delil olmamasına rağmen, hakkında açılmış olan davanın bu gruba yönelik davayla önce birleştirilip sonra ayrıldığına dikkat çekmiştir. Başvurucu, söz konusu olayların, Sincan’da tankların konuşlandırılmasıyla (“28 Şubat 1997 tarihli askeri muhtıra” bağlamında, bkz. yukarıdaki paragraf 56) kıyaslanarak kendisi hakkında verilen mahkûmiyet kararına dayanak yapılmasının mantıksız olmakla kalmayıp, suçta ve cezada kanunilik ilkesi ve kıyas yasağıyla da bağdaşmadığını savunmuştur.

3. Başvurucu hakkındaki mahkûmiyet kararının istinafa onanması

63. İstanbul 3. Bölge Adliye Mahkemesi, 28 Aralık 2022 tarihinde verdiği kısa kararla başvurusunun istinaf başvurusunu reddetmiştir.

4. Yargıtay’a yapılan temyiz başvurusu

64. Başvurucu 16 Ocak 2023 tarihinde, 28 Aralık 2022 tarihli kararı temyize götürmüştür. Esasen 13. Ağır Ceza Mahkemesi (bkz. yukarıdaki paragraf 44-45) ve İstanbul 3. Bölge Adliye Mahkemesi (bkz. yukarıdaki paragraf 58-62) huzurunda dile getirdiği savunmaları tekrarlamıştır.

65. Yargıtay, 28 Eylül 2023 tarihinde verdiği bir kararla, hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçundan ötürü başvuru hakkında verilen

mahkûmiyet kararını onamış ve karar böylelikle kesinleşmiştir. Yargıtay, başvurucuya yöneltilen tüm suçlamalara, isnat edilen fiillere, Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet eylemlerine ve başvurucunun diğer sanıklarla ve aralarında Avrupa Birliği kurumları, Avrupa Konseyi, sivil toplum kuruluşları ve yabancı diplomatik temsilciliklerden tanınmış isimlerin de bulunduğu çok sayıda kişiyle kurduğu temaslara değinmiştir. Bu unsurları bir bütün olarak değerlendiren Yargıtay, bunların başvurucunun Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesine, planlanmasına ve yönlendirilmesine katıldığını ve bu bağlamda gerçekleştirilen eylemlerin sevk ve idaresi ile finanse edilmesinde rol oynadığını kanıtladığı sonucuna varmıştır. Yargıtay, olayların kronolojisi ve sonuçları dikkate alındığında, Türk Ceza Kanunu'nun 312(1). maddesi kapsamındaki suçun unsurlarını oluşturan cebir ve şiddetin hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde gerçekleştiğine hükmetmiştir.

66. Yargıtay, olgulara ilişkin hukuki nitelendirme konusunda, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde öngörülen suçun yalnızca hükümetin fiilen ortadan kaldırılmasını değil, görevlerini yerine getirmesinin engellenmesine yönelik her türlü teşebbüsü de kapsadığını belirtmiştir. Yargıtay, söz konusu suçun bir teşebbüs ve somut tehlike suçu olduğunu ve nihai amacın fiilen gerçekleşmiş olmasının gerekli bulunmadığını, zira bu amacı gerçekleştirmeye yönelik cebri fiillerin icrasına başlanmış olduğunu ve bu fiillerin hedeflenen sonucu meydana getirmeye objektif olarak elverişli olduğunu vurgulamıştır. Yargıtay, kişi veya kurumlar üzerinde fiziksel ya da psikolojik baskı olarak anlaşılan cebir ve şiddetin suçun temel unsurlarından olduğunu ve cezai sorumluluğun, olayların planlanmasına, örgütlenmesine veya yönetilmesine katılan ya da bunlara esaslı bir katkıda bulunan herkesi kapsayabileceğini açıklamıştır. Bu ilkeleri somut olaya uygulayan Yargıtay, Gezi Parkı olaylarının, özellikle faaliyetlerin koordinasyonu, meydana gelen karışıklıkların boyutu ve yaratılan kaos ve kargaşa ortamı dikkate alındığında, hükümetin görevlerini yerine getirmesini cebir ve şiddet kullanarak engellemeye teşebbüs niteliğinde olduğu kanaatine varmıştır.

67. Yargıtay, delillerin hukuka uygunluğu bakımından, davada kullanılan telefon dinleme kayıtlarının, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 135. maddesi uyarınca verilmiş yargı kararlarına dayanılarak ve başlangıçta, hakkında tutuklama nedeninin var sayılmasına kanunen olanak tanınan "katalog suçlardan" birine ilişkin yürütülen soruşturma kapsamında iç hukuka uygun şekilde elde edildiği sonucuna varmıştır. Olguların daha sonra hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçu olarak yeniden nitelendirilmesinin, daha önce izin verilmiş olan telefon dinleme tedbirlerinin geçerliliğini etkilemediğini belirtmiştir. Yerleşik içtihadı dayanarak, bir suç bakımından hukuka uygun olarak elde edilmiş delillerin, ilgi arz etmeye devam etmesi ve aynı olgularla bağlantılı olmaları koşuluyla, daha sonra farklı şekilde nitelendirilen veya bağlantılı olan bir suç bakımından da kullanılabileceğine hükmetmiştir. Yargıtay, ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin korunmasına

dair meşru amaçlar güden dinleme tedbirlerinin hukuka uygun olduğu ve mahkûmiyet hükmüne geçerli dayanak oluşturabileceği sonucuna varmıştır.

68. Son olarak, bizzat başvurucuya atfedilen fiiller bakımından Yargıtay, başvurunun kamuoyu önünde görünür olmaktan kaçınmak için dolaylı yollarla hareket ederek, sivil toplum yapıları ile ulusal ve uluslararası ağlarla işbirliği içinde Gezi Parkı gösterilerini örgütlediği ve koordine ettiği yönünde savcılık makamının dile getirdiği analizi kabul etmiştir. Başvurucu, harekete dahil olan başlıca yapılar üzerinde nüfuzunu kullanmakla, göstericilere lojistik ve mali destek sağlamakla, mekan tahsis etmekle, para akışını kolaylaştırmakla ve hareketin yapılanmasına katkıda bulunmakla suçlanmaktaydı. İddianamede ayrıca, başvurunun diplomatik temaslarla, medya ve kurumsal ilişkilerle ve iletişim ve basın faaliyetleri yoluyla olaylara uluslararası bir nitelik kazandırma ve Türkiye üzerindeki baskıyı artırma çabasına dikkat çekilmiştir. Başvurucu ayrıca, gösterilerin zayıflamasına rağmen hareketin sürdürülmesi ve genişletilmesi amacıyla forum, eğitim ve ağlar örgütlemekle suçlanmıştır. Yargıtay tüm bu unsurlara dayanarak, Türk Ceza Kanunu'nun 312(1). maddesi anlamında cebir ve şiddet unsurunun olduğu ve başvurunun hükümeti cebir ve şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya teşebbüsten sorumlu tutulması gerektiği sonucuna varmıştır.

F. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ihlal prosedürü bağlamında verdiği 11 Temmuz 2022 tarihli karar

69. Halihazırda belirtildiği üzere (bkz. yukarıdaki paragraf 15), Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihinde açıkladığı ve 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleşen *Kavala* kararı, icrasının denetlenmesi amacıyla Sözleşme'nin 46(2). maddesi kapsamında Bakanlar Komitesine iletilmiştir. Kararın uygulanmadığını kaydeden Bakanlar Komitesi, 2 Şubat 2022'de 46(4). madde uyarınca aldığı bir ara kararla meseleyi Mahkemeye sevk etmeye karar vermiş, Mahkeme de 11 Temmuz 2022 tarihinde yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)* kararını açıklamıştır. Mahkeme bu kararda, başvurunun 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana özgürlüğünden aralıksız olarak yoksun bırakıldığını tespit etmiş, derhal serbest bırakılması yükümlülüğünü bir kez daha hatırlatmış ve yeni isnat edilen suçlamaların esasen yeni bir olguya dayanmadığını, halihazırda incelenmiş ve yetersiz bulunmuş delillerin yeniden nitelendirilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Özellikle de, dava dosyasına sonradan eklenen bilgilerin, müsnet suçların kurucu unsurlarını kanıtlayabilecek yeni bir delil ortaya koymadığını ve yalnızca daha önce incelenmiş olguların yeniden nitelendirilmesinden ibaret olduğunu kaydetmiştir. Böyle bir yeniden nitelendirmenin, ilk kararın icra yükümlülüğünü anlamsız kılmadan, söz konusu kararda varılan kanaatleri tartışmaya açamayacağını vurgulayan Mahkeme, başvurunun Sözleşme haklarının kullanımıyla bağlantılı olarak gerçekleştirdiği olağan ve hukuka uygun faaliyetlerden ötürü süregiden tutukluluğunun ve müteakiben

hakkında verilen, ancak 18. madde ihlaliyle hükümsüz olan mahkûmiyet kararının, kesinleşmiş bulunan AİHM kararının iyi niyetle ifa edildiği sonucuna varılmasını mümkün kılmadığı ve dolayısıyla Türkiye'nin Sözleşme'nin 46(1). maddesi kapsamında uyma yükümlülüğü altında olduğu söz konusu karara uymadığı sonucuna varmıştır (a.g.k., paragraf 157-174).

G. Başvurucunun Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı bireysel başvurular

1. 9 Haziran 2022 tarihli bireysel başvuru

70. Başvurucu, 9 Haziran 2022 tarihinde, hakkında verilen 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararından önceki dönemde tutuklu halde bulundurulmasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, tutukluluğunu haklı kılan makul şüphenin yokluğu nedeniyle Sözleşme'nin 5(1). maddesinin yanı sıra, tutukluluğunun devamını haklı kılacak ilgili ve yeterli nedenlerin bulunmaması ile tutukluluk süresinin aşırı uzun olması nedeniyle 5(3). maddesinin de ihlal edildiğini öne sürmüştür. Başvurucu ayrıca, 5(4). maddeye dayanarak Anayasa Mahkemesindeki yargılamanın ivedilikle yürütülmediğinden ve 6(1). maddeye dayanarak da aleyhinde yürütülen yargılamanın adil olmamasından yakınmıştır. Başvurucu ayrıca, başvurusunun öncelikli olarak incelenmesini talep etmiştir.

71. Başvuru ilk olarak 15 Haziran 2022'de ilgili Bölüme tevzi edilmiştir. Anayasa Mahkemesi İkinci Bölümü 22 Haziran 2022 tarihinde, yazılı görüşlerini sunabilmesi amacıyla başvuruyu Adalet Bakanlığına bildirmiştir. Adalet Bakanlığı 24 Ağustos 2022 tarihinde görüşlerini sunmuştur. İkinci Bölüm 12 Temmuz 2023 tarihinde davanın Anayasa Mahkemesi Genel Kuruluna sevk edilmesine karar vermiştir. Genel Kurul, 25 Temmuz 2023 tarihinde davayı gündemine almış, ancak incelenmesini ertelemeye karar vermiştir. Dava halen Anayasa Mahkemesi önünde derdesttir.

2. 24 Ekim 2023 tarihli bireysel başvuru

72. Başvurucu, 24 Ekim 2023 tarihinde, başka hususların yanı sıra, hakkında verilen mahkûmiyet kararına itiraz ederek Anayasa Mahkemesine ikinci bir bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, Sözleşme'nin 18. maddesiyle birlikte değerlendirilmek üzere 5. maddesine dayanarak ve özellikle Mahkemenin 11 Temmuz 2022 tarihli kararına atıfla, hakkında uygulanan alıkoyma işleminin keyfi olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca Sözleşme'nin 6(1). maddesine (yargılamanın adilliği, kararlarda gerekçe sunulmaması, silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerinin ihlali, mahkemenin bağımsız olmaması ve yargılama süresinin aşırı uzun olması), 6(2). maddesine (masumiyet karinesi) ve 6(3). maddesine (savunma haklarına getirilen kısıtlamalar) ve ayrıca 7. maddesine de dayanmıştır. Başvurucu ayrıca, hukuka uygun faaliyetlerin – video, belgesel ve sergiler hazırlanması,

biber gazı kullanımının yasaklanmasına ilişkin olarak İnsan Hakları Komiseriyle yapılan görüşmeler, diplomatik temsilciler ve siyasi figürlerle yapılan görüşmeler ve Anadolu Kültür A.Ş. bağlamında bir insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetler ve sivil toplumu güçlendirmeye yönelik demokratik girişimleri gibi –haksız bir şekilde suç teşkil eden fiiller olarak nitelendirilmesinin Sözleşme’nin 10. ve 11. maddelerini hem tek başlarına hem de 18. maddeyle birlikte değerlendirildiğinde ihlal ettiğini dile getirmiştir. Tek kişilik hücrede tecritte tutulma koşullarından da yakınmıştır. Ayrıca, hakkında yürütülen davanın kendine özgü koşulları ışığında değerlendirildiğinde, tutukluluk süresinin aşırı uzun olmasının Sözleşme’nin 3. maddesinde yasaklanan eşiği aştığı iddiasıyla söz konusu hükmün ihlalini de ileri sürmüştür.

73. Başvuru ilk olarak 18 Ocak 2024’te ilgili Bölüme tevzi edilmiştir. Anayasa Mahkemesi Birinci Bölümü 1 Şubat 2024 tarihinde, yazılı görüşlerini sunabilmesi amacıyla başvuruyu Adalet Bakanlığına bildirmiştir. Adalet Bakanlığı 3 Nisan 2024 tarihinde görüşlerini Anayasa Mahkemesine sunmuştur. Bu başvuru da halen derdesttir.

3. Bakanlar Komitesi Kararı

74. Bakanlar Komitesi, 9-11 Haziran 2026 tarihlerinde gerçekleştirdiği 1563. toplantısında, başvurunun tutukluluğunun devamına dair duyduğu ciddi endişeleri yinelemiş ve yargı da dahil olmak üzere Türk makamlarını, başvurunun derhal serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla gerekli tüm tedbirleri gecikmeksizin almaya çağırmıştır. Komite özellikle, davanın iç hukuk sistemi içinde süratli ve etkili bir şekilde çözüme kavuşturulabilmesi için Anayasa Mahkemesinin 31 Ağustos 2026 tarihinden önce acilen ve Sözleşme’ye uygun bir karar vermesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır (CM/Del/Dec(2026)1563/H46-40).

H. Başvurucu tarafından sunulan diğer bilgi ve belgeler

75. Başvurucu, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesinin 23 Aralık 2024 tarihinde vermiş olduğu ve 2 Ağustos 2021 tarihinde kendi davasıyla birleştirilip (bkz. yukarıdaki paragraf 39) sonrasında yeniden ayrılmış olan (bkz. yukarıdaki paragraf 42) *Çarşı* davasında otuz beş sanığın delil yetersizliği nedeniyle beraatine hükmeden kararı Mahkemeye sunmuştur. Bahsi geçen sanıklar, Beşiktaş’ta yaşanan olaylarla ilgili olarak suçlanmaktaydı (bkz. yukarıdaki paragraf 20 ve 39). Gezi Parkı olayları çerçevesinde hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek ve Beşiktaş ilçesinde bulunan Başbakanlık Ofisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi binalarına taş ve molotof kokteyli kullanarak saldırmakla suçlanmışlardı. Ağır Ceza Mahkemesi, sanıklar hakkında hem Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun (2911 sayılı Kanun) ihlali hem de Türk Ceza Kanunu’nun 312(1). maddesi anlamı dahilinde hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs

suçlarından kovuşturma açılmış olmakla birlikte, bu suçların kurucu unsurlarının yeterince açık ve somut biçimde ortaya konulamadığı kanaatine varmıştır. Sanıkların Taksim'deki Gezi Parkı projesine karşı düzenlenen gösterilere tek tek veya toplu şekilde katıldıkları – anayasal hakların ve demokratik ifade özgürlüğünün kullanımı kapsamına giren bir faaliyet – tespit edilmiş olmakla birlikte, şiddet veya suç teşkil eden eylemlere katıldığını ya da hükümeti ortadan kaldırmayı amaçlayan, önceden tasarlanmış, yapılandırılmış ve hiyerarşik bir plan çerçevesinde hareket ettiklerini kanıtlayabilecek bir delil bulunmadığını kaydetmiştir. Telefon tapeleri ve konum verileri de dahil olmak üzere dayanak olarak sunulan delillerin kabul edilebilir bulunmadığını vurgulayan mahkeme, iddia konusu olayların hemen ardından herhangi bir tutanak düzenlenmemiş olduğunu ve sanıkların kendilerine yöneltilen suçlamaları kabul etmediğini belirterek, müsnet suçların maddi ve manevi unsurlarını kanıtlayan delillerin yokluğu ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi uyarınca tüm sanıkların beraatine karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

76. Başvurucu, 7 Mayıs 2023 tarihinde *Tabii* adlı dijital platformda, TRT (kamu yayıncısı) tarafından finanse edilen *Metamorfoz* adlı bir dizinin yayımlanmaya başladığını dile getirmiştir. Bu dizide fiziksel ve biyografik olarak başvurucuyla açık benzerlikler taşıyan ve düşman, “kötü kapitalist”, casus ve suçlu olarak tasvir edilen bir karakter yer almaktadır. Başvurucu adına Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına, İstanbul Sulh Ceza Hâkimliğine ve Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna şikâyetle bulunulmuş olsa da, bu şikâyetler söz konusu mercilerce farklı tarihlerde reddedilmiştir.

77. Başvurucu ayrıca, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 9 Ekim 2023 tarihinde kendisine Václav Havel Ödülü verilmesinin ardından, üst düzey devlet yetkililerinin kendisi hakkında kamuoyu önünde küçük düşürücü ifadeler kullandığını da dile getirmiştir. Başvurucu, aleyhindeki ceza davaları ve Bakanlar Komitesi huzurunda yürütülen süreçle ilgili olarak üst düzey devlet yetkilileri tarafından yapılmış olan ve Mahkemenin ilk kararına konu başvuruda sunulmuş olan açıklamalara (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 61) benzer nitelikte birçok açıklamaya da dikkat çekmiştir.

78. Başvurucu ayrıca, 2002 yılında kurulan, kâr amacı gütmeyen bir kültür kuruluşu olan ve 2017 yılında gözüaltına alınana dek başkanlığını yürüttüğü Anadolu Kültür A.Ş.'nin on sekiz yılı aşkın bir süre boyunca tümüyle hukuka uygun bir çerçevede kültürel diyalog ve kültürel hakların geliştirilmesi konusunda faaliyet gösterdiğini; şirketin muhasebe hesaplarının ve faaliyetlerinin düzenli olarak denetlendiğini ve hiçbir mali usulsüzlük tespit edilmediğini de kaydetmiştir. Başvurucu, ticari olmayan faaliyetler bakımından kendi kanaatine şirketler hukukunun dar bir yorumuna dayanılarak Ticaret Bakanlığı tarafından 2020 yılında şirketin feshine yönelik olarak açılan davanın ancak Eylül 2024'te Yargıtay içtihadının değiştirilmesiyle sonuca ulaştırılabildiğini, fakat bu sonucun ticaret mahkemelerinin önceki kararlarıyla ve Açık Toplum Vakfı'ndan alınanlar da

dahil olmak üzere şirketin tüm finansmanının şeffaf ve hukuka uygun olduğunu teyit eden 4 Ağustos 2020 tarihli resmî rapordaki tespitlerle çeliştiğini açıklamıştır.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA

A. Anayasa

79. Anayasa'nın 2. maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”

80. Somut dava bakımından ilgi arz ettiği üzere, Anayasa'nın 90(5). maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

81. Somut dava bakımından ilgi arz ettiği üzere, Anayasa'nın 148(3). maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“3. Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.”

82. Anayasa'nın 153(6). maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.”

B. Ceza Kanunu

83. Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri şu şekildedir:

Madde 309(1)

“Cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılırlar.”

Madde 312(1)

“Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir.”

Madde 314

“1. Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

2. Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir.

...”

Madde 328(1)

“Devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından, niteliği itibarıyla, gizli kalması gereken bilgileri, siyasal veya askerî casusluk maksadıyla temin eden kimseye onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası verilir.”

C. Ceza Muhakemesi Kanunu

84. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 100(1). maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“1. Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez...”

D. Koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası

85. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 107. maddesi, prensip olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler bakımından otuz yıl, olağan rejimde müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler bakımından yirmi dört yıl ve diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilenler bakımından ise cezanın üçte ikisini infaz kurumunda çektikten sonra koşullu salıverilme imkânı öngörmektedir. Ancak, Devlete veya anayasal düzene karşı işlenen suçlar da dahil olmak üzere bazı ağır suçlar bakımından bu imkân bulunmamaktadır. Ceza zamanaşımı bakımından, söz konusu süreler prensip olarak hükmedilen cezanın ağırlığına göre belirlenmekle birlikte, ağırlaştırılmış müebbet ve müebbet hapis cezaları ile Devlete karşı işlenen bazı ağır suçlar bakımından uygulanmamaktadır. Bu bağlamda, Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi anayasal düzene karşı işlenen suçları cezalandırdığından, bu hüküm kapsamında mahkûm edilen kişiler bakımından koşullu salıverilme ve ceza zamanaşımına ilişkin hükümler uygulanmamaktadır. Ayrıca, ağır hastalık veya yaşlılık halinde, istisnai olarak, Cumhurbaşkanı tarafından salıverilme kararı verilebilmektedir. Son olarak, toplumsal nedenlerle zaman zaman genel veya özel af kanunları çıkarılabilmektedir (daha ayrıntılı bilgi için bkz. *Öcalan/Türkiye (no. 2)*, no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, paragraf 62-71, 18 Mart 2014).

E. Anayasa Mahkemesi içtihadı

1. Şerafettin Can Atalay davası

86. Kendisi bir avukat ve insan hakları savunucusu olan Şerafettin Can Atalay, Gezi Parkı olaylarına ilişkin olarak açılmış bulunan ceza davasında başvurucuyla birlikte yargılanmış ve İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından, Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi uyarınca, hükümeti cebir ve şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya teşebbüs suçuna yardım ve yataklıktan on sekiz yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Tahliye talebiyle birlikte sunduğu istinaf başvurusu reddedilmiştir. Yargıtay önündeki temyiz davası devam ederken Türkiye İşçi Partisi (TİP) listesinden milletvekili seçilmiştir. Yasama dokunulmazlığına dayanarak yargılamanın durdurulmasını ve tahliyesini talep etmişse de, bu talepler reddedilmiş ve mahkûmiyet hükmü onanmıştır.

87. Sayın Atalay’ın bireysel başvurusunu inceleyen Anayasa Mahkemesi, 25 Ekim 2023 tarihli bir kararla (*Şerafettin Can Atalay no. 2*, B. No: 2023/53898) Atalay’ın yasama dokunulmazlığına rağmen tutukluluğunun sürdürülmesinin Anayasa’nın 19. ve 67. maddelerine aykırı olduğu sonucuna varmıştır. Seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı ile kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği saptanmıştır. İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi bu karara rağmen Sayın Atalay’ın tutukluluğunun devamına hükmetmiş ve dosyayı Yargıtay’a göndermiştir. Yargıtay 3. Ceza Dairesi, 8 Kasım 2023 tarihli bir kararla, Anayasa Mahkemesinin kararına uymayı reddetmiş, mahkûmiyet hükmünün kesinleştiğini teyit etmiş, kararın Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmesini emretmiş ve ilgili Anayasa Mahkemesi hâkimleri hakkında suç duyurusunda bulunulmasına karar vermiştir.

88. Anayasa Mahkemesi 21 Aralık 2023 tarihinde verdiği ikinci bir kararda (*Şerafettin Can Atalay no. 3*, B. No: 2023/99744), önceki kararının gereklerinin yerine getirilmemiş olduğunu tespit ederek, bunun anayasal düzene yönelik ciddi bir ihlali oluşturduğuna hükmetmiştir. Uyuşmazlığın artık başvurunun kişisel durumuyla sınırlı olmadığını, kendi kararlarına riayet konusunda temel bir sorun ortaya çıkardığını kaydetmiştir. Mahkeme Sayın Atalay’ın tahliyesine karar verilmiş olmasına rağmen cezaevinde tutulmaya devam edilmesinin bireysel başvuru hakkına ve bunun sonucu olarak seçilme hakkına, siyasi faaliyette bulunma hakkına ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik bir ihlal oluşturduğu sonucuna varmıştır.

Anayasa Mahkemesi özellikle, verdiği hükmün ulusal mahkemelerce yerine getirilmemesinin, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru usulünün etkililiğine tesir eden ayrı bir ihlal oluşturduğunu dile getirmiştir. “Anayasa Mahkemesi kararlarının etkili şekilde uygulanması[nın] da bireysel başvuru hakkının ayrılmaz bir parçası” olduğunu (paragraf 56) ve bu kararlara uyulmamasının söz konusu hakkın “açık ve ağır bir şekilde ihlali anlamına gel[diğini]” (paragraf 56) hatırlatmıştır. Alt derece mahkemelerinin ihlal

tespiti içeren bir hükmü yerine getirmekten kaçınmış ve hatta bu hükme uymayı açıkça reddederek hukuki dayanağı bulunmayan bir tutum sergilemiş olduğunu kaydetmiştir (paragraf 50). Son olarak, bu durumun hukukun üstünlüğü ilkesi açısından sonuçlarına dikkat çeken Anayasa Mahkemesi, “kararların ... yerine getirilmemesi veya icrasının geciktirilmesi bireyin yaşamı ve devletin işleyişi üzerinde ... derin etkiler bırakır” (paragraf 58) ve “hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devlette ... yargı kararlarının ... sonuçsuz bırakılması kabul edilemez” demiştir (paragraf 58). Kararlarına uyulmamasının “bireylerin ve toplumun hukuk devletine olan inancını zedelediğini” (paragraf 59) ve mahkemelere başvuran insanları kendilerine tanınmış olan hakların etkili bir şekilde uygulanmasından mahrum bırakarak anayasal düzene zarar verdiğini vurgulamıştır. “Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamındaki incelemesi[nin], temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasında ve geliştirilmesinde bireylere en üst düzeyde koruma sağladığı” sonucuna varan Mahkeme, “Anayasa Mahkemesi kararının uygulanmasının reddedilmesi[nin] başvuru yönünden Anayasa’nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan bireysel başvuru hakkına ilişkin tüm güvenceleri anlamsız ve işlevsiz hale getirmiş” olduğunu kaydetmiştir (paragraf 71).

89. Bu tespitlere rağmen ceza mahkemeleri Anayasa Mahkemesinin kararlarına riayet etmemiştir. Milletvekilliği düşürülen Sayın Atalay halen cezaevinde tutulmaktadır. Söz konusu Anayasa Mahkemesi hâkimleri hakkında ceza soruşturması başlatılıp başlatılmadığına ilişkin Mahkemeye herhangi bir bilgi sunulmuş değildir. Sayın Atalay, 16 Nisan 2024 tarihinde Mahkemeye bir başvuruda bulunmuş olup, söz konusu başvuru 27 Ağustos 2024 tarihinde Türk Hükümetine bildirilmiştir ve halen derdestir.

2. Tayfun Kahraman davası

90. Bir şehir plancısı ve akademisyen olan Sayın Tayfun Kahraman, Gezi Parkı olaylarıyla ilişkili olarak başvuru aleyhinde açılan ceza davasında yargılanan sekiz sanıktan biriydi. Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi uyarınca, cebir ve şiddet kullanarak hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs suçuna yardım ve yataklık etmekten on sekiz yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Kendisi, Taksim Dayanışması’nın önde gelen isim ve sözcülerinden biriydi (bkz. yukarıdaki paragraf 18 ve 20).

91. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, Tayfun Kahraman’ın bireysel başvurusuna istinaden 31 Temmuz 2025 tarihinde verilen ve 17 Ekim 2025 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan bir kararda (başvuru no. 2023/98215), beşe karşı dokuz oyla adil yargılanma hakkının ihlaline hükmetmiştir.

92. Anayasa Mahkemesi bu kararda öncelikle davanın olgusal arka planını anlatmıştır. Sayın Kahraman, Taksim Meydanı yayalaştırma projesini protesto etmek amacıyla 28 Mayıs ile 30 Ağustos 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen gösterilerin ardından hakkında kovuşturma başlatılmış sekiz sanıktan biriydi. Protesto gösterileri ülke geneline yayılmış olup kısmen

şiddet olaylarına dönüşmüştü. İlgili tarihte, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği bünyesinde çeşitli sorumluluklar üstlenen ve Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir kurumda uzman olarak görev yapan Kahraman, 2014 yılından itibaren de üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmaktaydı. Resmî veriler ile Türkiye İnsan Hakları Kurumunun Ekim 2014 tarihli raporuna dayanan Anayasa Mahkemesi, binlerce gösteri, milyonlarca katılımcı, ölüm olayları, pek çok yaralanma, gözaltı ve hem göstericiler hem de kolluk görevlileri hakkında yürütülen soruşturmalarla dikkat çeken Gezi Parkı olaylarının ülke çapına yayılmış olduğunu da göz önünde bulundurmıştır.

93. Anayasa Mahkemesi esasa ilişkin incelemesinde, sosyal medya paylaşımları, basın açıklamaları ve Taksim Dayanışması gibi yapılara iştiraki dolayısıyla ulusal mahkemelerin başvuru sahibine olayların başlatılması, koordine edilmesi ve yaygınlaştırılmasında aktif bir rol atfetmiş olduğuna işaret etmiştir. Mahkeme şu kanaate varmıştır:

“49. Bununla birlikte Mahkemeler cezalandırmaya dayanak olarak gösterilen sosyal medya paylaşımları ile basın açıklamalarını yalnızca tırnak içinde aktarmış, paylaşımlarda yer alan ifadelerin genel olarak provokatif nitelikte olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Dolayısıyla yargı mercileri kararlarında mahkûmiyet kararına esas alınan çok sayıda sosyal medya paylaşımından hangisinin doğrudan şiddeti teşvik eden ya da şiddete özendiren yahut cebir ve şiddet kullanarak hükûmeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmeye yönelik ifadeler içerdiğini gösteren bir gerekçeye yer vermemiştir. Paylaşım ve açıklamaların şiddet içeren olaylarla olan illiyet bağı tartışılmamıştır. Sonuç olarak Mahkemelerin yaptığı değerlendirmelerden tam olarak hangi sözlerin kışkırtıcı nitelikte olduğu anlaşılamadığı gibi bu paylaşım ve açıklamaların akabinde bunlarla bağlantı kurulabilir nitelikte nasıl bir şiddet olayının meydana geldiği ya da bunların somut olarak hangi şiddet olaylarına yol açtığı da anlaşılamamıştır. Öte yandan ilk derece mahkemesi başvurusunun Gezi olaylarına ilişkin olarak toplumsal ve küresel düzeyde algı oluşturulması amacıyla film, belgesel ve video çekimlerini koordine ettiğini belirtmiş ancak hangi filmde hangi ifadelerle nasıl bir algı oluşturduğuna dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu tespitler neticesinde şiddet olaylarının meydana gelmesinde başvuruca yüklenen aktif rolün ne olduğu karardan anlaşılamamaktadır.”

94. Anayasa Mahkemesi ayrıca söz konusu mahkûmiyet kararının Yargıtay tarafından, ilk kez istinaf aşamasında sunulan ve davayla ilgisine ilişkin olarak başvuru sahibine itiraz fırsatı tanınmayan tapelere dayanılarak onandığını ve bu durumun da silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerine aykırı olduğunu kaydetmiştir. Bundan başka, ulusal mahkemelerin önceden var olan herhangi bir plan veya örgütlenmeyi ikna edici bir şekilde kanıtlayamamış olduğunu, yalnızca diğer sanıklarla kurulan sınırlı ve yeterince ayrıntılandırılmamış temaslara atıfta bulunulduğunu; forumlara katıldığı ileri sürülen başvuru ile şiddet eylemleri arasındaki bağlantının da izah edilmemiş olduğunu belirtmiştir. Son olarak, Gezi Parkı olaylarının hukuki nitelendirilmesi konusunda şu hükme varmıştır:

“56. Son olarak ... Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak başka sanıkların yargılandığı bir davada Gezi eylemleri anayasal hak kapsamında değerlendiril[miş], ayrıca Taksim Dayanışmasının suç örgütü olduğuna dair herhangi bir delil bulunmadığı tespitlerine

yer veril[miş] ve bu karar kesinleş[miştir]. Somut olayda [Sayın Kahraman'ın] davasında aynı konunun neden farklı yorumlandığına dair Mahkemelerce yeterli bir gerekçe de ortaya konulmamıştır.”

95. Anayasa Mahkemesi gerekçedeki bu noksanlıkların, usule ilişkin güvencelere yönelik ihlallerle birleşerek bir bütün olarak adil yargılanma hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

96. Anayasa Mahkemesinin *Tayfun Kahraman* başvurusunda verdiği kararın ardından durum, *Şerafettin Can Atalay* başvurusuna benzer bir seyir izlemiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 86-89). Anayasa'nın 153. maddesi uyarınca dava dosyası, saptanan ihlallerin giderilmesi için gereken tedbirleri alması amacıyla yetkili 13. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Fakat 13. Ağır Ceza Mahkemesi, 6 Kasım 2025 tarihli kararıyla yeniden yargılama ve tahliye taleplerini reddetmiştir. Esasen, Anayasa Mahkemesi kararının yeniden yargılama yapılmasını veya cezanın infazının durdurulmasını gerektirmediğini ve dolayısıyla bu karar uyarınca herhangi bir işlem yapılmasına gerek bulunmadığına hükmetmiştir. Bu karara karşı yapılan itiraz ise 13 Kasım 2025 tarihinde İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.

97. 27 Kasım 2025 tarihinde Sayın Kahraman Anayasa Mahkemesine ikinci bir bireysel başvuru yaparak, sağlık sorunları nedeniyle tahliyesine yönelik tedbir talebinde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi 3 Aralık 2025 tarihli ara kararıyla sağlık sebepleriyle tahliye talebini reddetmiş, Sayın Kahraman'ın sağlık durumunun takip edilmesine ve gerektiği takdirde hastaneye yatarak tedavi görmesini de içeren tedbirlerin alınmasına hükmetmiştir.

III. ULUSLARARASI HUKUK VE UYGULAMA

A. İnsan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının rolüne ve korunmasına ilişkin uluslararası metinler

98. İnsan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının rolüne ve korunmasına ilişkin uluslararası metinler ve Avrupa Konseyi metinleri *Aliyev/Azerbaycan* kararında (no. 68762/14 ve 71200/14, paragraf 88-92, 20 Eylül 2018) ve yukarıda anılan *Kavala* kararının 74-76. paragraflarında yer almaktadır. Söz konusu belgeler bir bütün olarak ele alındığında, barışçıl nitelikteki lobi faaliyetlerinin, olguların araştırılıp tespitinin, farkındalık yaratma faaliyetlerinin, uluslararası mekanizmalarla işbirliğinin ve kamusal tartışmalara katılımın insan hakları savunucularının görevlerinin özünü oluşturduğunu ve bu faaliyetlerin ceza hukuku yoluyla baskı altına alınmak yerine, Sözleşme'nin gereklerine uygun olarak Devletler tarafından daha fazla korunmasını gerektirdiğini teyit etmektedir.

B. Türkiye’de yargıya ilişkin Venedik Komisyonu görüşü

99. Venedik Komisyonu, 10 ve 11 Mart 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 110. genel kurul toplantısında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda değişiklik yapan ve başkanlık sistemi getiren kanun tasarısına dair eleştirel bir görüş kabul etmiştir (bu metnin ilgili bölümleri için bkz. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 4)*, no. 13609/20, paragraf 115, 8 Temmuz 2025). Komisyon, önerilen değişikliğin, özellikle Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısını, Kurulu Cumhurbaşkanının doğrudan veya dolaylı denetimi altına sokacak şekilde değiştirmek suretiyle yargının bağımsızlığını uluslararası standartlara aykırı olarak ciddi biçimde zayıflatacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Venedik Komisyonu, HSK’nın hâkim ve savcılarının mesleki kariyerleri ve disiplin işlemleri açısından temel rolünü dikkate alarak, söz konusu değişikliğin yürütmeyi aşırı güçlendireceği, yargısal denetimi zayıflatacağı ve yeterli denge ve denetim mekanizmalarından yoksun bir başkanlık rejimi getireceği, dolayısıyla da otoriterliğe kayma yönünde ciddi bir risk oluşturacağı sonucuna varmıştır.

C. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri

100. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, 1-5 Temmuz 2019 tarihleri arasında Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyaretin ardından, ceza adaleti sisteminin işleyişine ilişkin ciddi kaygılarını dile getirmiştir. Komiser, 19 Şubat 2020 tarihli raporunda, diğer benzer dosyalarda olduğu gibi *Kavala* davasında da yargı makamlarının, delillerin toplanması ve incelenmesinden dahi önce, yani en baştan bir suç kastı bulunduğunu varsayma eğilimiyle hareket ederek tüm yargılama evrelerinde ispat mantığını tersine çevirdiğini kaydetmiştir. Komiserin görüşüne göre bu uygulama, Sözleşme kapsamında korunan hukuka uygun eylemlerin ağır suçlara ilişkin dolaylı deliller olarak yeniden yorumlandığı bir duruma katkı sunmak suretiyle hukuki güvenlik ilkesini zedelemekte ve davaların suçluluğu kanıtlamaya elverişli maddi deliller yerine varsayılan niyetlere dayandırılması riski doğurarak sivil toplum üzerinde ciddi bir caydırıcı bir etki yaratmaktaydı.

101. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri 5 Mart 2024 tarihinde “Türkiye’de ifade ve medya özgürlüğü, insan hakları savunucuları ve sivil topluma ilişkin memorandum” (CommHR(2024)16) başlıklı bir belge yayınlamıştır. Bu belgenin ilgili bölümleri, başka hususların yanı sıra, şu ifadeleri içermektedir:

“26. Komiser, olağanüstü halin etkilerinin hâlâ giderilmemiş olmasını ve insan hakları savunucuları ile sivil toplumun faaliyetlerini olumsuz bir şekilde derinden etkilemeye devam etmesini üzüntüyle karşılamaktadır. ... Komiserin de birkaç kez görüş sunduğu Osman Kavala/Türkiye davasında Mahkemenin verdiği kararın uygulanmaması, Türk yetkililerin insan hakları savunucuları ve sivil topluma karşı sergilediği hasmane tutumun en net tezahürüdür.”

102. Komiser aynı belgede, 2020 tarihli raporunda ve müteakip açıklamalarında dile getirdiği tespitleri ayrıntılandırıp tekrarlayarak Türkiye’deki adalet sistemine ilişkin son derece kaygı uyandıran bir tablo çizmiştir. Komiser, özellikle yürütme organının hâkimlerin mesleki kariyerleri ve disiplin işlemleri üzerindeki nüfuzunun ciddi şekilde azaltılması suretiyle HSK’nın yapısal bağımsızlığının güvence altına alınmasına ve başta tutuklama tedbirinin amacı dışında kullanılması ve hukuk üstünlüğünün temel ilkelerine riayet edilmemesi olmak üzere ceza adaleti sisteminde uzun süredir var olan sorunların giderilmesine yönelik acil ihtiyacı vurgulamıştır. Komiser ayrıca, AİHM içtihadından ve Venedik Komisyonunun tavsiyelerinden tam olarak yararlanılarak, Türk Ceza Kanunu ile terörle mücadele mevzuatının kapsamlı ve köklü biçimde yeniden düzenlenmesi çağrısında bulunmuştur.

103. Komiser ayrıca, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) ve Parlamenterler Meclisi tarafından da teyit edildiği üzere, yargının siyasi çıkarlar doğrultusunda sergilediği tarafsız tutuma ve yapısal bağımsızlık eksikliğine dikkat çekmiştir. Komiser, Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmamasının sürmesinden duyduğu endişeyi dile getirerek, kamuoyuna yönelik olarak Anayasa Mahkemesini hedef alan açıklamalarda bulunulmasının, Mahkemenin birtakım kararlarının yerine getirilmemesinin ve yasal reformlar yapılmasını gerektiren pilot kararlar karşısında Meclisin harekete geçmemesinin durumu daha da ağırlaştırdığını belirtmiştir. Komisere göre bu durum, hukukun üstünlüğü ilkesi bakımından ciddi bir gerileme oluşturmakta, Türkiye’de insan hakları ihlallerine ilişkin bir başvuru yolu olarak Anayasa Mahkemesinin etkililiğini azaltmakta ve yargı süreçlerinin insan hakları savunucularını ve gazetecileri susturmak amacıyla kötüye kullanılmasına yönelik yaygın bir tutumun parçasını oluşturmakta olup, Türkiye’de hukukun üstünlüğü ve temel hakların korunması bakımından varoluşsal bir risk doğurmaktadır.

104. Memorandum şu ifadelerle sonuçlandırılmaktadır:

“58. ... anlamlı bir değişim yaratmak için Türk yetkililerin, sivil toplumla yapıcı bir ilişki kurması, sınırlandırıcı yasaları gözden geçirip değiştirmesi, insan hakları savunucularını, gazetecileri, aktivistleri ve ifade özgürlüğünü kullandıkları için hapse atılmış olan diğer kişileri serbest bırakması, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına saygı gösterip uyması ve yargının tarafsızlığı ile bağımsızlığını sağlaması esastır. İnsan haklarını koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi, diyalog ve kapsayıcılığın geliştirilmesi ve farklı görüşlere saygı kültürünün yeşertilmesi Türkiye’de insan haklarının iyileştirilmesi doğrultusunda atılacak hayati adımlardır. Komiser bütün samimiyetiyle, mevcut kritik vaziyetin düzeltilmesi için sürecin başlatılması iradesinin en kısa zamanda ortaya konmasını umut etmektedir.”

ESAS

I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TÜKETİLMEDİĞİ İTİRAZI

105. Başvurucu, Sözleşme'nin 3, 5, 6, 7, 10, 11 ve 18. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

106. Mahkeme, Hükümetin iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin genel bir itiraz ileri sürdüğünü kaydetmektedir. Hükümet, başvurunun Anayasa Mahkemesi huzurundaki iki bireysel başvurusunun halen derdest olması nedeniyle, Mahkemeye yapılan başvurunun vaktinden önce yapıldığı kanaatindedir. İncelenmesi gereken ilk husus, başvurunun Mahkemeye başvurmadan önce söz konusu yargılamaların sonucunu beklemesi gerekip gerekmediğidir; Hükümet tarafından ileri sürülen diğer itirazlar ise Sözleşme'nin ilgili hükümleri kapsamındaki şikâyetlerin incelenmesi sırasında değerlendirilecektir.

A. Tarafların görüşleri

1. Hükümet

107. Hükümet iç hukuk yollarının tüketilmemiş olduğu gerekçesiyle kabul edilebilirliğe ilişkin bir itirazda bulunmuştur: Hükümete göre başvuru, sırasıyla 9 Haziran 2022 ve 24 Ekim 2023 tarihlerinde yaptığı ve Mahkemeye sunduğu şikâyetlerle esasen aynı şikâyetlere ilişkin olan Anayasa Mahkemesi önündeki iki bireysel başvurusunun sonucunu beklemeksizin Mahkemeye vaktinden önce başvurmuş bulunmaktaydı. Hükümet ayrıca, somut başvurunun, henüz Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmemiş yeni olgu ve şikâyetlere dayanması nedeniyle, 2019 ve 2022 tarihli kararlara konu olan başvurulardan farklı olduğunu savunmuştur. Hükümet, *Uzun/Türkiye (k.k.)* kararından (no. 10755/13, 30 Nisan 2013) bu yana, söz konusu başvuru yolunun sonucunu beklemeksizin Mahkemeye yapılan başvuruların istikrarlı bir şekilde kabul edilemez bulunduğunu ve Anayasa Mahkemesine yapılan iki bireysel başvurunun yapıldığı tarihlerden bu yana geçen sürenin açıkça yetersiz olduğunu da savunmuştur.

108. Hükümet ayrıca Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun etkili bir iç hukuk yolu olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanma oranının %99,84 olduğunu ve 2022 ile 2025 yılları arasında verilen ihlal kararlarının neredeyse tamamının icraya konulduğunu belirtmiştir. Kararların uygulanmadığı istisnai durumların daha sonra giderildiğini ve münferit örneklerden hareketle sisteme dair bir etkisizliğin var olduğu sonucuna ulaşamayacağını savunmuştur. Hükümete göre, Mahkeme içtihadı uyarınca, yalnızca soyut kuşkularla başvuru iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünden muaf kılmak mümkün değildir.

109. Hükümet, duruşmada yöneltilen bir soruya cevaben, Anayasa Mahkemesinin 31 Temmuz 2025 tarihli kararından itibaren bireysel başvuruların yedi kategoriye ayrıldığını, “ivedi” kategorisindeki başvuruların öncelikli olarak incelendiğini belirtmiştir. Hükümet, bu kategorinin kişinin yaşamını veya sağlığını etkileyen ciddi durumları, kişisel veya ailevi durumları ve çocuğun üstün yararını, ayrıca ihtiyati tedbir kararı verilmesi gereken durumları, yasal tutukluluk süresinin aşıldığı halleri, Anayasa Mahkemesinin ihlal tespit eden bir kararına uyulmamasını, adil yargılanma hakkına yönelik ağır ihlalleri ve daha genel olarak gecikmenin başvurunun hukuki yararının ortadan kalkmasına yol açacağı durumları kapsadığını ifade etmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, özellikle süregiden ihlaller, sınırdışı işlemleri ve kendi verdiği kararların uygulanmamasına ilişkin başvurular bakımından özel bir önceliklendirme politikası uygulamaktadır.

110. Hükümet, başvurunun durumunun bu senaryolardan hiçbirine tekabül etmediği düşüncesindedir. Başvurucunun 2022 yılında hükümete karşı işlenmiş bir suçtan mahkûm edilmesinin ardından özgürlüğünden yoksun bırakılmasının Sözleşme’nin 5(1)(a) maddesi kapsamına girdiğini ve dolayısıyla ivedi olmadığını ileri sürmüştür. Bu aşamada henüz bir karar verilmemiş olmasının Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun etkisiz olduğuna delalet eder şekilde yorumlanmaması gerektiğini, bunun daha ziyade ağır iş yükünden kaynaklandığını, zira Anayasa Mahkemesinin, bir kısmı başvurunun başvurusundan önce yapılmış ve halen derdest bulunan çok sayıda benzer başvuruyla karşı karşıya bulunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, kendi kanaatine göre, kişi hürriyetine ilişkin şikâyetler içeren davaların çoğunun ortalama bir buçuk yıl içinde sonuçlandırıldığını, diğer haklara ilişkin davaların ise daha uzun sürdüğünü gösteren istatistiksel verilere atıfta bulunmuştur. Son olarak ise, başvurunun durumunun olağan usul kapsamında incelendiğini, başvurunun ilk başvurusuyla kısmen örtüşen ikinci bir bireysel başvuruda bulunduğunu ve davanın, özellikle Gezi Parkı olayları bakımından taşıdığı karmaşıklığın ayrıntılı bir incelemeyi haklı kıldığını vurgulamıştır. Hükümet sonuç olarak, başvurunun davasında geçen sürenin makul olmaya devam ettiği ve kendi kanaatine göre ikincillik ilkesiyle bağdaşan bu başvuru yolunun etkililiğine gölge düşürmediği şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

2. Başvurucu

111. Başvurucu, Sözleşme’nin 35(1). maddesi anlamı dahilinde mevcut ve etkili tüm iç hukuk yollarını tüketmiş olduğunu dile getirmiştir. Başvurucu, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının yalnızca makul bir başarı imkânı sunan, öne sürülen ihlalleri gidermeye elverişli ve hem hukuken hem uygulama açısından yeterince yerleşik başvuru yolları bakımından geçerli olduğunu ve bir başvuru yolunun etkili olduğunu ispat yükünün Hükümete düştüğünü belirtmiştir. Ayrıca, hakkında uygulanan tutukluluk tedbirine ve verilen mahkûmiyet kararına karşı, Anayasa Mahkemesine yaptığı çeşitli

bireysel başvurular, yeniden yargılama ve tahliye talepleri ile kanun yararına bozma yolu da dahil olmak üzere, yetkili tüm mahkemeler önünde birçok kez itirazda bulunarak hem olağan hem de olağanüstü kanun yollarını kapsamlı biçimde kullanmış olduğunu, ancak yedi yılı aşkın bir süre içinde başvuru bu yollardan hiçbirinin tahliyesiyle veya ileri sürdüğü ihlal iddialarının kabul görmesiyle sonuçlanmadığını da eklemiştir.

112. Başvurucu ayrıca, Anayasa Mahkemesi de dahil olmak üzere ulusal mahkemelerin, özellikle makul şüphenin bulunmaması ve derhal tahliyesine karar verilmesi yükümlülüğü bakımından, Mahkemenin 2019 ve 2022 tarihli kararlarını yok saydığını veya bu kararlardan uygulamaya yönelik sonuçlar çıkarmayı reddettiğini dile getirmiştir. Başvurucuya göre bu durum, iç hukukta gerçekçi anlamda bir başarı şansının yokluğunu göstermekteydi. Başvurucu ayrıca, Anayasa Mahkemesi huzurundaki yargılamaların aşırı uzun sürmesinin, ihtiyati tedbir taleplerinin cevapsız bırakılmasının ve yaptığı başvurulara yönelik incelemenin defaten ertelenmesinin, özellikle özgürlüğünden yoksun bırakılma işleminin hukuka uygunluğunun denetlenmesi bakımından anayasal başvuru yolunu her türlü etkililikten yoksun bıraktığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Son olarak başvuru, Anayasa Mahkemesinin yakın tarihte *Şerafettin Can Atalay* ve *Tayfun Kahraman* davalarında sergilediği uygulamaya bakıldığında (bkz. yukarıdaki paragraf 86-96), özellikle siyasi açıdan hassas davalarda, bu hukuk yolunun 18. madde kapsamındaki şikâyetlerin veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilişkin şikâyetlerin etkili biçimde incelenmesine imkân sağlamadığı sonucuna ulaşmaktadır. Başvurucu, içinde bulunduğu koşullar altında, iç hukuk yollarını tüketmemiş olduğu gerekçesiyle kendisine kusur atfedilemeyeceği kanaatindedir.

B. Müdahil üçüncü şahıslar

1. İnsan Hakları Komiseri

113. Komiser, özellikle kişi hürriyetini ilgilendiren durumlarda kapsamlı bir inceleme yapılmasını gerektiren bireysel başvuru yolunun insan haklarının korunması bakımından temel bir teminat oluşturduğunu ve ikincilik ilkesinin temel bir unsuru olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesinin birtakım kararlarını yerine getirmemesi ve Sözleşme ile bağdaşan net önceliklendirme kriterlerinin yokluğunda bireysel başvuru sürecinde yaşanan yavaşlık konusunda endişelerini dile getirmiştir. Komisere göre bu durum, ulusal makamların özgürlükten yoksun bırakılmaya ilişkin davaların incelenmesine ivedilik atfedip atfetmediği konusunda şüphe uyandırmaktaydı. Komiser buna örnek olarak yukarıda anılan *Şerafettin Can Atalay* ve *Tayfun Kahraman* davalarına atıfta bulunmuştur.

2. Müdahil STK'lar

114. Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi (TLSP), Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ) ve İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) sundukları ortak görüşte, muhaliflerin tutuklanması ve kovuşturulmasına ilişkin davalarda Anayasa Mahkemesinin artık etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu görüşlerini, Mahkemenin yapısının büyük ölçüde Cumhurbaşkanı tarafından yapılan atamalarla belirlenmesine dayandırmışlardır. Ayrıca, uygulamada seçici davranılarak bazı başvuruların ele alınmamasının, yargılamanın aşırı uzun sürmesinin ve yetkinin dar yorumlanmasının incelemenin bağımsızlığını ve ivediliğini zedelediğini belirtmişlerdir. AİHM içtihadından sapıldığına da dikkat çekmişler ve alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamama yönünde artan bir eğilim sergilediğini dile getirmişlerdir. Daha genel olarak ise, başvuru aleyhindeki yargılamaların, Hâkimler ve Savcılar Kurulunu etkileyen yasal reformlar ile hâkimlerin kovuşturulması ve görevden alınmasıyla kendisini gösteren yargı bağımsızlığındaki yapısal zayıflama ve siyasi açıdan hassas davalarda gerek Mahkemenin gerek Anayasa Mahkemesinin kararlarının yerine getirilmemesine ilişkin sistemsel bir sorun bağlamında gerçekleştiği değerlendirilmesinde bulunmuşlardır.

C. Mahkemenin değerlendirmesi

115. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, Sözleşme'nin 35(1). maddesinde değinilen iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı başvuru sahiplerinin Mahkemeye başvurmadan önce elverişli, yeterli ve etkili iç hukuk yollarına başvurmuş olmasını gerektirmekte, bu yolların etkili ve erişilebilir olduğunu kanıtlamak Hükümete, bunların yetersiz olduğunu veya kendisini bu şarttan muaf kılan özel koşulların varlığını kanıtlamak ise, gereken hallerde, başvurucuya düşmektedir. Bu kuralın amacı, iddia konusu ihlalleri ulusal düzeyde önleme veya giderme imkânının Devletlere tanınması olup, Sözleşme mekanizmasının etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkıyla yakından bağlantılı olan ikincillik niteliğini yansıtmaktadır (bkz. *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], no. 14305/17, paragraf 205, 22 Aralık 2020 ve oradaki diğer atıflar; *Sejdovic/İtalya* [BD], no. 56581/00, paragraf 43, ECHR 2006-II; ve *Kudla/Polonya* [BD], no. 30210/96, paragraf 152, ECHR 2000-XI). Bu kuralın tatbikinin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesi gerekip, yalnızca teoride mevcut olan hukuk yollarının değil, bunların işletildiği genel hukuki ve siyasi bağlam ile başvuru sahibinin kişisel koşullarının da dikkate alınması gerekmektedir (bkz. *Selmouni/Fransa* [BD], no. 25803/94, paragraf 77, ECHR 1999-V ve oradaki diğer atıflar).

116. İkincillik prensibi Taraf Devletler ile Mahkeme arasında paylaşılan bir sorumluluk getirmektedir (bkz. *Grzeğa/Polonya* [BD], no. 43572/18, paragraf 324, 15 Mart 2022). Bu ilke, ulusal mahkemelerin Sözleşme ile

teminat altına alınan hakların süratli, yeterli ve etkili bir şekilde korunmasını sağlamasını gerektirir. Dolayısıyla, elverişli başvuru yollarının güvenilirliği sadece hukuki bağlama değil, verilen kararların ulusal düzeyde somut biçimde uygulanmasına da bağlıdır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], no. 26828/06, paragraf 299-303, ECHR 2012 (alıntılar)).

117. Mahkeme, yerleşik içtihadına göre, Türkiye aleyhindeki davalarda başvuru yollarının tüketmiş sayılabilmesi için, kural olarak son aşamada Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapması gerektiğini ve bireysel başvurunun prensipte etkili bir iç hukuk yolu olduğunu hatırlatmaktadır (bkz. yukarıda anılan *Uzun (k.k.)*, paragraf 7-27). Mahkeme, temel hakların korunmasına yönelik ulusal sistemin köşe taşlarından birini oluşturan bu mekanizmanın, mahkemeler önündeki kişilere yalnızca Anayasa'yla değil, Sözleşme'yle de güvence altına alınan haklara dayanma imkânı sağladığını ve Anayasa Mahkemesine ihlalleri saptama, uygun telafi tedbirleri belirleme ve gerektiğinde tazminata hükmetme yetkisi verdiğini, böylece ikincillik ilkesinin ulusal düzeyde etkili biçimde uygulanmasını sağladığını kaydetmektedir (a.g.k., paragraf 62-64).

118. İç hukuk yollarının somut davada tüketilip tüketilmediğini inceleyen Mahkemenin, somut davanın tümüyle istisnai koşullarını ya da başvuru kişinin kişisel durumunu görmezden gelmesi mümkün değildir. Bu bağlamda başvuru kişinin 18 Ekim 2017'de gözaltına alınmasından beri aralıksız şekilde, diğer bir deyişle somut davanın incelenme tarihinde sekiz buçuk yıldan uzun süredir özgürlüğünden mahrum edilmiş olduğunu kaydetmektedir. Tüm bu dönem boyunca başvuru kişinin tüm mevcut iç hukuk yollarına tutarlı, özenli ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde başvurmuş olduğunu ve bu girişimlerin hiçbirinin başvuru kişinin tahliyesine veya tespit edilen ihlallerin yeterli şekilde tanınıp uygun bir telafi sağlanmasına yol açmadığını kaydetmektedir. Bu koşullar altında, iç hukuk yollarının tüketilmediğini iddia eden itirazın değerlendirilmesi şekilci bir yaklaşımla yapılmamalı; davadaki somut olgular ışığında, başvuru hakkındaki yargılamalarda Mahkeme tarafından daha önce verilen iki karar ile başvuru kişinin Sözleşme kapsamındaki şikâyetlerini ileri sürmek amacıyla, temel hakların korunmasına yönelik iç hukuk mekanizmalarından oldukça uzun bir süre boyunca tam, sürekli ve özenli biçimde yararlanmış olduğu dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

119. Bu bağlamda Mahkeme, halihazırda 2019 yılında, başvuru kişinin suç işlemiş olduğuna dair makul şüphe bulunmaması nedeniyle Sözleşme'nin 5(1)(c) maddesine yönelik ihlal (bkz. *Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, paragraf 159, 10 Aralık 2019), bireysel başvurusu hakkında ivedilikle karar verilmemesi nedeniyle 5(4). maddeye yönelik ihlal (a.g.k., paragraf 196) ve itiraz konusu tedbirlerin örtülü bir amaç taşıması sebebiyle 5(1). madde ile birlikte ele alındığında 18. maddeye yönelik ihlal (a.g.k., paragraf 232) tespitinde bulunduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, Hükümetin başvuru kişinin

tutukluluğuna son vermesi ve derhal tahliyesini sağlaması gerektiğini de dile getirmiştir (a.g.k., paragraf 240). Ancak söz konusu karar uygulanmamış ve kararın açıklanmasından sonra başvuru, aralıksız şekilde, özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam etmiştir.

120. 10 Aralık 2019 tarihli karardan bu yana ulusal seviyede yürütülen yargılamalar Mahkeme tarafından tespit edilen ihlallerin giderilmesini sağlayamamıştır. İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi, 18 Şubat 2020 tarihinde başvuru Gezi Parkı olaylarına ilişkin suçlamalardan beraat ettirmiş olmakla birlikte, başvuru aynı gün Cumhuriyet Savcısının talimatıyla darbe girişimine iştirak ettiği şüphesiyle tekrar gözaltına alınmış ve ertesi gün tutuklanmıştır; bu tutukluluk tedbiri daha sonrasında Türk Ceza Kanunu'nun başka bir hükmüne dayanılarak sürdürülmüştür (bkz. yukarıdaki paragraf 30-31). Mahkeme, ihlal prosedürü kapsamında verdiği kararda, birbirini izleyen bu tedbirlerin, *Kavala* kararının "sonuçlarına ve ruhuna" aykırı olması nedeniyle, kararın iyi niyetle yerine getirilmesi yükümlülüğüyle bağdaşır sayılamayacağına hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, söz konusu kararda yer alan, 5. maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddenin ihlal edildiğine ilişkin tespiti, Gezi Parkı olayları ve darbe girişimi ile ilgili suçlamalardan kaynaklanan her türlü tedbiri sakatladığını yinelemiştir (bkz. *Kavala/Türkiye (ihlal prosedürü)* [BD], no. 28749/18, paragraf 172, 11 Temmuz 2022).

121. Buna göre, başvuru Mahkeme kararlarının ısrarlı şekilde yerine getirilmediği ve başvuru çok uzun süredir özgürlüğünden yoksun bırakılmasına rağmen, beraat kararının başvuru durumu açısından somut bir etki doğurmadığı anlaşılmaktadır.

122. Mahkeme ayrıca, başvuru 9 Haziran 2022 tarihinde tutukluluğuna itiraz etmek ve başvurusunun öncelikli olarak incelenmesini talep etmek amacıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunduğunu kaydetmektedir. Söz konusu başvuru karara hazır olmasına ve yukarıda açıklanan bağlamda doğrudan kişi hürriyeti hakkını ilgilendirmesine rağmen, Anayasa Mahkemesinin bugüne kadar herhangi bir karar vermediğini ve böylece yargılamanın dört yılı aşkın bir süredir derdest kalmasına yol açtığını belirtmektedir. Bu bağlamda Mahkeme, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun davayı 25 Temmuz 2023 tarihinde gündemine aldıktan hemen sonra incelemeyi ertelediğini, dolayısıyla yargılamanın süresini, buna bağlı olarak da başvuru uzun süredir devam eden tutukluluğunu çevreleyen belirsizliği uzattığını kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 71). Mahkeme ayrıca, başvuru 24 Ekim 2023 tarihinde yaptığı ve bu kez kesinleşmiş mahkûmiyeti nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılmasına ilişkin ikinci bireysel başvuru da, Adalet Bakanlığının görüşlerini 3 Nisan 2024 tarihinde sunmuş olmasına rağmen, iki yıl dokuz aydan uzun bir süredir derdest olduğunu belirtmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 73).

123. Yukarıda anlatılan bağlama (bkz. paragraf 118-222) ve başvuru tutuklu halde bulundurulduğu uzun süreyle doğrudan ilintili

şikâyetlerin niteliğine binaen, söz konusu süreler davanın somut koşulları içerisinde açıkça aşırı görülmektedir.

124. Mahkemenin görüşüne göre, kişi hürriyeti hakkının söz konusu olduğu veya özgürlükten yoksun bırakmanın dayanağını oluşturan yargılamaların, somut davada olduğu gibi, Mahkemenin kesinleşmiş bir kararında bu yargılamaların adilliğine ilişkin ciddi kuşkular doğuracak ölçüde kusurlarla sakatlandığının tespit edildiği hallerde (bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 172), bireysel başvurunun incelenmesinde yaşanan bir gecikme yalnızca usuli bir eksiklik olarak yorumlanamaz. Böyle bir durum, Mahkemenin başvurucunun davasında daha önce tespit ettiği ihlalin devamına, ihlalin doğrudan – kimi zaman da geri döndürülmesi imkânsız – etkilerinin ağırlaşmasına ve başvurucunun hukukun üstünlüğüyle bağdaşmayan bir hukuki belirsizlik hali içinde bırakılmasına yol açabilecek niteliktedir.

125. Dahası, kişi hürriyetine ilişkin davaların ortalama inceleme süresinin – yaklaşık bir buçuk yıl – (bkz. yukarıdaki paragraf 110) Sözleşme’nin 5(4). maddesi gerekleriyle bağdaştırılmasının güç olacağı da görülmektedir. Bu bağlamda Mahkemenin halihazırda bir yıl on altı günlük bir sürenin, bahsi geçen hükmün amaçları bakımından “süratlı” görülemeyeceğine hükmetmiş olduğu, ancak söz konusu davanın kendine özgü koşulları altında ihlal tespitinde bulunmadığı vurgulanmalıdır (bkz. *Akgün/Türkiye (k.k.)*, no. 19699/18, paragraf 38, 2 Nisan 2019). Mahkeme söz konusu davada özellikle, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gibi ani ve öngörülemez bir gelişmeden ötürü Anayasa Mahkemesinin iş yükünün aşırı derecede artmış olmasına ve yetkili makamların bu durumu düzeltmeye yönelik çabalarına işaret etmiştir (a.g.k., paragraf 44). Öte yandan Mahkeme, yukarıda anılan *Kavala* kararında (paragraf 194), başvurucunun tutukluluğunun hukuka uygunluğu konusunda bir karara varılması için geçen bir buçuk yıllık süreyi açıkça “aşırı uzun” olarak nitelendirmiş ve darbe girişiminden kaynaklanan iş yükü veya olağanüstü bağlam göz önünde tutulsa dahi, bu sürenin ivedilik şartıyla bağdaşmadığına hükmetmiştir.

126. Mahkeme ayrıca, özellikle kişi hürriyetini ilgilendiren hallerde, kendisinin vermiş olduğu kararların yerine getirilmemesine ilişkin davaların öncelikli olarak ele alınmamasını üzüntüyle karşılamaktadır (bkz. yukarıdaki paragraf 109). Mahkeme bu bağlamda, Sözleşme’nin 46. maddesinin Taraf Devletlere Mahkemenin nihai kararlarına uyma konusunda hukuken bağlayıcı bir yükümlülük getirdiğini ve bu yükümlülüğün söz konusu kararların tam, etkili ve ivedi biçimde yerine getirilmesini gerektirdiğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, ihlal tespitinde bulunan bir kararın icraya konulmamasının söz konusu temel haklar bakımından halihazırda tespit edilmiş bulunan ihlalin devam ederek ağırlaşmasına yol açabilecek olması nedeniyle, bu tür davalara ulusal düzeyde öncelik verilmemesinin yukarıda belirtilen şartla bağdaştırılması daha da güç görünmektedir. Bu şart özellikle, Mahkemenin başka bir maddeyle birlikte ele alındığında Sözleşme’nin 18.

maddesinin ihlal edildiğini tespit ettiği ve yargılamanın amacının ciddi biçimde kötüye kullanıldığı durumlarda önem taşımaktadır. Bu nedenledir ki, Mahkeme kararlarının etkililiğini ve hukukun üstünlüğü ilkesine somut biçimde riayet edilmesini sağlamak amacıyla daha fazla özen sergilenmesi gerekmektedir.

127. Yukarıda açıklanan koşullar altında Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin söz konusu iki bireysel başvurunun incelenmesi sürecinde sergilediği ataletin, iç hukukta sağlanan korumayı teorik ve hayali bir hakka indirgediği, başvurucuya olsa olsa muğlak bir telafi ihtimali sunduğu ve bir iç hukuk yolunun etkili olabilmek için sağlaması gereken asgari ivedilik şartlarını karşılamadığı, dolayısıyla vaktinde başarıya ulaşabilecek nitelikte olmadığı sonucuna varmaktadır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 4)*, no. 13609/20, paragraf 159, 8 Temmuz 2025).

128. Yukarıdaki hususlar ışığında Mahkeme, somut davanın kendine özgü koşulları altında başvurucunun, Anayasa Mahkemesine yaptığı ve etkililiği ciddi biçimde zedelenmiş olan bireysel başvuruların sonucunu beklememiş olması nedeniyle eleştirilemeyeceği kanaatine varmaktadır. Ancak Mahkeme, bu kanaatin yalnızca somut davanın kendine özgü koşullarıyla kati surette sınırlı olduğunu ve iç hukuk sistemi içerisinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun etkililiğini genel anlamda sorgulayacak şekilde yorumlanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

129. Bu nedenledir ki Mahkeme, Hükümetin Anayasa Mahkemesi önündeki iç hukuk yollarının tüketilmediği iddiasıyla yaptığı itirazı reddetmektedir.

130. Somut davadaki özel olgulara dayanarak yukarıdaki kanaate varan Mahkeme ayrıca, Anayasa Mahkemesinin kararlarının kasıtlı bir şekilde uygulanmamasının hukukun üstünlüğü ilkesini ve insan haklarını ilgilendiren davalarda söz konusu mahkemeye bireysel başvuru yolunun etkililiğini zedeleme ihtimalini bir kez daha hatırlatmayı uygun bulmaktadır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Wikimedia Foundation, Inc./Türkiye (k.k.)*, no. 25479/19, paragraf 45, 1 Mart 2022). Mahkeme, başvuruyla aynı davada yargılanan iki diğer sanığı ilgilendiren iki davada ulusal mahkemelerin Anayasa Mahkemesi kararlarının gereğini yerine getirmeyi reddetmiş olduğu yönündeki iddiasını kayda geçirmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 84-94). Bu durum, Anayasa Mahkemesinin işleyişine veya ihlal tespitinde bulunma kapasitesine dair bünyesel bir eksiklikten kaynaklanmayıp, aksine, somut davayla yakından bağlantılı iki yargılamada, belirli alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı konusundaki tutumundan kaynaklanan ciddi bir sorunu gözler önüne sermektedir.

131. Bu bağlamda Mahkeme, Anayasa Mahkemesi tarafından bizzat dile getirilen değerlendirmelere özel önem atfetmekte olup, bu değerlendirmelerde Anayasa Mahkemesi kendi kararlarının icrasının bireysel başvuru hakkının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu kararlara uyulmamasının söz konusu hakka yönelik açık ve ciddi bir ihlal

oluşturduğunu dile getirmiştir. Mahkeme ayrıca, Anayasa Mahkemesinin, kararlarının yerine getirilmemesinin yalnızca hukukun üstünlüğü ilkesine duyulan bireysel ve toplumsal güveni zedelemekle kalmayıp, başvuru sahiplerine kendilerine tanınmış hakların etkili biçimde uygulanma imkânından yoksun bırakarak anayasal düzeni de tehlikeye atabileceği yönündeki değerlendirmesine katılmaktadır (bkz. yukarıdaki paragraf 88). İnsan Hakları Komiserinin de vurguladığı üzere (bkz. yukarıdaki paragraf 103), böyle bir durumun hukukun üstünlüğü bakımından ciddi bir gerileme oluşturduğu ve insan haklarını ilgilendiren davalarda bireysel başvuru yolunun etkililiğini zayıflattığı tartışmasızdır.

132. Mahkemenin görüşüne göre, Anayasa Mahkemesi gerek Anayasa’da gerek Sözleşme’de teminat altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması bakımından ulusal sistemin temel taşı oluşturduğu için, verdiği bağlayıcı kararlara tam anlamıyla uyulması şarttır. Mahkeme ayrıca, *Mehmet Hasan Altan/Türkiye* kararında (no. 13237/17, paragraf 139, 20 Mart 2018), başka bir ulusal mahkemenin, bireysel başvurular hakkında kesin ve bağlayıcı kararlar verme konusunda bir anayasa mahkemesine tanınmış olan yetkileri tartışmaya açmasının hukukun üstünlüğü ve hukuki güvenlik temel ilkelerine aykırı olduğunu daha önce vurguladığını hatırlatmaktadır (karş. *Vujović ve Lipa D.O.O./Karadağ* (no. 2), no. 43050/22, paragraf 84 ve 107, 27 Kasım 2025). Anayasa Mahkemesi kararlarının icraya konulmaması, yalnızca adı geçen Mahkemenin otoritesini zedelemekle kalmayıp, daha genel olarak temel hakların yargısal olarak korunmasını da zayıflatabilecek niteliktedir. Mahkeme bu konuyu aşağıda yeniden ele alacaktır (bkz. paragraf 314).

II. SÖZLEŞME’NİN 10. VE 11. MADDELERİNİN İHLALİ İDDİASI

133. Başvurucu, aleyhinde yürütülen ceza yargılamasının, hakkında verilen mahkûmiyet kararı ile ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ve bunun sonucunda özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, Sözleşme’nin 10. ve 11. maddelerine aykırı şekilde, ifade özgürlüğü ile barışçıl toplantı özgürlüğüne yönelik haksız bir müdahale teşkil ettiğini iddia etmiştir.

134. Mahkeme, somut davada ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğüyle ilgili meselelerin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Taraflar 10. ve 11. maddeler kapsamında ayrı ayrı görüşlerini sunmuştur. Mahkeme, başvuru sahibinin bu hükümler kapsamındaki şikâyetlerinin özünün, kendisinin bir sivil toplum kuruluşunun başındaki konumu ve bir insan hakları savunucusu olarak takındığı tutum nedeniyle hakkında kovuşturma başlatıldığı, tutuklandığı ve mahkûm edildiği iddiasıyla ilintili olduğu görüşündedir (bkz. *Taner Kılıç/Türkiye* (no. 2), no. 208/18, paragraf 130, 31 Mayıs 2022 ve oradaki diğer atıflar). Dahası, kendisine isnat edilen suçlar bu faaliyetlerle çok yakından bağlantılı olmakla birlikte, başvuru Gezi Parkı olayları sırasında üstlendiği varsayılan rolü nedeniyle de mahkûm edilmiş olup, bu husus Sözleşme’nin 11. maddesi kapsamına

girebilir. Dolayısıyla Mahkeme, bu şikâyetlerin Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri birlikte ele alınarak incelenmesinin daha uygun olduğu kanaatindedir (bkz., gerekli değişikliklerle, *Palomo Sánchez ve Diğerleri/İspanya* [BD], no. 28955/06 ve diğer 3 başvuru, paragraf 52, ECHR 2011).

Sözleşme'nin 10. maddesinin ilgili kısımları şu hükmü taşımaktadır:

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. ...

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

Sözleşme'nin 11. maddesinin ilgili kısımları şu hükmü taşımaktadır:

“1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. ...

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. ...”

A. Kabul edilebilirlik

1. Mahkeme İçtüzüğü'nün 47. maddesi gereklerine uyulması

135. Hükümet, başvurunun iddia konusu müdahalenin niteliğini veya bağlantılı olguları ayrıntılı bir şekilde ortaya koymadan, sadece ceza yargılamalarının mevcudiyetine, kendisi hakkındaki tutuklama tedbirine ve mahkûmiyet kararına dayanıyor olması sebebiyle 10. ve 11. maddeler kapsamındaki şikâyetlerin yeterli dayanağı bulunmadığını öne sürmüştür. Bu durumun Mahkeme İçtüzüğü'nün 47. maddesi gereklerine aykırı olduğunu dile getiren Hükümet, Mahkemeyi bu iddiaları Sözleşme'nin 35(3). maddesi anlamı dahilinde açıkça dayanaktan yoksun ilan etmeye çağırmaktadır.

136. Mahkeme ilk olarak, başvurunun, başvuru formunda Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri kapsamındaki şikâyetleriyle ilgili tüm olguları ortaya koyduğunu ve ileri sürdüğü Sözleşme ihlallerini açıkça dile getirdiğini kaydetmektedir. Mahkeme ayrıca, İçtüzük'ün 47. maddesinin tatbikinin, yargılamanın idaresi konusunda kendisinin münhasır yetkisine girdiğini ve Taraf Devletlerin Sözleşme'nin 35. maddesi kapsamında bir kabul edilemezlik nedeni olarak bu maddeye dayanamayacağını belirtmektedir (bkz., örneğin, *Gözüm/Türkiye*, no. 4789/10, paragraf 31, 20 Ocak 2015 ve *Aydoğdu/Türkiye*, no. 40448/06, paragraf 53, 30 Ağustos 2016; ayrıca bkz. *Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu/Türkiye*, no. 10207/21 ve

10209/21, paragraf 73, 6 Haziran 2023). Buna göre Mahkeme, İçtüzük'ün 47. maddesinin tatbiki için gerekli koşulların karşılanmadığı kanaatine vararak Hükümetin itirazını reddetmektedir.

2. 17. maddenin uygulanması

137. Hükümet, başvuru hakkındaki kovuşturmanın Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri kapsamındaki haklarını kullanması sebebiyle değil, şiddet eylemleriyle sonuçlanan Gezi Parkı olaylarının örgütlenmesi, yönetilmesi ve finanse edilmesinde oynadığı merkezi rol sebebiyle yürütüldüğünü dile getirmiştir. Yerel mahkemelerin başvuru fiilleri ile söz konusu şiddet eylemleri arasında bir bağlantı kurmuş ve başvuru fiillerinin örgütleyici yapılar ile gösteri çağrıları üzerinde belirleyici bir etkisi bulunduğunu tespit etmiş olduğunu savunmuştur. Hükümete göre, başvurucuya isnat edilen fiiller, şiddet eylemleri teşkil etmekte olup Sözleşme'nin koruma alanı dışında kalmakta ve 17. madde kapsamına girmektedir. Dolayısıyla bu şikâyetlerin konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşmaz ilan edilmesi gerekmektedir.

138. Başvuru, Hükümetin bu savına karşı çıkmış ve Sözleşme tarafından teminat altına alınan hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması maksadıyla hakların kötüye kullanılmasını engellemeyi amaçlayan 17. maddenin somut davada uygulanabilir olmadığını ileri sürmüştür. Başvurucunun görüşüne göre, Mahkeme 2019 tarihli kararında, ulusal makamlarca sunulan delillerin makul bir şüphenin varlığını dahi kanıtlamaya yetmediği sonucuna varmıştı ve müteakip yargılamalar da aynı olgulara dayandırılmıştı. Başvuru, kendi fiillerinin hiçbir şekilde Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakları ortadan kaldırmayı amaçlayan fiiller olarak değerlendirilemeyeceğini ve dolayısıyla 17. maddenin somut dava bakımından ilgi arz etmediğini savunmuştur.

139. Mahkeme, 17. maddenin yalnızca istisnai olarak ve uç örneklerde uygulanabilir olduğunu yinelemektedir (bkz. *Paksas/Litvanya* [BD], no. 34932/04, paragraf 87 sonu, 6 Ocak 2011). Bu hükmün tatbiki, bir başvuru fiillerinin Mahkeme huzurunda kötüye kullanmaya çalıştığı bir Sözleşme hakkından yararlanmasına engel olur. Oysa somut davada, başvuru fiillerinin böylesi bir amaç güttüğünü düşündürtecek herhangi bir unsur bulunmamaktadır. Başvurucunun, hakkında alınan tedbirlere itiraz ederken Sözleşme hükümlerine dayanması isabetlidir. Nitekim daha önce, bu tedbirlerin bir kısmının, ulusal hukuk uyarınca makul olarak suç sayılması mümkün olmayan olgulara ve büyük ölçüde Sözleşme ile teminat altına alınan hakların kullanılmasına ilişkin unsurlara dayandığı tespit edilmiş bulunmaktadır (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 157 ve 220). Dolayısıyla başvuru, Mahkemeden, ulusal düzeyde yerine getirilmesi halinde söz konusu tedbirlerin etkilerini ortadan kaldıracak bir karar vermesini istemektedir. Başka bir ifadeyle, Sözleşme'nin prensip olarak herkes açısından güvence altına aldığı ve kendisinin Türk makamları

tarafından haksız yere mahrum bırakıldığını ileri sürdüğü haklardan yeniden tam olarak yararlanmaya çalışmaktadır. Bu nedenledir ki, Sözleşme'nin 17. maddesinin burada uygulanması mümkün değildir.

3. Sonuç

140. Mahkeme bu şikâyetlerin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve Sözleşme'nin 35. maddesinde dile getirilen başkaca herhangi bir sebepten ötürü kabul edilemez nitelik taşımadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla bu şikâyetlerin kabul edilebilir olarak ilanı gerekmektedir.

B. Esas

1. Tarafların görüşleri

(a) Başvurucu

141. Başvurucu, aleyhinde alınan tedbirlerin tamamının Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleriyle teminat altına alınan ifade özgürlüğü ve toplantı özgürlüğüne yönelik bir ihlale yol açtığını söyleyerek şikâyetçi olmuştur. Bu tedbirlerin yasal bir dayanağı bulunmadığını, meşru bir amaç taşımadığını ve açıkça orantısız olduğunu savunmuştur. Başvurucu, Mahkemenin 2019 tarihli kararında, 10. ve 11. maddeler kapsamındaki faaliyetlerine dayanan tutukluluğunun, yetkili makamların kendisini bir insan hakları savunucusu olarak susturmaya yönelik örtülü bir amaçla aleyhinde ceza davası başlatmış olmaları nedeniyle, 5(1). maddenin tek başına ve 18. maddeyle birlikte ele alındığında ihlal edildiğine hükmetmiş olduğuna işaret etmiştir. Başvurucu bu tespitin tüm müteakip yargılamaları sakatladığı düşüncesindedir. Ancak, 2019 ve 2022 yıllarında verilen kararlara rağmen, yetkili makamların, söz konusu hakları kullanmasını kısıtlayan tedbirler almak konusunda ısrarcı davrandığını ileri sürmüştür.

142. Başvurucu ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi uyarınca aleyhinde açılan davanın ve verilen mahkûmiyet kararının “kanunen öngörülmüş” olmadığını da öne sürmüştür. Söz konusu suçun yeterince açık bir şekilde tanımlanmış olmadığını ve kendi durumuna öngörülebilir bir şekilde uygulanmadığını savunarak, bu durumun Sözleşme'nin 7, 10 ve 11. maddelerine yönelik bir ihlal oluşturduğunu iddia etmiştir.

143. Başvurucu, Hükümet tarafından Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamı dahilinde cebir ve şiddet kullanımına dair maddi delil olarak sunulan delillerin esasen kendisinin bir sivil toplum aktörü ve insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü hukuka uygun faaliyetlerle bağlantılı olduğunu veya dayanaktan yoksun iddialara dayandığını dile getirmiştir. Başvurucu, aleyhindeki deliller arasında şunların yer aldığını belirtmiştir: OTPOR/Canvas da dahil olmak üzere yabancı kuruluşlarla temaslarına dair iddialar; yurtdışı seyahatleri; suç teşkil eden bir faaliyetle bağlantısı

bulunmayan Açık Toplum Vakfı'ndan fon alınması; toplantılarına katıldığına dair hiçbir delil olmaksızın Taksim Platformu ve Taksim Dayanışması üzerinde etkisi bulunduğu yönündeki iddialar; göstericilere gaz maskesi, koruyucu gözlük ve yiyecek temin edilmesi; ve Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla raporlar hazırlanması, toplantılar yapılması ve görüş alışverişinde bulunulması. Başvurucu ayrıca eleştirel görüşlerini dile getirmesine, Gezi Parkı olayları sırasında gerçekleştiği iddia edilen insan hakları ihlallerini belgelemesine ve çeşitli aktörlerle kurduğu temaslara da değinmiştir. Bu unsurların ne tek başlarına ne de birlikte değerlendirildiklerinde, kendisinin cebir veya şiddet kullandığını, bu tür eylemlerin örgütlenmesi, yönetilmesi, finanse edilmesi veya teşvik edilmesinde rol aldığını yahut yürüttüğü faaliyetler ile yaşanan şiddet olayları arasında bir illiyet bağı bulunduğunu kanıtlamaya elverişli olmadığını savunmuştur.

144. Başvurucu ayrıca, suçun maddi ve manevi kurucu unsurlarının oluşmadığını ve ulusal mahkemelerin kararlarını hukuka uygun faaliyetlere ve spekülatif çıkarımlara dayandırmış olduğunu da öne sürmüştür. Hükümetin dayanak olarak sunduğu ve silahlı kişilerin yer aldığı bağlamlara ilişkin içtihadın kendi durumuna aktarılamayacağını ve Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin uygulanmasının siyasi bir amaç içerdiğini de dile getirmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi önündeki davada, kendisini silahlı eylemlerle veya şiddete başvurmuş olan gruplarla ilişkilendiren tek bir delil bile bulunmadığının altını çizmiş olduğunu da belirtmiştir. Başvurucu, Gezi Parkı olaylarının hükümeti cebir yoluyla ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüs olarak tanımlanmasına da itiraz etmiş, bu süreçte kurumların normal işleyişini sürdürdüğünü ve sivil toplumla diyalog başlatıldığını vurgulamıştır. Terör örgütlerinin olaylara karıştığı yönündeki iddiaların belirli bir soruşturmaya dayanmadığını ve kendisiyle herhangi bir iltisak kurulmadığını da ekleyerek, son olarak, yürütülen paralel davaların beraat kararlarıyla sonuçlandığını ve bunun da kanaatine ulusal mahkemelerin argümanını zayıflattığını kaydetmiştir.

145. Manevi unsura ilişkin olarak ise başvuru, aleyhinde sunulan delillerin – bir fotoğraf, toplantıların düzenlenmesi hakkında yapılan ya da kendisinin polisin aşırı güç kullanımını eleştirdiği telefon görüşmeleri ve Avrupa kurumlarıyla kurulan temaslara – Sözleşme kapsamındaki haklarının meşru şekilde kullanımından ibaret olduğunu dile getirmiştir. Başvurucuya göre bu faaliyetler, haklı bir gerekçe sunulmaksızın, hükümeti cebir yoluyla ortadan kaldırmaya teşebbüs olarak değerlendirilmiş olup, böylelikle, yine başvuruçunun kanaatine göre temel özgürlükler kapsamında korunan faaliyetleri bu suçun kapsamı dışında bırakan Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin temel amacı göz ardı edilmiştir.

146. Başvurucu, hakkındaki mahkûmiyet kararı, verilen ceza ve bunların sonucunda devam eden tutukluluk işleminin, ifade özgürlüğü ile barışçıl toplantı özgürlüğünden etkili biçimde yararlanma imkânından kendisini

daimi olarak yoksun bıraktığını ve bu durumun yıllardır sürmekte olduğunu dile getirmiştir. Sonuç olarak, başvurucuya göre itiraz konusu tedbirlerin meşru bir amaç güttüğünü, kanunen öngörüldüğünü veya demokratik bir toplumda gerekli olduğunu söylemek mümkün değildir.

(b) Hükümet

147. Hükümet, ilk olarak, başvurucunun Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri kapsamındaki haklarını kullanmasına yönelik hiçbir müdahale bulunmadığını ileri sürmüştür. Başvurucu hakkında alınan tedbirlerin, barışçıl olmayan gösterileri yönettiği, örgütlediği ve finanse ettiği yönündeki suçlamaya dayandığını, bu fiillerin de, Hükümetin görüşüne göre, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğünün koruma kapsamına girmediğini iddia etmiştir. Bu bağlamda Hükümet, ulusal mahkemelerin bir delil bütününe (ifadeler, tanık beyanları, telefon tapeleri, mali ve teknik raporlar, aramalar, takip faaliyetleri, açık kaynaklar ve polis raporları) dayanarak vardığı tespitlere ve başvurucunun eylemleri ile Gezi Parkı olayları sırasında meydana gelen şiddet arasında bir bağlantı bulunduğu yönünde vardığı hükme atıf yapmıştır.

148. Hükümet alternatif bir savunma olarak da, her türlü müdahalenin “kanunen öngörülmüş” olduğunu, meşru bir amaç güttüğünü ve “demokratik bir toplumda gerekli” olduğunu öne sürmüştür. Birincisi, başvurucunun tutuklanmasının ve mahkûmiyetinin, lafzı ve yargısal yorumu yeterince açık, erişilebilir ve öngörülebilir olan Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesine dayandırılmış olduğunu ve ikincisi, bu işlemlerin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinde dile getirilen tutuklama koşullarıyla bağdaşır nitelikte olduğunu savunmuştur.

149. Hükümet, itiraz konusu tedbirlerin ulusal güvenliği ve kamu güvenliğini korumayı ve kamu düzeninin bozulmasını ve suçu önlemeyi amaçladığını öne sürmüştür. Sunulan ulusal haber ve bilgilere göre çeşitli şiddet olaylarının damga vurduğu, ciddi maddi hasar ve tahribatın yanı sıra ölüm ve yaralanmalara da yol açan Gezi Parkı olaylarının boyutuna ve süresine dikkat çekmiştir.

150. Hükümet duruşma sırasında özellikle, ulusal mahkemelerin başvurucunun Gezi Parkı olaylarına işlevsel katkı sunduğunu kanıtlayan beş unsurdan müteşekkil bir illiyet bağı tespit etmiş olduğunu dile getirmiştir. Buna göre, ilk olarak, başvurucunun kendi kurum ve kuruluşları bünyesinde diğer sanıklarla toplantıları koordine ederek operasyonel bir çerçeve sağladığını kaydetmiştir. İkinci olarak, başvurucunun özellikle göstericileri finanse etmek ve güvenlik güçleriyle çatışmaların sürdürülmesi için malzeme temin etmek suretiyle mali ve lojistik destek sunduğunu tespit etmiştir. Üçüncü olarak, olayların barışçıl gösteriler olarak sunulması ve kolluk güçlerinin kullandığı ekipmana uluslararası ambargo konulması amacıyla medyaya yönelik ve diplomatik faaliyetleri koordine ettiği saptanmıştır. Dördüncü olarak, telefon tapelerinden önemli kararlar alınırken başvurucuya

sürekli danışıldığıının anlaşıldığı ve dolayısıyla kendisinin süreklilik arz eden bir stratejik liderlik yürüttüğü sonucuna varıldığı belirtilmiştir. Son olarak, şiddete başvuran gruplardan yararlanılarak Hükümetin işlerlik kapasitesi üzerinde baskı yaratılmasına katkıda bulunulduğu belirtilerek cebir unsurunun varlığını ortaya koyan bir illiyet tespit edilmiştir.

151. Hükümet ayrıca, ulusal mahkemelerin esasen iletişimin dinlenmesi yoluyla elde edilen bir dizi somut delile dayanmış olduğunu eklemiştir. 30 Mayıs 2013 tarihinden, yani şiddet içeren olayların birinci gününden, itibaren başvurunun banka hesapları açılması ve göstericilere malzeme sağlanması gibi lojistik koordinasyon faaliyetlerine dahil olduğunu öne sürmüştür. İlerleyen günlerde, şiddet arttıkça, başvuru da malzeme ve kaynakların (masa, yiyecek, ekipman) teminini organize etmiş ve gaz maskesi satın alınmasına yardımcı olmuştur. Ulusal mahkemelerin Devletin kamu düzenini yeniden sağlama kapasitesini zayıflatmaya yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirdiği üzere, başvuru biber gazına uluslararası ambargo uygulanması meselesini çeşitli zamanlarda gündeme getirmiştir. Ulusal mahkemeler, olayların zirveye ulaştığı dönemde meselenin çözümü için sunulan referandum önerisine başvurunun karşı çıktığını ve özellikle forumlar düzenleyip toplantılar koordine ederek hareketin sürdürülüp yaygınlaştırılmasına ilişkin faaliyetlere katılmış olduğunu da kaydetmiştir. Bu mahkemeler, başvurunun söz konusu platformlar içerisinde belirleyici bir etkiye sahip olduğuna ve buralarda kararların onun inisiyatifiyle yahut kendisine danışılarak alındığı kanaatine varmıştır.

152. Hükümet son olarak, ulusal mahkemelerin olguları kabul edilebilir bir tarzda değerlendirdiğini, 10. ve 11. maddelerin gereklerine uyan kriterler uyguladığını ve başvurunun hakları ile kamu düzeninin ve ulusal güvenliğin korunması ihtiyacı arasında, kendilerine tanınmış olan takdir yetkisini aşmadan, adil bir denge gözetmiş olduğunu öne sürmüştür. Ulusal mahkemelerin şu ya da bu karara varmasına yol açan olgulara dair değerlendirmede bulunmanın Mahkemeye düşen bir görev olmadığını savunmuştur. Aksi yönde bir tutumun Mahkemeyi dördüncü derece mahkemesine dönüştürmek ve rolünün sınırlarını aşmak anlamına geleceğini dile getirmiştir. Bu nedenle, 10. ve 11. maddelere yönelik bir ihlal bulunmadığı kanaatiyle, Mahkemeden başvurunun şikâyetlerinin reddini talep etmiştir.

2. Müdahil üçüncü şahıslar

(a) İnsan Hakları Komiseri

153. Komiser, somut davanın, Türkiye’de muhalif sesler – insan hakları savunucuları, sivil toplum kuruluşları, avukatlar, gazeteciler ve muhalif siyasetçiler – üzerinde devam eden daha geniş bir baskı ortamının parçası olduğu düşüncesindedir. Bu konuda duyulan endişeler çeşitli Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler organları tarafından da dile getirilmiş bulunmaktadır.

Komiser, yukarıda anılan *Kavala* kararında Mahkemenin insan hakları savunucuları ile sivil toplum kuruluşlarının rolüne ilişkin değerlendirmelerde bulunduğunu hatırlatmış ve alınması gereken genel tedbirlerin uygulamaya konulmamasının saptanan sorunların devamına yol açtığını belirtmiştir. Kendisi, Aralık 2025'te Türkiye'ye yaptığı ziyaretin sonunda, ifade özgürlüğü ve toplantı özgürlüğüne yönelik sürdürülen orantısız sınırlamalar, gazeteci ve avukatların engellenmesi ve sivil toplum aktörleri üzerindeki cezai ve idari baskılar hakkında bilgilendirilmiştir. Somut davayı yoğun biçimde ceza hukukuna ve terörle mücadele mevzuatına başvurulmasıyla şekillenen daha geniş bir bağlam içinde değerlendiren Komiser, bu bağlamda Türk Ceza Kanunu'nun 217, 299 ve 301. maddeleri ile terörle mücadele mevzuatının bazı hükümlerinin uygulanmasına dair kaygılarını tekrarlamış ve Türk Ceza Kanunu'nun 125, 216, 220, 312 ve 314. maddelerinin de çok geniş yorumlandığını kaydetmiştir. Venedik Komisyonunun görüşlerine ve Bakanlar Komitesinin denetim sürecine atıf yapan Komiser, söz konusu bazı kanun hükümlerinin yeterince açık ve öngörülebilir olmadığına ve bunların geniş kapsamlı şekilde uygulandığına dikkat çekerek, bu durumun, Sözleşme tarafından korunan fiiller de dahil olmak üzere, orantısız cezalara yol açabileceğini vurgulamıştır. Komiser ayrıca, uygulamada ulusal mahkemelerin müsnet suçlar ile şiddet veya şiddete teşvik arasında her zaman somut bir bağ kurmadığını belirterek, bu durumun, genel tedbirler alınarak giderilmeyen yapısal eksikliklere işaret ettiği şeklindeki düşüncesini dile getirmiştir.

(b) Müdahil STK'lar

154. Clooney Adalet Vakfı, Amsterdam Üniversitesi Adil Yargılama Kliniği, TrialWatch ve Profesör Göran, sundukları ortak görüşte, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin, özellikle "[hükümetin] görevlerini yapmasını engellemek" ifadesinin kapsamı ve suçun manevi unsurunun tanımı bakımından yeterince açık ve öngörülebilir olmadığını dile getirerek, bu muğlaklığın "anayasal düzeni yıkmaya yönelik suçlar" (*subversion*) ve "isyan suçları" (*sedition*) bakımından tespit edilen belirsizliklerle karşılaştırılabilir olduğunu ileri sürmüşlerdir. İfade Özgürlüğü Derneği ise, söz konusu hükmün, somut bir illiyet bağı veya şiddet kastı aranmaksızın, geniş ve öngörülemez biçimde uygulandığını ve bunun *nullum crimen sine lege* (kanunsuz suç olmaz) ilkesini ihlal ettiğini dile getirmiştir. Türkiye Barolar Birliği de aynı eleştirileri dillendirmiş ve hukuken korunan bir menfaate fiilen müdahale edilmedikçe suçun oluşmuş sayılamayacağına işaret etmiştir. Buna göre, ancak gerçek bir tehdit yaratabilecek nitelikteki somut fiiller suçun maddi unsurunu oluşturabilir – hazırlık hareketleri veya salt "manevi cebir" bu kapsam dışında kalmaktadır – ve cezai sorumluluktan bahsedilebilmesi için özel bir kastın varlığı gerekmektedir.

3. Mahkemenin değerlendirmesi

(a) Bir müdahale olup olmadığı

155. Mahkeme öncelikle, şikâyet konusu tedbirlerin başvurusunun ifade ve toplantı özgürlüğünden yararlanmasına yönelik bir müdahale oluşturup oluşturmadığını saptamak durumundadır. Bu sorunun yanıtlanabilmesi için, söz konusu tedbirlerin kapsamının davanın kendine özgü koşulları bağlamında belirlenmesi gerekmektedir. Mahkeme, somut davadaki koşullara ve öne sürülen iddiaların niteliğine dayanarak, bu meselenin delillerin değerlendirilmesi konusundaki içtihadından doğan genel prensipler ışığında incelenmesi gerektiği kanaatindedir (bkz. *Baka/Macaristan* [BD], no. 20261/12, paragraf 143, 23 Haziran 2016). Mahkeme bunu yaparken davadaki olguları ve olayların sıralamasını “bir bütün halinde” inceleyecektir (a.g.k., paragraf 144).

156. Mahkeme ilk olarak, Ağır Ceza Mahkemesi her ne kadar başvurusu isnat edilen ve mahkûmiyetine esas alınan fiillerin, birlikte ele alındığında, bir ayaklanma teşebbüsü bağlamında başvurusunun stratejik bir rol üstlendiğini gösterdiği sonucuna varmış olsa da (bkz. yukarıdaki paragraf 48), söz konusu fiillerin esasen kamusal tartışmalara katılma, sivil toplum girişimlerini koordine etme ve destekleme, toplantılara lojistik destek sağlama, genel kamuoyunu ilgilendiren bilgileri yayma ve Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı farkındalık ve savunuculuk faaliyetlerinden oluştuğunu kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 23-25, 35 ve 48-57). Bu faaliyetler, tabiatı gereği, Sözleşme’nin 10. ve 11. maddeleriyle güvence altına alınmış olan ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanım kapsamına girmektedir.

157. Mahkeme, konuyla ilgili uluslararası belgeler ve Mahkemenin yerleşik içtihadı uyarınca (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 76 ve yukarıda anılan *Taner Kılıç* (no. 2), paragraf 145) özellikle kamuoyunun bilgilendirilmesine ve yetkili makamların eylemlerinin denetlenmesine katkıda bulundukları hallerde, insan hakları savunucuları ile sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir toplumda üstlendiği rolün özel önem taşıdığını vurgulamaktadır. Mahkeme, kamu yararını ilgilendiren konularla ilgilenen bir sivil toplum kuruluşunun, basına benzer önemde bir “kamusal denetçi” rolü oynadığını kabul etmiş (bkz. *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], no. 48876/08, paragraf 103, ECHR 2013 (alıntılar) ve *Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], no. 18030/11, paragraf 166, 8 Kasım 2016) ve bu nedenle benzer bir koruma gerektirdiğini saptamış bulunmaktadır. Dolayısıyla, gazetecilere yönelik ceza davalarında geçerli olan ilkeler, özellikle münferit fiillerin insan hakları savunucularının faaliyetlerini yürütmesiyle doğrudan bağlantılı olduğu hallerde, gerekli değişikliklerle, insan hakları savunucularına yönelik ceza davalarında da uygulanabilir (bkz. yukarıda anılan *Taner Kılıç* (no. 2), paragraf 147).

158. Mahkeme ayrıca, başvurunun Gezi Parkı gösterilerinin örgütlenmesi, yönetilmesi ve finansmanında merkezi bir rol oynadığı ve bu rolün şiddet eylemlerine yol açtığı yönünde Hükümet tarafından öne sürülen iddianın, başvuru Söleşme'nin 10. ve 11. maddeleri kapsamındaki korumadan mahrum bırakmak için tek başına yeterli olmadığı görüşündedir. Mahkemenin Söleşme'nin 11. maddesine ilişkin yerleşik içtihadına göre, kişi kendi niyet ve davranışları bakımından barışçıl kaldığı sürece, gösteri sırasında başkaları tarafından gerçekleştirilen münferit şiddet eylemleri veya cezalandırılabilir nitelikteki başkaca fiiller nedeniyle barışçıl toplantı özgürlüğünden yararlanma imkânını kaybetmez (bkz. *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], no. 37553/05, paragraf 94, ECHR 2015 ve oradaki diğer atıflar).

159. Başvurucu tarafından işlendiği öne sürülen fiillerin niteliği ve özellikleri dikkate alındığında, Mahkemenin, itiraz konusu tedbirlerin başvurunun ifade özgürlüğüne veya barışçıl toplantı özgürlüğüne hiçbir şekilde müdahale etmediği yönünde Hükümet tarafından öne sürülen sava katılması mümkün değildir. Mahkeme, başvuru aleyhindeki ceza yargılamasının, bu kapsamda tutuklanmasının ve mahkûm edilmesinin, kendisinin bir insan hakları savunucusu olarak yürüttüğü faaliyetlerle veya Gezi Parkı olaylarına iştirakiyle doğrudan bağlantısı bulunan fiillere dayandığı ölçüde, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğü haklarının kullanımına müdahale teşkil ettiği kanaatindedir.

(b) Müdahalenin haklı olup olmadığı

160. Böyle bir müdahale, Söleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkralarında yer alan şartları karşılamadığı müddetçe bu hükümlere aykırı olacaktır. Dolayısıyla, müdahalenin “kanunen öngörülmüş” olup olmadığının, bahsi geçen fıkralarda sayılan meşru amaçlardan birini veya birkaçını taşıyıp taşımadığının ve bu amaçlar doğrultusunda “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığının tespiti gerekmektedir.

(i) Konuyla ilgili prensiplerin somut davaya uygulanması

161. Söleşme'nin 10. ve 11. maddeleri uyarınca, bir müdahalenin “kanunen öngörülmüş” olup olmadığına ilişkin Mahkemenin burada atıfta bulunduğu genel ilkeler *Danileț/Romanya* kararında ([BD], no. 16915/21, paragraf 119-124, 15 Aralık 2025) ortaya konulmuştur. Bu ilkeler Söleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki bir müdahalenin hukukiliğine ilişkin ilkelerle benzerlik göstermektedir (bkz. yukarıda anılan *Kudrevičius ve Diğerleri*, paragraf 108-110).

162. Somut davada Hükümet, iddia konusu müdahalenin kanunen, özellikle de Yargıtay tarafından yorumlandığı haliyle Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesince öngörülmüş olduğunu öne sürmüştür. Başvurucu müdahalenin iç hukukta yasal dayanağı bulunduğuna karşı çıkmamakla

birlikte, bu hükmün kendi davasında yorumlanma ve uygulanma biçiminin Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkrasında dile getirilen hukuka uygunluk şartını karşılamadığı kanaatindedir. Yani somut dava açısından tartışma konusu olan nokta, söz konusu hukukun “niteliği”, daha ayrıntılı belirtmek gerekirse etkileri bakımından öngörülebilir olup olmadığı (bkz. yukarıda anılan *Kudrevičius ve Diğerleri*, paragraf 108) ve Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkrası kapsamında hukukun üstünlüğü kriterine uyup uymadığıdır.

163. Mahkeme bu bağlamda, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin belirli bir suç tipi düzenlediğini ve bu hükümde “[c]ebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası veril[ceğinin]” belirtildiğini kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 83). Başvurucuyu mahkûm eden karara bakıldığında (bkz. yukarıdaki paragraf 48-58), Ağır Ceza Mahkemesinin başvurucuyu bizzat şiddet eylemlerinde bulunmakla veya maddi zarara yol açmakla suçlamış olmadığı açıkça görülmektedir. Adı geçen mahkeme, başvurucunun Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan şiddete doğrudan dahil olup olmadığını veya şiddet çağrısında bulunup bulunmadığını da tespit etmeye çalışmamıştır. Buna rağmen, olayların planlanması, koordinasyonu veya yönetilmesinde stratejik bir rol oynadığı gerekçesiyle başvurucunun cezai sorumluluğu bulunduğu (bkz. yukarıdaki paragraf 48) ve kolektif eylem bağlamında bu sorumluluğun, olayların nasıl seyrettiği üzerinde belirleyici bir etkisi bulunan veya olaylara esaslı bir katkı sağlayan kişileri de kapsayabileceğine hükmetmiştir. Bu temelden hareketle, yaşanan şiddet ve sonuçları, başvurucunun desteklediği ve örgütlediği iddia edilen bir hareketin öngörülebilir neticeleri olarak başvurucuya yüklenmiştir.

164. Yani başvuru, üçüncü şahıslar tarafından gerçekleştirilen ve başvuru ile aralarında doğrudan veya kasıtlı bir bağlantı kurulmamış olan şiddet eylemlerinin kümülatif şekilde isnadına dayanılarak dolaylı bir gerekçeyle bu eylemlerden sorumlu tutulmuştur. Ağır Ceza Mahkemesi böylelikle, şahsen başvurucuya isnat edilebilir nitelikteki fiilleri incelemek yerine, başvurucunun davranışlarını bir bütün olarak değerlendirerek, tek başlarına ele alındığında cezalandırılabilir olmayan ve Sözleşme kapsamındaki hakların kullanımı kapsamına giren sivil toplum faaliyetleri, lobi faaliyetleri, uluslararası temaslar veya şiddet içermeyen gösterilere sağlanan örgütsel ve finansal destek gibi çeşitli unsurların bir arada bulunmasının, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde düzenlenen suçun maddi unsurunun oluşması için yeterli olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesinin bu gerekçesini dayandığı içtihat münhasıran askeri veya silahlı olaylarla ilgili olup, bir sivilin durumu veya Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki gösteriler bakımından ilgi arz etmemektedir ve söz konusu hükmün öngörülebilir bir yorumu savını gerekçelendirmek için kullanılması mümkün değildir (bkz. yukarıdaki paragraf 56). Böyle bir

yaklaşım, koruma kapsamındaki özgürlüklerin kullanılmasını son derece ağır bir suç oluşturan fiillerle denk tutmakta ve ceza hukukunun öngörülebilirliği ile hukukun üstünlüğü ilkesine riayet bakımından ciddi meseleler doğurmaktadır.

165. Mahkemenin tutarlı içtihadına göre, 11. madde barışçıl toplantıları korumakta olup ancak toplantıyı düzenleyenlerin veya katılımcıların şiddet içeren amaçlar gütmesi, şiddeti teşvik etmesi veya demokratik bir toplumun temellerini hiçe sayması halinde geçerliliğini yitirmektedir; sadece gerginlik, münferit şiddet olayları veya kargaşa yaşanmış olması bir toplantının barışçıl özelliğini kaybetmesi bakımından yeterli değildir (bkz. yukarıda anılan *Kudrevičius ve Diğerleri*, paragraf 92-98). Bir gösteride şiddet kullanma niyeti taşıyan üçüncü şahısların bulunması veya gösteriyi düzenleyenlerin kontrolü dışında bir kargaşa yaşanma riski olması, tek başına, söz konusu gösteriyi 11(1). madde kapsamı dışına çıkarmaz ve böyle bir gösteriye yönelik her türlü kısıtlamanın söz konusu maddenin 2. fıkrası şartlarına uygun olması gerekir (a.g.k., paragraf 94; ayrıca bkz. *Frumkin/Rusya*, no. 74568/12, paragraf 99, 5 Ocak 2016). Aynı şekilde, gösteriyi düzenleyenlerin cezai sorumluluğunun doğabilmesi için şiddet eylemlerine doğrudan katılmaları, bu eylemleri teşvik etmeleri veya desteklemeleri şartı aranır (bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, paragraf 236). Şiddet olayları yaşandığında, söz konusu etkinliğin barışçıl biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak için tüm makul tedbirleri almak yetkili mercilere düşmekte olup, barışçıl katılımcıları hedef alan her türlü tedbirin, barışçıl toplantı hakkının kullanılması açısından aşırı caydırıcı bir etkiyi önlemek için bilhassa sıkı bir denetimden geçirilmesi gerekir (bkz. yukarıda anılan *Frumkin*, paragraf 100-142).

166. Somut davada ise durumun böyle olmadığı açıkça görülmektedir. Anayasa Mahkemesine göre Gezi Parkı olayları Anayasa'yla teminat altına alınan hakların kullanımıyla bağlantılı olarak değerlendirilmesi gerekirken (bkz. yukarıdaki paragraf 94), yetkili makamlar başvuru hakkında olaylardan neredeyse dört yıl sonra ceza davası açmışlar ve başvuru Türkiye Ceza Kanunu'nun 312. maddesi anlamı dahilinde cebir ve şiddet kullanarak hükümetin işleyişini engellemeye teşebbüs etmekle suçlamışlardır. Ancak bunu yaparken, gerçekleştirilen şiddet eylemleri ile şahsen başvurucuya isnat edilen fiiller arasında bir illiyet bağının varlığını kanıtlamamış, hatta böyle bir ispata dahi girişmemişlerdir.

167. Mahkeme benzer bir durumu daha önce de incelemek zorunda kaldığına dikkat çekmektedir. Yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)* davasında, Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesi kapsamında suç teşkil eden ağır suçları işlediği şüphesiyle başvuru hakkında uygulanan ve esasen bahsi geçen başvuru sahibinin bir muhalefet partisi bünyesinde yürüttüğü siyasi faaliyetlere ve beyanlarına dayanan tutuklama tedbiri konusunda Mahkeme, tutukluluğa dayanak oluşturabilecek fiillerin kapsamının aşırı geniş olduğu kanaatine varmıştır. Söz konusu maddenin içeriği, ulusal mahkemelerce

yorumlanma biçimiyle de birleşince, ulusal makamların keyfi müdahalelere karşı yeterli koruma sağlamadığı tespit edilmiştir. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse Mahkeme, bir ceza kanunu hükmünün bu kadar geniş şekilde yorumlanmasının, böyle bir bağlantıyı kanıtlayan somut bir delilin yokluğunda, ifade özgürlüğünün kullanılmasının silahlı terör örgütüne üye olmak, böyle bir örgüt kurmak veya yönetmekle denk tutulmasına yol açacağından, haklı görülemeyeceğine kanaat getirmiştir (bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, paragraf 277-280; ayrıca bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, paragraf 253). Bu değerlendirmeler, gerekli değişikliklerle, somut dava bakımından da geçerlidir.

168. Dahası, Mahkeme başvurusunun Gezi Parkı gösterilerini desteklemek için sivil toplum aktörleriyle kurduğu temaslar, Avrupa Konseyi organlarını da içeren uluslararası aktörlerle görüş alışverişinde bulunması, yürüttüğü araştırmalar, uluslararası kuruluşlar ve STK'larla toplantı ve görüşmeler düzenlemesi, biber gazının Türkiye'de kullanılmasına ve Türkiye'ye ihraç edilmesine ilişkin eleştirel görüşlerde bulunması, Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan insan hakları ihlallerini belgelendirmesi, kültür merkezlerinde tartışma toplantıları düzenlemesi ve akademisyenler, gazeteciler ve demokratik aktörlerle kurduğu temaslar gibi faaliyetlerin, başlı başına ele alındığında, bir ceza yargılamasına nasıl dayanak oluşturabildiğini anlayamamaktadır. Bu tür faaliyetler, kamuoyunu ilgilendiren konularda bilgi ve fikirlerin dolaşımını ve devlet yetkililerinin işlemlerinin eleştirel bir gözle değerlendirilmesini teşvik ettiği ve uluslararası düzey de dahil olmak üzere kamusal tartışmaya katkıda bulundukları kadarıyla Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında korunan ifade özgürlüğünün olağan kullanımının bir parçasıdır. Ayrıca bu tür faaliyetler, özellikle temel hak ihlali iddialarına dikkat çektiklerinde, demokratik bir toplumdaki önemleri Mahkeme tarafından tutarlı biçimde vurgulanan insan hakları savunucuları ve sivil toplum aktörlerinin meşru rolünün de bir parçasıdır (bkz. yukarıda anılan *Magyar Helsinki Bizottság*, paragraf 166-167). Mahkeme bu bağlamda, ifade özgürlüğünün yalnızca ifade edilen fikirlerin içeriğini değil, aktarılma biçimini de koruduğunu (bkz. *Magyar Kétfarkú Kutya Párt/Macaristan [BD]*, no. 201/17, paragraf 87, 20 Ocak 2020), bu hakkın etkili biçimde kullanılabilmesi için gerekli etkileşimleri, görüş alışverişlerini ve işbirliği biçimlerini de kapsadığını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bu tür faaliyetlerin suç teşkil eden davranışlarla bir tutulmasının, ifade özgürlüğünün özünü zedelemeksizin ve demokratik bir toplumun mihenk taşlarını oluşturan çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik ilkeleriyle bağdaşmayan, caydırıcı bir etki yaratmaksızın 10. madde şartlarıyla bağdaştırılması da mümkün değildir.

169. Ulusal mahkemeler, hukuka uygun sivil toplum faaliyetlerini son derece ağır bir suçun maddi unsurlarıyla (*actus rea*) bir tutmuştur. Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin ulusal mahkemelerce bu şekilde yorumlanması sonucunda, başvurusunun şiddet eylemlerine doğrudan katılması, bu eylemleri teşvik etmesi veya desteklemesi söz konusu olmadan, üçüncü

şahıslar tarafından işlenen şiddet fiillerinden doğan cezai sorumluluk dolaylı bir şekilde başvurucuya yüklenmiş olmaktadır. Esasen başvurucunun bir toplumsal hareket içinde sahip olduğu iddia edilen etkisine veya yapısal rolüne dayanan, şiddetin kökeni veya şiddet faillerinin bireysel sorumluluğu incelenmeksizin benimsenen böyle bir yaklaşım, sivil toplum aktörlerine açıkça orantısız bir cezai sorumluluk yüklemekte ve Sözleşme ile güvence altına alınan özgürlüklere yönelik kabul edilemez bir müdahale teşkil etmektedir.

170. Üstelik, böyle bir yorum Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinde teminat altına alınan özgürlüklerin kullanılması bakımından da son derece ciddi bir caydırıcı etkiye yol açmaktadır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla cezalandırılacak bir suçtan dolayı kovuşturmayla uğrama ihtimali, sadece insan hakları savunucularını ve sivil toplum aktörlerini değil, sıradan vatandaşları da barışçıl gösterilere katılmaktan, bu tür gösterileri düzenlemekten veya bunlara lojistik, finansal ya da fikri destek sağlamaktan caydırabilir (bkz., gerekli değişikliklerle, yukarıda anılan *Frumkin*, paragraf 141). Böylesi bir yorum ülke çapındaki protesto hareketlerine uygulandığında, mitingler etrafında münferit şiddet olaylarının yaşandığı durumlarda, ceza hukuku bakımından sonradan (*ex post facto*) yeniden nitelendirme riski doğurmakta ve dolayısıyla ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanılmasını, Mahkemenin yerleşik içtihadıyla bağdaşmayacak ve Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerini uygulamada etkisiz hale getirebilecek şekilde, mutlak bir kamu düzeninin sağlanması yükümlülüğüne tabi kılmaktadır.

171. Yukarıdaki hususlar muvacehesinde Mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin somut davada, Gezi Parkı olayları sırasında başvurucu tarafından işlenmiş olduğu öne sürülen fiillerle ilgili olarak yorumlanma biçiminin, söz konusu hükmün kapsamını öngörülemez şekilde genişlettiği, keyfi müdahalelere karşı gereken asgari korumayı sağlamadığı ve dolayısıyla Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları anlamı dahilinde “kanunen öngörülmüş” sayılamayacağı tespitine varmaktadır.

(ii) Sonuç

172. Mahkeme, yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerine yönelik bir ihlal bulunduğu sonucuna varmaktadır.

173. Bu nedenle, söz konusu müdahalenin Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkralarında sayılan meşru amaçlardan birini veya birkaçını taşıyıp taşımadığını ya da “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelemeye gerek bulunmamaktadır. Mahkemeden, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleriyle birlikte ele alındığında 18. madde uyarınca, somut davada itiraz konusu yapılan tedbirlerin aslında Sözleşme'de öngörülen meşru amaçlarla bağlantısı bulunmayan örtülü bir amaç taşıyıp taşımadığını tespit etmesi istenmiştir. Bu doğrultuda Mahkeme, sadece bir yetki suiistimali olup olmadığını değil, alınan tedbirlerin niteliğini ve ağırlığını ve bunların

güvence altına alınan hakların kullanılması üzerindeki fiili etkilerini de incelemek durumundadır. Mahkeme bu hususa aşağıda yeniden dönecektir (bkz. paragraf 265-279).

III. SÖZLEŞME’NİN 6. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI

174. Başvurucu, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasına ve 3. fıkrasının (d) bendine dayanarak, hakkındaki ceza yargılamalarının adil olmadığını öne sürmüştür. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Mahkemenin kararlarında vardığı sonuçların ulusal mahkemeler tarafından dikkate alınmadığını, bu mahkemelerin verdikleri kararları yeterince gerekçelendirmediğini ve kendisini kusurlu ve açıkça hatalı şekilde değerlendirilmiş delillere dayanarak mahkûm ettiklerini dile getirmiştir. Ayrıca yerel mahkemelerin, delillerin kabulü ve yargılamanın yürütülmesine ilişkin olarak savunma tarafından ileri sürülen itiraz ve talepleri gereğince incelememiş olması nedeniyle silahların eşitliği ilkesine uyulmamış olduğunu da iddia etmiştir. Bundan başka, kendisinin bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanmadığını ileri sürmüştür. Son olarak da yargılamanın süresinin, bütün olarak değerlendirildiğinde, aşırı olduğunu savunmuştur.

Sözleşme’nin 6. maddesi 1. fıkrası ve 3. fıkrası (d) bendinin ilgili kısımları şu hükmü taşımaktadır:

“1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

...

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: (...)

(d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

...”

A. Kabul edilebilirlik

1. “Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme”

175. Hükümet, şikâyetlerin vaktinden önce yapılmış olması nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmediğini öne sürdüğü ve Mahkemenin yukarıda incelemiş olduğu (bkz. yukarıdaki paragraf 129) itirazına paralel olarak, başvurunun bir hâkimin reddi talebinin reddedilmesine ilişkin şikâyeti bakımından da iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmuştur. Hükümet, 13. Ağır Ceza Mahkemesinin 25 Nisan 2022 tarihli duruşmada, söz konusu hâkimin reddi talebini yargılamayı uzatmaya yönelik olduğu gerekçesiyle reddettiğini ve başvurunun bu karara karşı Ceza Muhakemesi

Kanunu'nun 31(3). maddesinde öngörülen itiraz yoluna başvurmadığını belirtmiştir. Hükümet, Mahkemenin de *Bahaettin Uzan/Türkiye* kararında (no. 30836/07, 24 Kasım 2020) tespit etmiş olduğu üzere bu itiraz yolunun etkili bir hukuk yolu oluşturduğunu ve başvurucunun bu kanun yoluna başvurduğunu göstermediğini yahut bu yola başvurma yükümlülüğünden neden muaf olduğunu açıklamadığını savunmuştur. Dolayısıyla Hükümet, söz konusu mahkemenin bağımsız veya tarafsız olmadığını iddia eden şikâyetin iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez olarak ilan edilmesi gerektiği kanaatindedir.

176. Başvurucu kendi davasının *Bahaettin Uzan* (yukarıda anılan) davasından açıkça farklılık arz ettiğini, zira kendisinin söz konusu hâkimin reddini talep etmiş olduğunu ve bu şikâyeti, hakkında mahkûmiyet kararının verildiği duruşma esnasında bu yöndeki talebinin reddedilmesinin ardından, hem istinaf mahkemesi hem de Yargıtay önünde de dile getirmiş olduğunu belirtmiştir. Böylelikle elverişli olağan hukuk yollarını tüketmiş olduğunu ve Hükümetin, somut dava koşullarında, Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca yapılacak ek bir itirazın nasıl etkili bir hukuk yolu oluşturacağını kanıtlamamış olduğunu savunmuştur.

177. Mahkeme başvurucunun ‐bağımsız ve tarafsız mahkeme‐ hakkıyla ilgili şikâyetinin iki yönü olduğunu kaydetmektedir. Bunlardan birincisi, 13. Ağır Ceza Mahkemesinin  yelerinden birinin öznel açıdan bağımsız ve tarafsız olmamasına ilişkindir. İkincisi ise, 18 şubat 2020 tarihli beraat kararının ardından, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun özellikle de söz konusu kararla ilgili olarak disiplin soruşturması başlatılması yoluyla müdahalesine ilişkindir; ki başvurucuya göre bu soruşturmanın mahkemenin yapısal veya nesnel bağımsızlığını ve tarafsızlığını zedelemesi muhtemeldir. Mahkeme, Hükümetin itirazının söz konusu şikâyetin yalnızca birinci yönünü ilgilendirdiğini kaydetmektedir.

178. Bu bağlamda, başvurucunun ilk derece mahkemesi, istinaf mahkemesi ve Yargıtay önündeki yargılamalar sırasında hâkim M.B.'nin reddini talep ettiği (bkz. yukarıdaki paragraf 46, 58 ve 64) hususunda taraflar arasında uyuşmazlık bulunmamaktadır. Bu başvuru yollarının söz konusu itiraz bakımından etkili olduğu da taraflar arasında tartışma konusu değildir. Mahkeme ayrıca, başvurucunun bu şikâyeti Anayasa Mahkemesine yaptığı ikinci bireysel başvuru kapsamında da dile getirdiğini kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 72). Mahkeme başvurucunun şik yetini dile getirmek için mevcut ve etkili başvuru yollarından birini kullandığı ve dolayısıyla Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 31(3). maddesinde öngörülen itiraz yoluna başvurmakla yükümlü olmadığı sonucuna varmaktadır (bkz. *Nicolae Virgiliu T nase/Romanya* [BD], no. 41720/13, paragraf 177, 25 Haziran 2019).

179. Yukarıdaki hususlar muvacehesinde Mahkeme, başvurucunun bağımsız ve tarafsız bir mahkeme hakkı ile ilgili şikâyetinin Sözleşme'nin 35(3)(a) maddesi anlamı dahilinde açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve

başka herhangi bir nedenle de kabul edilemez olmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla bu şikâyetin kabul edilebilir olarak ilanı gerekmektedir.

2. Yargılamanın süresi

180. Hükümet, 6384 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 7499 sayılı Kanun'un 12 Mart 2024 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, yargılamaların aşırı uzun sürdüğüne ilişkin şikâyetler bakımından etkili bir iç hukuk yolu getirilmiş olduğunu ve bu başvuru yolunun, Anayasa Mahkemesi veya Mahkeme önünde derdest bulunan başvurular bakımından da tazminat komisyonuna doğrudan başvuru yapılmasına imkân sağladığını ve Mahkeme tarafından *Cebeci ve Aslantekin/Türkiye* kararında ([Komite] (k.k.), no. 2386/24 ve 2596/24, 18 Haziran 2024) etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilmiş olduğunu öne sürmüştür. Hükümet başvurucunun tazminat komisyonuna başvurması gerektiğini ve bunu yapmadığı için iç hukuk yollarını tüketmemiş olduğunu savunmuştur. Başvurucu bu sava karşı çıkmıştır.

181. Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının, istisnai olarak, başvurunun yapılmasından sonra meydana gelen gelişmeler ışığında da değerlendirilebileceğini belirtmekle birlikte, tazminata yönelik bir başvuru yolunun makul süre içerisinde yargılanma hakkının ihlaline ilişkin bir iddianın ele alınması bakımından prensipte uygun bir yol teşkil ettiğini hatırlatmaktadır (söz konusu hukuk yoluna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda anılan *Cebeci ve Aslantekin* kararı, paragraf 16-22). 6384 sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerin ardından, yargılamaların aşırı uzunluğuna yönelik şikâyetler bakımından, derdest başvurular da dahil olmak üzere, artık tazminat komisyonuna doğrudan başvurulabilmekte ve bu yol makul bir telafi imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla başvurucunun bu başvuru yolunu kullanması gerekmekte olup, yargılamanın süresine ilişkin şikâyetinin, Sözleşme'nin 35. maddesinin 1. ve 4. fıkraları uyarınca, iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle reddi gerekmektedir.

3. Geri kalan şikâyetler

182. Ulusal mahkemelerin kararlarının yeterince gerekçelendirilmediği, başvurucunun kusurlu ve açıkça hatalı şekilde değerlendirilmiş delillere dayanılarak mahkûm edilmiş olması ve delillerin kabulü ve yargılamanın yürütülmesine ilişkin olarak savunma tarafından ileri sürülen itiraz ve taleplerin gereğince incelenmemiş olması nedeniyle silahların eşitliği ilkesine uyulmadığı yönündeki şikâyetler bakımından ise Mahkeme, bunların Sözleşme'nin 35(3)(a) maddesi anlamı dahilinde açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir nedenle de kabul edilemez olmadığını kaydetmektedir. Dolayısıyla söz konusu şikâyetlerin kabul edilebilir olarak ilanı gerekmektedir.

B. Esas

1. Tarafların görüşleri

(a) Başvurucu

183. Başvurucu, Mahkemenin kendi davasında daha önce vermiş olduğu kararların, Mahkeme tarafından olduğu gibi İnsan Hakları Komiseri ile Bakanlar Komitesi tarafından da 2022 yılında kabul edildiği üzere, aynı olgu ve suçlamalara ilişkin olduğu kadarıyla kesinleşmiş olduğunu dile getirmektedir; bahsi geçen tüm organlar birbirini izleyen ceza yargılamalarının aynı olgusal temele ve özünde aynı kovuşturmaya dayandığı sonucuna varmıştır. Başvurucu kendi durumunun, Mahkemenin ihlal prosedürü bağlamında söz konusu edilen yargılamaların aynı ceza kovuşturmalarına ve aynı olaylara ilişkin olduğuna hükmettiği *Ilgar Mammadov* (no. 2) davasıyla (no. 919/15, 16 Kasım 2017) doğrudan paralellik taşıdığını savunmuştur.

184. Ayrıca ulusal mahkemelerin Mahkeme tarafından verilen kararlardan gerekli sonuçları çıkarmayarak, Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamında bu kararların bağlayıcı niteliğine riayet etmemiş olduğunu dile getirmiştir. Mahkeme tarafından 2019 tarihinde verilen ve 2022 tarihinde teyit edilen karardan dolayı derhal salıverilmesini sağlama yükümlülüğü bulunmasına rağmen hakkındaki tutukluluk işleminin ve ceza kovuşturmasının sürdürülmesinin, kendi kanaatine göre, eski hale iade (*restitutio in integrum*) sağlamanın sürekli olarak reddedildiğini gösterdiğini kaydeden başvuru, ulusal düzeyde verilen çok sayıda yargı kararının 5(1). maddeyle birlikte ele alındığında 18. madde kapsamında tespit edilen ihlaller de dahil olmak üzere, Mahkemenin tespit ettiği ihlallere dair hiçbir atıf içermediğini vurgulamıştır.

185. Başvurucu ayrıca, ulusal mahkemelerin, sivil topluma iştirakiyle bağlantılı olarak gerçekleştirdiği hukuka uygun faaliyetleri, kanaatine, hiçbir delile veya ikna edici gerekçeyle dayanmadan suç saymış olduğunu, buna karşılık kendisinin tanık dinlenmesi, delillerin etkili biçimde incelenmesi ve telefon tapelerine erişim taleplerinin konuyla ilgili bir gerekçe gösterilmeksizin reddedildiğini ve bu suretle silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğini öne sürerek, ceza yargılamalarının Sözleşme'nin 6(1). maddesine aykırı şekilde yürütüldüğünü iddia etmiştir.

186. Başvurucu ayrıca yürütme organı mensuplarının kamusal açıklamaları, hâkimler üzerindeki kurumsal baskılar, mahkeme heyetlerinde yapılan mükerrer değişiklikler ve iktidar partisiyle yakın bağları bulunan hâkimlerin – bunlardan biri daha sonra siyasette alenen aktif bir rol üstlenmiştir – yargılamada belirleyici rol oynamasıyla şekillenen bir ortamda, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Bu hususlar birlikte ele alındığında ve Türkiye'de yargı bağımsızlığına yönelik saldırıları içeren daha geniş bir bağlam

içerisinde değerlendirildiğinde, mahkemelerin tarafsızlığı konusunda nesnel olarak haklı görülebilecek kuşklar doğmuştur.

187. Başvurucu son olarak, hakkında verilen beraat kararının bölge adliye mahkemesi tarafından bozulmasının ciddi bir tarafsızlık sorununa işaret ettiğini öne sürmüştür. Bu kararda gösterilen gerekçelerin – yani kendi davası (Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi), ayrıca yürütülen başka davalar (Türk Ceza Kanunu’nun 309. ve 328. maddeleri) ve Çarşı davası arasında hukuki ve olgusal bağlantılar bulunduğu iddiası – rasyonel bir hukuki dayanaktan yoksun olduğunu savunarak, özellikle de söz konusu dosyaların Cumhuriyet Savcılığı tarafından 2018 gibi erken bir tarihte ayrılmış olduğuna ve gerek ulusal mahkemelerin gerekse de Mahkemenin kendisi aleyhinde makul bir şüphe bulunduğu yönünde bir tespiti varmadığına (bkz. yukarıdaki paragraf 38-39) dikkat çekmiştir. Başvurucu ayrıca, aynı hâkimin önce 30. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı sıfatıyla davaların birleştirilmesini talep etmesinin, ardından Başkan Vekili sıfatıyla bu birleştirme talebini kabul etmesinin, iç hukuk bakımından açık bir usulsüzlük oluşturduğunu ve 6. madde tarafından güvence altına alınan tarafsızlık ilkesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Zira bir hâkimin aynı olguları ilgilendiren bir davayı iki kez incelemesi mümkün değildir. Bunun yanı sıra başvurucu, 30. Ağır Ceza Mahkemesinin verdiği beraat kararına karşı Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli kararına aykırı biçimde kanun yoluna başvurmuş ve bu başvurusu sonucunda beraat kararının bozulmasını sağlamış – ve dolayısıyla halihazırda dava hakkında bir tavır takınmış – olan Cumhuriyet Savcısının daha sonra 13. Ağır Ceza Mahkemesine atanmasının, bu mahkemenin tarafsızlığını şüpheye düşüren bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu unsurlar birlikte ele alındığında, mahkemenin tarafsızlığı konusunda nesnel olarak haklı kuşklar doğmaktaydı.

(b) Hükümet

188. Hükümet, Mahkemenin 2019 ve 2022 tarihli kararlarının münhasıran başvurunun 1 Kasım 2017’den bu kararların verildiği tarihe kadar devam eden tutukluluğunun, tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak 5. maddeye uygun olup olmadığına ilişkin olduğunu ve söz konusu kararlarda başvuru aleyhindeki ceza yargılamasının 6. madde kapsamında bir değerlendirmeye tabi tutulmadığını ileri sürmüştür. Hükümete göre somut başvuru, farklı olgulara dayanan yeni şikâyetlerle ilgilidir, zira söz konusu ceza yargılaması 2019 yılında halen devam etmekteydi, tutukluluk işlemi 18 Şubat 2020 tarihinde sona ermişti, mahkûmiyet hükmü ise ancak 28 Eylül 2023 tarihinde kesinleşmiştir. Hükümet ayrıca, Mahkemenin 5. madde kapsamında makul şüphenin yokluğuna ilişkin tespitlerinin, ceza yargılamasının adilliğine ilişkin bir değerlendirmeye temel oluşturamayacağını, zira bu hükümlerin farklı amaçlara hizmet ettiğini ve farklı standartlara tabi olduğunu savunmuştur.

189. Hükümet ikincilik ilkesine dayanmış ve açık bir keyfiyet bulunmadığı müddetçe, Mahkemenin olguların tespiti, delillerin değerlendirilmesi veya iç hukukun yorumlanması bakımından ulusal mahkemelerin yerine geçemeyeceğini vurgulamıştır. Ceza yargılamasının 6. madde teminatlarına uygun şekilde yürütüldüğünü ve başvurucuya çekişmeli yargılama imkânı, aleyhindeki tüm delillere erişim, savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve olanakların yanı sıra avukatlarından etkili yardım alma imkânı da sağlandığını öne sürmüştür. Hükümet ayrıca delillerin – telefon tapeleri, gözetim tedbirleri, tanık beyanları, teknik veriler, dijital incelemeler, mali raporlar ve seyahat belgeleri – çekişmeli yargılama çerçevesinde incelenmiş olduğunu, hukuka uygunluklarının özellikle Yargıtay tarafından kapsamlı biçimde denetlendiğini ve hukuki nitelendirme bakımından daha sonra yapılan değişikliğin delillerin geçerliliğini etkilemediğini savunmuştur.

190. Hükümet 6. madde kapsamındaki şikâyetler bakımından özellikle, bunların yeterli dayanağa sahip olmadığını, başvurucunun sadece iki tanığın dinlenmesinin reddine itiraz ettiğini, bu reddin silahların eşitliği ilkesini nasıl ihlal ettiğini somut biçimde kanıtlamadığını öne sürmüştür. Hükümet, delillerin değerlendirilmesinin ve tanıkların dinlenmesinin gerekli olup olmadığının öncelikle ulusal mahkemelerin takdirinde olduğunu, bu mahkemelerin söz konusu talepleri ilgili ve yeterli gerekçelerle reddettiğini ve bu değerlendirmenin daha sonra istinaf mercii ile Yargıtay tarafından da onandığını, zira dinlenmesi talep edilen tanıkların beyanlarının mevcut delillerin bütünü karşısında belirleyici nitelikte olmadığını dile getirmiştir.

191. Hükümet son olarak, başvurucunun, olaylardan önce kurulmuş genel görevli mahkemelerden biri olan, hâkimleri anayasal güvencelerden yararlanan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılandığını ileri sürmüştür. Kimi hâkimler hakkında başlatılan disiplin soruşturmasının mahkemenin bağımsızlığı veya tarafsızlığı üzerinde herhangi bir etkisi olduğu yönündeki görüşe karşı çıkmış, söz konusu disiplin sürecinin davanın yargısal incelemesinden ayrı olduğunu belirtmiştir. Hükümet ayrıca, kararların oy çokluğuyla verildiğini, karşı oyların bulunmasının hâkimlerin karar verirken bağımsız hareket edebildiklerini gösterdiğini ve geç bir aşamada ileri sürülen hâkimin reddi talebinin, tarafsızlık karinesini çürütebilecek bir delile dayanmadığını savunmuştur. Bu nedenle, Sözleşme'nin 6(1). maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılamayacağını ileri sürmüştür.

2. Müdahil üçüncü şahıslar

(a) İnsan Hakları Komiseri

192. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda Komiser, 2017 yılında yapılanlar da dahil olmak üzere anayasal ve yasal değişikliklerin Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısı ile üyelerinin belirlenme usulü üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Komiser, Kurul üyelerinin Türkiye

Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi veya Cumhurbaşkanı tarafından atanması, Adalet Bakanı ile Bakan Yardımcısının ise Kurulun doğal üyesi olması nedeniyle yapısal bir sorun bulunduğunu belirtmiştir. Bu durumun, özellikle Venedik Komisyonu tarafından ortaya konulan ve bir yargı kurulunun üyelerinin önemli bir bölümünün meslektaşları tarafından seçilen hâkimlerden oluşmasını öngören standartlarla bağdaştırılmasının güç olduğunu dile getirmiştir. Komiser ayrıca, özellikle hassas davalarda, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun hâkim ve savcılarının mesleki kariyerleri ile disiplin işlemlerine ilişkin yetkilerini sorunlu biçimde kullandığına dair raporlara atıfta bulunarak, başka hususların yanı sıra, başvuru hakkında beraat kararı veren hâkimler hakkında derhal disiplin soruşturması başlatılmasını ve Mahkemenin kararını uygulamayı reddetmiş bir hâkimin aynı davada görevlendirilmesini buna örnek göstermiştir.

193. Adil yargılanma güvenceleri bakımından ise Komiser, kovuşturma ve yargılamadaki bazı uygulamalara ilişkin endişelerini dile getirerek, yeterli gerekçeden yoksun hacimli iddianamelere, koruma altındaki hakların kullanılmasına ilişkin unsurların delil olarak kullanılmasına ve silahların eşitliği ilkesini zedeleyebilecek nitelikteki gizli tanık uygulamasına işaret etmiştir. Komiser ayrıca, birbiriyle çakışan birçok yargılama ve suçlama bulunmasının, davaların aşırı derecede karmaşıklaşmasına ve makul olmayan derecede uzamasına yol açtığını ve bazen tahliye kararlarının yeni tutuklama kararı verilmek suretiyle etkisiz hale getirildiğini belirtmiştir. Son olarak, müvekkillere, dava dosyalarına ve duruşmalara erişim konusunda getirilen kısıtlamalar da dahil olmak üzere, savunma haklarının kullanılmasının önündeki çeşitli engellere değinmiştir.

(b) Müdahil STK'lar

194. Bir tarafta TLSP, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu, diğer tarafta ise AEAJ, EAJ, “Judges for Judges” Vakfı ve MEDEL, sundukları ortak görüşlerde, somut davanın Türkiye’de yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının giderek erozyona uğradığı yapısal bir bağlam içerisinde tezahür ettiğini dile getirmişlerdir. Başta Hâkimler ve Savcılar Kuruluna yönelik olarak yapılan ve Cumhurbaşkanının atamaları, Adalet Bakanı ile Bakan Yardımcısının resen üyeliği ve TBMM tarafından yapılan seçimlerle şekillenen yapısı dolayısıyla yargının idaresini gitgide siyasi etki altına sokan ve bu haliyle, özellikle Venedik Komisyonu ve Bakanlar Komitesi tarafından hatırlatılan Avrupa standartlarıyla çelişen 2017 reformu olmak üzere, art arda yapılan anayasal ve yasal reformları eleştirmişlerdir.

3. Mahkemenin değerlendirmesi

(a) Ön değerlendirme

195. Mahkeme davanın kendine özgü koşullarını dikkate alarak, ihtilaf konusu davanın Türk mahkemeleri önünde yürütülme biçiminin, bir bütün olarak ele alındığında, başvurunun Sözleşme'nin 6(1). maddesi anlamı dahilinde bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde yargılanma hakkıyla bağdaşıp bağdaşmadığını tespit etmesi gerektiği kanaatindedir. Bu nedenle başvurunun 6. madde kapsamındaki şikâyetlerini hep birlikte inceleyecektir (benzer bir yaklaşım için bkz. *Bochan/Ukrayna*, no. 7577/02, paragraf 60, 3 Mayıs 2007).

196. Mahkeme, öncelikle, aynı ceza yargılaması bağlamında verilmiş olan ve yukarıda anılan *Kavala* ve *Kavala (ihlal prosedürü)* kararlarının taşıdığı önemi ve bağlayıcılığı hatırlatmaktadır; bu kararlarda Mahkeme, 5(1)(c) maddesi ve 5(4). maddenin ihlal edildiğine, 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiğine ve ikinci kararda, 46. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Yukarıda anılan *Kavala* kararında Mahkeme, suçlamaların açıkça inandırıcılıktan yoksun olmasına dayanarak, başvurunun makul şüphe bulunmaksızın ve esas itibarıyla Sözleşme kapsamındaki hakların kullanılmasıyla bağlantılı olgular temelinde tutuklandığı kanaatine varmıştır. Buradan hareketle, başvuruca susturmaya yönelik örtülü bir amacın ve bu durumun insan hakları savunucuları üzerinde yarattığı caydırıcı etkinin varlığını tespit ederek başvurunun derhal serbest bırakılması gerektiğini dile getirmiştir. Yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)* kararında ise, davalı Devletin 46(1). madde kapsamında iyi niyetli hareket etmemiş olduğunu saptamıştır. Mahkeme ilk olarak, başvurunun tahliyesini emreden birtakım kararlar ve bir beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, halihazırda yetersizliği ve Sözleşme kapsamındaki hakların kullanılmasıyla yakından bağlantılı olduğu tespit edilmiş bulunan olgulara dayanılarak alıkonulmaya devam etmesinin; ikinci olarak ise, 25 Nisan 2022 tarihinde temelde Gezi Parkı olaylarına dayanılarak verilen mahkûmiyet kararının daha evvel saptanmış olan kusurları gidermediğini, oysa ki 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiğine ilişkin tespitin, bu suçlamalara dayanan tüm tedbirleri sakatlamış olduğunu belirtmiştir.

197. Ancak somut dava 6. madde kapsamında ceza yargılamalarının genel olarak adilliğine ilişkin ayrı bir mesele uyandırmaktadır. Geçerli hükümler farklılık arz etse de, bu yargılamalar hâlâ, Mahkemenin yukarıda anılan *Kavala* kararında Sözleşme'nin 5. maddesi gerekleri ışığında daha önce ayrıntılı bir şekilde incelemiş olduğu Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi uyarınca verilmiş bir mahkûmiyet kararıyla sonuçlanan yargılamalarla aynı olgulara dayanmaktadır. Dolayısıyla Mahkemenin başvurucaya yöneltilen suçlamaların başlangıçta inandırıcılıktan yoksun olmasının, yargılama aşamasında yeterli deliller ile uygun ve ikna edici gerekçeler ortaya konulmak suretiyle gerçekten giderilip giderilmediğini saptaması ve bunun için de

olguların 6. madde kapsamında titizlikle incelenmesi gerekmektedir (benzer bir yaklaşım için bkz. yukarıda anılan *Ilgar Mammadov* (no. 2), paragraf 198-203).

(b) Genel prensipler

198. Mahkeme içtihadında, ilk olarak ceza yargılamalarının adilliğine ve ikinci olarak da “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” şartına ilişkin olarak tesis edilmiş genel prensipler Mahkemenin özellikle *Yüksel Yalçınkaya/Türkiye* [BD] (no. 15669/20, paragraf 302-308, 26 Eylül 2023) ve *Findlay/Birleşik Krallık* (25 Şubat 1997, paragraf 73, *Kararlar Derlemesi* 1997-I) kararlarında tekrar hatırlatılmıştır.

199. Mahkeme, Sözleşme’nin 6. maddesiyle bağlantılı tek görevinin, ulusal mahkemelerin bahsi geçen maddede yer alan özel usul güvencelerine uymadığını veya yargılamanın yürütülme biçiminin bir bütün olarak başvurucuya adil yargılanma güvencesi sağlamadığı iddiasını içeren başvuruları incelemek olduğunu hatırlatmaktadır (bkz. *Semenya/İsviçre* [BD], no. 10934/21, paragraf 193, 10 Temmuz 2025). Bunun yanı sıra, tek tek ele alındığında Mahkemenin yargılamaların adil olmadığı sonucuna varmasına sebep olmayacağı türden çeşitli usul hatalarının kümülatif bir şekilde birikerek 6. maddeye aykırılık tespitine yol açabileceği de hatırlatılmalıdır (bkz. *Mirilashvili/Rusya*, no. 6293/04, paragraf 165, 11 Aralık 2008). Dahası, Mahkemenin tutarlı içtihadına göre, adaletin tecellisi ilkesi uyarınca, mahkemelerin kararlarında dayandıkları gerekçelerin yeterli şekilde ifade edilmesi gerekir. Bu gerekçe gösterme yükümlülüğünün kapsamı kararın niteliğine göre değişebilmekte olup, somut davanın koşulları ışığında belirlenmelidir. Bu yükümlülük, müşteki tarafından ileri sürülen her argümana detaylı bir yanıt verilmesini gerektirmemekle birlikte, yargılamanın sonucu bakımından belirleyici olan argümanlara açık ve somut bir yanıt verilmesini gerektirir. Karara bakıldığında, davanın temel meselelerinin ele alınmış olduğu açıkça görülmelidir. Sözleşme’nin teorik ve hayali değil, pratik ve etkili hakları güvence altına almayı amaçladığı ilkesi ışığında, tarafların talep ve görüşleri gerçekten “dinlenmediği”, başka bir ifadeyle mahkeme tarafından düzgün bir şekilde incelenmediği sürece, adil yargılanma hakkının etkili olduğu söylenemez (bkz. yukarıda anılan *Yüksel Yalçınkaya*, paragraf 305 ve oradaki diğer atıflar).

(c) Bu ilkelerin somut davaya uygulanması

200. Somut davada Mahkeme, başvurucuya isnat edilen suçların tespitinde Gezi Parkı olayları bağlamında başvuru tarafından işlendiği iddia edilen fiiller açısından Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesine atfedilen yorumun söz konusu hükmün kapsamını öngörülemez bir şekilde genişletme etkisi yarattığına ve keyfi müdahaleye karşı gereken asgari korumayı sağlamadığına, bu nedenle Sözleşme’nin 10. ve 11. maddelerinin 2. fıkraları

anlamı dahilinde “kanunen öngörülmüş” sayılamayacağına dair yukarıda varmış olduğu tespiti işaret etmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 170). Başvurucunun Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamında ceza kanununun keyfi biçimde tatbiki iddiasını içeren şikâyetinin de bu tespit ışığında incelenmesi gerekmektedir.

201. Mahkeme ayrıca, başvuru hakkındaki ceza yargılamasının ilk derece aşamasında art arda üç ayrı mahkeme heyeti tarafından incelendiğine işaret etmektedir. Başvuru hakkında İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen beraat kararının ardından, bu mahkeme heyetindeki hâkimler hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 32). Dava daha sonra, kısmen aynı olgulara dayanan yeni bir iddianame üzerinden İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından incelenmiş, ardından 13. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdest olan yargılamayla birleştirilmiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 36-38). Yargılamaların birleştirilmesi, ayrılması ve başka mahkemeye sevk edilmesine ilişkin bu mükerrer kararlar, davayı incelemekle görevli mahkemede art arda değişikliklere yol açmıştır. Bu tür tedbirler, tek başlarına ele alındığında, ulusal yargı teşkilatının işleyişine ilişkin olup ulusal makamların takdir yetkisi kapsamında kalabilirse de, aynı ceza yargılaması içinde birikmesi, Sözleşme’nin 6(1). maddesiyle güvence altına alınan bağımsızlık ve tarafsızlık şartları bakımından özellikle titiz bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. Ulusal makamların bir davayı belirli bir mahkemeye tevzi eden veya daha sonra başka bir mahkemeye tevzi eden gerekçelerinin yerindeliğini değerlendirmek Mahkemenin görevi değildir, ancak Mahkeme, söz konusu tevzi ve yeniden tevzi işlemlerinin 6(1). maddeyle, özellikle de nesnel bağımsızlık ve tarafsızlık şartlarıyla bağdaşır olup olmadığını denetlemek durumundadır (bkz. *Bochan/Ukrayna*, no. 7577/02, paragraf 72, 3 Mayıs 2007; ayrıca bkz. *Moiseyev/Rusya*, no. 62936/00, paragraf 176, 9 Ekim 2008).

202. Mahkeme 18 Şubat 2020 tarihli beraat kararının birbiriyle örtüşen çeşitli gerekçelere dayandığına işaret etmektedir: İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, telefon tapelerinin hukuken delil olarak kabul edilemeyeceğine; MASAK raporu da dahil olmak üzere dosyadaki hiçbir unsurun, başvuru Gezi Parkı olayları sırasında şiddet eylemlerini finanse ettiğini, örgütlediğini veya teşvik ettiğini ortaya koymadığına; ve dinlenen tanıkların başvuru aleyhinde herhangi bir beyanda bulunmadığına hükmetmiştir. Bu nedenle, başvuru Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesi uyarınca mahkûm edilmesi için hukuka uygun, somut ve kesin nitelikte yeterli delil bulunmadığı sonucuna varmıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 30). Mahkeme ayrıca bu beraat kararının, suçlamaların açıkça inandırıcılıktan yoksun olduğu ve Sözleşme tarafından teminat altına alınan hakların kullanılmasıyla yakından bağlantılı bulunduğu halihazırda tespit edilmiş iken (yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 157) müsnet suç ile şahsen başvurucuya isnat edilebilecek fiiller arasında bir illiyet bağı bulunup bulunmadığı sorusunu

temel bir mesele olarak saptadığı *Kavala* kararında vardığı sonuçlarla (a.g.k., paragraf 143) da örtüştüğünü kaydetmektedir. Bu nedenledir ki ulusal mahkemeler, yargılama aşamasında olguları titizlikle inceleyip ispat gücüne sahip yeni ve sağlam delillerin ilk baştaki eksikliği nasıl giderebildiğini ikna edici bir şekilde ortaya koymakla yükümlüydü.

203. Ne var ki, Mahkemenin yukarıda anılan *Kavala* kararında suçlamaların açıkça inandırıcılıktan yoksun olduğuna ve başvurucuya isnat edilen fiiller ile Sözleşme tarafından teminat altına alınan hakların kullanımı arasında yakın bir bağlantı bulunduğuna halihazırda işaret etmiş olmasına rağmen (a.g.k., paragraf 157), ulusal mahkemeler söz konusu eksikliklerin yeni delillerle nasıl giderildiğini açıklayabilmiş yahut suçlamalar temelde aynı kalırken başvurucu hakkında verilen mahkûmiyet kararının yeterli ve sağlam olgusal temele dayandığını kanıtlayabilmiş değildir. Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan şiddet olayları ile şahsen başvurucuya isnat edilen fiiller arasındaki illiyet bağı – davanın temel meselelerinden birini oluşturmasına rağmen – gerçek anlamda incelemeyen ve başvurucunun eylemlerinin söz konusu şiddeti ne şekilde kışkırttığını, teşvik ettiğini veya mümkün kıldığını yahut bu eylemlerin nasıl olup da hükûmeti cebir yoluyla ortadan kaldırma teşebbüsüne yol açabileceğini ortaya koymadan, başvurucuyu olayların örgütlenmesinde veya koordinasyonunda rol oynayan biri olarak resmetmekle yetinmişlerdir.

204. Benzer bir eksiklik Anayasa Mahkemesi tarafından *Tayfun Kahraman* davasında da dile getirilmiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 90-96); anılan davada mahkeme, belirli ifadeler saptanmadan veya birtakım şiddet eylemleriyle somut bir bağlantı kurulmadan, büyük oranda açıklamalar, yayımlar ve sivil toplum faaliyetleri temel alınarak kişiye aktif bir rol atfedilmesinin yargılamanın adilliğini zedelediğine hükmetmiştir. Söz konusu tespitler somut dava bakımından da geçerlidir: Ulusal mahkeme kararları, birtakım dolaylı delillerin bir aradallığına işaret etmekle birlikte, bu faktörlerin başvurucunun faaliyetleri ile söz konusu şiddet arasında somut bir bağlantıyı nasıl tesis ettiğine dair bir açıklama içermemekteydi. Suçun oluşabilmesi için cebir ve şiddet kullanımı gerekmesine rağmen, bir “neden-sonuç” analizi yapılmamış olması büyük bir eksikliktir. Üstelik savunmanın, ilgili tarihte görevde bulunan iki eski bakan S.E. ile N.Ç.’nin kilit tanık olarak dinlenmesi talebi de basmakalıp bir gerekçeyle reddedilmiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 44). Bu durum, yeterli usul teminatlarıyla telafi edilmediği gibi, istinaf ve temyiz aşamalarında da etkili bir denetime tabi tutulmamış, üst derece mahkemeleri şikâyetlerin özüne inmeden ilk derece mahkemesinin tespitlerini onaylamakla yetinmiştir.

205. Son olarak, verilen mahkûmiyet kararı büyük ölçüde genel bağlamdan hareketle varılan ve başvurucunun somut durumuyla yeterince ilişkilendirilmeyen çıkarımlara dayandırılmış olup, yetkili makamlara suçun maddi ve manevi unsurlarını makul şüphenin ötesinde ispatlama külfeti getirmek yerine, sanığa genel varsayımları çürütme külfeti yüklemiştir. Daha

ayrıntılı belirtmek gerekirse, Ağır Ceza Mahkemesi “cebir ve şiddet” kullanımına ilişkin maddi ve manevi unsurları tespit ederken, başvurucuya isnat edilebilecek olgulara özgü bireysel bir değerlendirmede bulunmadan yahut başvurucunun kişisel davranışları ile suçun unsurları arasında doğrudan bir bağlantının varlığını kanıtlamadan esas itibarıyla genel bağlama ilişkin hususları dikkate almıştır. Bunu yaparken, başvurucunun bu eylemlere şahsen katılımını saptamaya dahi çalışmadan, Başbakanlık ofisi yakınlarında meydana gelen ve doğrudan güvenlik güçlerini hedef alan eylemler başta olmak üzere – bu olaylara doğrudan katıldığından şüphe edilen kişiler iki kez beraat etmiş olmasına rağmen (bkz. yukarıdaki paragraf 42 ve 75) – Gezi Parkı olayları sırasında yaşanan şiddet olaylarına dayanmıştır. Bunun yanı sıra, somut davayla hiçbir ilgisi bulunmayan bir bağlamda tankların konuşlandırılmasına da kıyas yoluyla atıfta bulunmuştur (bkz. yukarıdaki paragraf 56). Böylesi bir yaklaşım yargılamaların genel olarak adillğine ilişkin ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır.

206. Mahkeme bu nedenle, somut davada, iç hukukun uygulanmasına ilişkin meselelerin, prensipte ulusal mahkemelerin yetkisine giren başvurucunun şahsi cezai sorumluluğunun değerlendirilmesi veya suç kanıtının (*corpus delicti*) tespiti meselelerinin ötesine geçtiği kanaatindedir. Bu bağlamda, ulusal mahkemeleri ilgilendiren bir konu olan olgu ve delillerin değerlendirilmesi ile Mahkemenin değerlendireceği bir konu olan Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere uygunluğun denetimi arasında net bir çizgi çizilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ulusal mahkemelerin gerekçelerine bakıldığında, başvurucunun Sözleşme ile güvence altına alınan özgürlüklerini kullanmasıyla ilgili ve söz konusu ceza hükmünün kapsamı dışında kalan olgulara dayanılarak, suçun kurucu unsurları ışığında başvurucunun şahsi cezai sorumluluğunun tespiti veya hukuken kanıtlanması yönünde herhangi bir çaba gösterilmeksizin mahkûm edildiği anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, ceza hukuku başvurucunun aleyhine olacak şekilde, keyfî ve öngörülemez biçimde yorumlanmış ve bu yorum yargılamanın açıkça makul olmayan bir sonuçla neticelenmesine yol açmıştır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Navalnyy ve Ofitserov/Rusya*, no. 46632/13 ve 28671/14, paragraf 115, 23 Şubat 2016).

207. Davada görevli mahkeme heyetinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda ise Mahkeme, bu meselenin, kendi yerleşik içtihadına göre, görüşler de dikkate alınarak, hem öznel hem de nesnel açıdan değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (bkz. *Micallef/Malta* [BD], no. 17056/06, paragraf 98, ECHR 2009). Ayrıca söz konusu ceza yargılamasının, yukarıda anılan *Kavala* kararında (paragraf 229) Mahkemenin Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte ele alındığında 18. maddesinin ihlal edildiği tespitine varmasına yol açan bir durum olarak, üst düzey devlet yetkililerinin başvurucuyu suçlayıcı nitelikte birçok kamusal beyanatta bulunduğu bir ortamda yürütüldüğü de belirtilmelidir (bkz. aşağıdaki paragraf 260). Mahkeme böyle bir ortamda görüşlerin özel önem taşıdığı kanaatindedir:

Yani “Adaletin tecellisi tek başına yeterli değildir, tecellinin görünür olması da şarttır” (bkz. *De Cubber/Belçika*, 26 Ekim 1984, paragraf 26, Seri A no. 86). Nitekim burada önemli olan, mahkemelerin demokratik bir toplumda uyandırması gereken güvendir.

208. Somut davada, birbiriyle örtüşen çeşitli unsurlar, dışarıdan bakan nesnel bir gözlemci açısından başvurunun davasında görevli mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin meşru kuşkular uyandırabilecek nitelikteydi. Bu kuşkular, öncelikle, Mahkemenin yukarıda anılan *Kavala* kararında Sözleşme’nin 5(1). maddesiyle birlikte ele alındığında 18. maddenin ihlaliyle ilgili olarak vardığı tespitlerin (paragraf 229 ve 232) doğrudan devamı niteliğindedir. Bu bağlamda Mahkemenin, başvurunun beraatine karar veren hâkimler aleyhinde başlatılmış olan disiplin soruşturmasının müteakip yargılamalar üzerinde hiçbir etkisi olmadığı yönünde Hükümet tarafından öne sürülen argümana katılması mümkün değildir. Şubat 2020’de verilen beraat kararının – üstelik Mahkemenin 2019 tarihli hükmünden doğan gerekliliklere uygun bir karar olmasına rağmen – ardından başlatılan disiplin soruşturması, tabiatı gereği, ilgili hâkimler üzerinde caydırıcı baskı oluşturabilecek ve daha genel anlamda, söz konusu yargılamaların devamında yargı bağımsızlığını zedeleyebilecek nitelikteydi.

209. Dahası, yukarıda belirtildiği üzere, başvurunun davasının mükerrer biçimde bir mahkemeden diğerine gönderilmesi (bkz. yukarıdaki paragraf 201) ve yargılamanın karar aşamasında, daha önce iktidar partisiyle yakın bağları bulunan bir hâkimin heyete katılması, söz konusu kuşkuları daha da güçlendirmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 46). Yürütme organı mensuplarının, henüz kesin bir karar verilmemişken, başvuru suçuymuş gibi gösteren mükerrer kamusal beyanlarda bulunduğu bir ortamda (bkz. aşağıdaki paragraf 260 ve 273), savunma tarafından öne sürülen argümanların yeterince incelenmemesi ve herhangi bir tarafgirlik görünümünü ortadan kaldıracak nitelikte kurumsal güvencelerin bulunmaması özel önem taşımaktadır.

210. Bu unsurların Türkiye’de yargının bağımsızlığını etkileyen ve Mahkeme ile diğer Avrupa Konseyi organları tarafından halihazırda kaydedilmiş bulunan yapısal sorunları içeren daha geniş bağlam ışığında değerlendirilmesi gerekmektedir (bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş* (no. 2), paragraf 434; ayrıca bkz. yukarıdaki paragraf 192). Bu yapısal sorunlar arasında, başka hususların yanı sıra, hâkimlerin atanmasına (*Oktay Alkan/Türkiye*, no. 24492/21, paragraf 69, 20 Haziran 2023), nakline (*Bilgen/Türkiye*, no. 1571/07, paragraf 96, 9 Mart 2021) ve disiplin işlemlerine (*Eminağaoğlu/Türkiye*, no. 76521/12, paragraf 97 ve 105, 9 Mart 2021) ilişkin mekanizmalar ile Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmaması yönünde sergilenen ısrar (bkz. yukarıdaki paragraf 86-96) sayılabilir.

(d) Sonuç

211. Yukarıdaki hususlar muvacehesinde, Mahkeme başvuru hakkında yürütülen ceza yargılamasında hem yargılamaların adillğini hem de mahkemelerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin güvenceleri etkileyen ciddi eksiklikler bulunduğı sonucuna varmaktadır. Daha genel anlamda, Türkiye’deki yargı sisteminin bağımsızlığını zedeleyen yapısal bağlamı da göz önünde bulunduran Mahkeme, somut davada tespit edilen eksikliklerin basit usul hatalarından ibaret olmadığı, başvuruçunun davasının incelendiğı yargısal ortamda yaşanan derin bir bozulmayı yansıttığı kanaatindedir. Bu eksiklikler bir bütün olarak ele alındığında, başvuruçunun Sözleşme’nin 6(1). maddesi kapsamında güvence altına alınan adil yargılanma hakkının özünü zedelemiştir.

Dolayısıyla bahsi geçen hükmün ihlali söz konusudur.

IV. SÖZLEŞME’NİN 5(1). MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI

212. Başvuruçucu, davanın kendine özgü koşulları dikkate alındığında, Mahkemenin 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından bu yana devam eden tutukluluğunun, Sözleşme’nin 5(1). maddesi şartlarına aykırı biçimde keyfî bir özgürlükten yoksun bırakma teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Sözleşme’nin 5(1). maddesinin ilgili kısımları şu hükmü taşımaktadır:

“1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

(a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında hukuka uygun olarak tutulması;

...

(c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğı veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğı kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

...”

A. Kabul edilebilirlik**1. Tarafların görüşleri****(a) Hükümet**

213. Hükümet, 5. madde kapsamındaki şikâyetlerin, 10 Aralık 2019 tarihli kararın icra aşamasıyla ilgili olması ve dolayısıyla Sözleşme’nin 46. maddesi uyarınca Bakanlar Komitesinin münhasır yetkisi kapsamına girmesi nedeniyle, Mahkemenin konu bakımından (*ratione materiae*) yetkisi dışında kaldığını öne sürmüştür. Hükümetin görüşüne göre, 18 Ocak 2024 tarihinde yapılan başvuru, hükmün icrasına ilişkin denetimin halen sürmesine ve Türk Ceza Kanunu’nun 309., 328. ve 312. maddelerine dayanılarak verilen

kararlar, Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararı, 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararı ile istinaf ve temyiz kararları da dahil olmak üzere tüm ulusal yargılamaları kapsayacak şekilde Bakanlar Komitesi tarafından yürütülen sıkı ve sürekli denetime tabi olmasına rağmen, halihazırda karara bağlanmış meselelerin bireysel başvuru yoluyla yeniden incelenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Hükümet 5. madde kapsamındaki şikâyetlerin münhasıran icra mekanizmasıyla ilgili olduğu ve Mahkeme tarafından yeni bir incelemeyi haklı kılacak istisnai koşulların söz konusu olmadığı kanaatindedir.

214. Hükümet ayrıca, başvurunun Türk Ceza Kanunu'nun 309. ve 328. maddelerine dayanılarak alıkonulmasına ilişkin şikâyetlerinin vaktinde yapılmadığını iddia etmiştir. Başvurucunun Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi kapsamındaki suçlama ile bağlantılı olarak 19 Şubat 2020 tarihinde tutuklandığını, 20 Mart 2020 tarihinde ise bu suçla ilişkili olarak tahliye edildiğini ve başvurunun söz konusu tutukluluk dönemiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca başvuru aynı Kanun'un 328. maddesi kapsamındaki suç nedeniyle 9 Mart 2020 tarihinde tutuklanmış; bu tedbir hakkında 4 Mayıs 2020 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuş, ancak Anayasa Mahkemesi 29 Aralık 2020 tarihinde kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Başvurucu daha sonra, öngörülen süre içerisinde Mahkemeye başvuruda bulunmamıştır. Bu nedenle Hükümet, 19 Şubat 2020 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki tutukluluğa ilişkin şikâyetlerin, Sözleşme'nin 35(1). maddesinde öngörülen süreye uyulmaması nedeniyle kabul edilemez olarak ilan edilmesi gerektiğini savunmuştur.

215. Hükümet ayrıca, başvurunun Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinde öngörülen tazminat yolunu da tüketmemiş olduğunu dile getirmiştir. Hükümete göre bu yol, başvurunun casusluk suçlamasından kesin olarak beraat etmesinin ardından kullanılabilir hale gelmiş olup, ulusal içtihatta etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilmekte ve hem tutukluluğun hukuka uygunluğuna itiraz edilmesine hem de tazminat elde edilmesine imkân sağlamaktaydı.

(b) Başvurucu

216. Başvurucu, Hükümetin 10 Aralık 2019 tarihli kararla halihazırda karara bağlanmış bir şikâyeti yeniden ileri sürdüğü yönündeki itirazına karşı çıkmış ve bu noktada bir yanlış anlaşılma olduğunu savunmuştur: Başvurucuya göre somut başvuru, söz konusu hükmün verilmesinden sonra meydana gelen, 5(1). maddeye yönelik yeni ve ayrı ihlallerle ilgili olup hükmün icraya konulmamasıyla herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu şikâyetler, Mahkeme içtihadında benimsenen yaklaşıma uygun bir şekilde, halen devam eden tutukluluğa ilişkin yeni şikâyetler olup, dolayısıyla süregiden bir ihlal teşkil etmektedir.

217. Başvurucu yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)* kararında, somut başvuruda ileri sürdüğü şikâyetlerin halihazırda 5. madde kapsamında hükme bağlandığı şeklindeki argümana da karşı çıkmıştır. Bu konuda, Mahkemenin bahsi geçen davadaki yetkisinin yalnızca 46(1). maddeye uygunluğu incelemekle sınırlı olduğunu ve Mahkemenin 5. maddeye yönelik ayrı bir ihlal tespitinde bulunma yetkisine sahip olmadığını açıkça belirtmiş olduğunu savunmuştur (a.g.k., paragraf 175). Son olarak, iç hukuk yollarını tüketmemiş olduğu yönündeki itiraza ilişkin olarak, Mahkemenin yerleşik içtihadı uyarınca tazminat davasının hukuka aykırı olarak devam ettiği iddia edilen bir tutukluluğa son vermek amacı bakımından etkili bir hukuk yolu oluşturmadığına işaret ederek, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 141. maddesinde öngörülen hukuk yolunun maddi tazminata hükmedilmesiyle sınırlı olması dolayısıyla, kanaatince, böyle bir durumu telafi etmeye elverişli olmadığını dile getirmiştir.

2. Mahkemenin değerlendirmesi

(a) Mahkemenin konu bakımından (*ratione materiae*) yetkisi

218. Mahkeme, Sözleşme’nin 5(1). maddesi kapsamındaki şikâyetin, başvurunun 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından sonra veya en geç bu kararın kesinleştiği 11 Mayıs 2020 tarihinden itibaren özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfiyetiyle ilgili olduğunu kaydetmektedir. Bahse konu dönem, anılan tarihten başlayarak somut davada verilecek karar tarihine kadar uzanmakta olup, 5(1). madde amaçları bakımından hukuken birbirinden farklı aşamaları kapsamaktadır. Başvurucu 25 Nisan 2022 tarihine kadar tutuklu halde tutulmuş olup, bu dönem 5(1)(c) maddesi kapsamına girmektedir. O tarihte hakkında verilen mahkûmiyet kararından itibaren özgürlüğünden yoksun bırakılması ise 5(1)(a) maddesi kapsamına girmektedir. Mahkeme, 25 Nisan 2022 tarihinde verilen ve sonrasında istinaf mercii ile Yargıtay tarafından da onanan mahkûmiyet kararına dayanan bu ikinci dönemin Sözleşme ile bağdaşır olup olmadığını bugüne dek incelemiş değildir. Dolayısıyla Mahkemenin bu dönemi inceleme yetkisi bulunmaktadır.

219. Mahkeme, 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 arasındaki döneme ilişkin olarak ise, bu dönemin ihlal prosedürü bağlamında incelenen dönemle, davanın Mahkeme tarafından Bakanlar Komitesine gönderildiği 2 Şubat 2022 tarihine dek olan kısmının örtüştüğünü kaydetmektedir. Yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)* kararı kapsamındaki incelemesinin davalı Devletin 46(1). madde kapsamındaki yükümlülüklerine uyup uymadığı meselesiyle sınırlı olduğu ve Mahkemenin 5. ve 18. maddeler bakımından yeni bir ihlal tespit etmeye yetkili olmadığı açıkça ifade edilmiştir (a.g.k., paragraf 175). Dolayısıyla 10 Aralık 2019 tarihinden sonra devam eden tutuklulukla ilgili olarak 5. madde kapsamındaki şikâyetleri esastan incelemiş olmadığı açıktır.

220. Bu koşullar altında, tıpkı *Ivançoc ve Diğerleri/ Moldova ve Rusya* (no. 23687/05, paragraf 95, 15 Kasım 2011) ve *Selahattin Demirtaş (no. 4)* (yukarıda anılan, paragraf 121 ve 122) davalarında olduğu gibi, somut dava da, Mahkeme içtihadı anlamı dahilinde, *Kavala* kararında tespit edilen ihlalin ısrarla sürdürüldüğü iddiasından kaynaklanan “yeni bir mesele” doğurmaktadır. Müteakip olguların ayrı bir bireysel başvuru kapsamında incelenmesi, Sözleşme’nin 46. maddesi uyarınca Bakanlar Komitesine tanınan yetkilere müdahale olarak değerlendirilemez. Zira böyle bir inceleme yapılmaması halinde, itiraz konusu tedbirler etkili bir yargısal denetimin dışında kalacak, bu da Sözleşme’nin konusu ve amacı ile 34. maddede güvence altına alınan bireysel başvuru hakkına aykırı olacaktır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)* [BD], no. 32772/02, paragraf 67, ECHR 2009; ayrıca bkz., gerekli değişikliklerle, yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, paragraf 123). Dolayısıyla, *Kavala (ihlal prosedürü)* kararındaki tespitler söz konusu özgürlükten yoksun bırakma tedbirine ilişkin değerlendirme bakımından açıkça önemini korumakla birlikte, Mahkemenin, başvurunun 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından sonraki dönem boyunca alıkonulmasının Sözleşme’nin 5(1). maddesinin maddi gerekleriyle bağdaşır olup olmadığını incelemesine engel teşkil etmemektedir. Bu nedenlerle Mahkeme, somut davada dile getirilen şikâyetleri konu bakımından (*ratione materiae*) inceleme yetkisine sahip olduğu sonucuna varmaktadır.

(b) Sözleşme’nin 35(1). maddesi kapsamındaki süreye uygunluk

221. Mahkeme öncelikle, Hükümetin de işaret etmiş olduğu üzere, başvurunun Türk Ceza Kanunu’nun 328. maddesinde yer alan suç (siyasal veya askeri casusluk) ile bağlantılı olarak 9 Mart 2020 tarihinde verilen tutuklama kararına itiraz amacıyla 4 Mayıs 2020 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunduğunu kaydetmektedir. Anayasa Mahkemesi, 29 Aralık 2020 tarihinde verdiği bir kararla, başvurunun o tarihe kadar devam eden tutukluluğunun gerek hukuka uygunluk gerekse de süre bakımından başvurunun özgürlük hakkını ihlal etmediğine hükmetmiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 37). Hükümet, söz konusu hükme ve Türk Ceza Kanunu’nun 309. maddesi ile ilgili olarak 19 Şubat 2020 tarihinde başlatılan tutuklama tedbirine itiraz etmek amacıyla başvuru tarafından Anayasa Mahkemesine ayrı bir bireysel başvuruda bulunulmamış olmasına dayanarak, Sözleşme’nin 35(1). maddesinde yer alan süreye uyulmadığı itirazını öne sürmüştür.

222. Ancak Mahkeme, başvuru hakkındaki tutukluluk işleminin 25 Nisan 2022 tarihine dek aralıksız şekilde sürdüğünü ve başvurunun 9 Haziran 2022 tarihinde Anayasa Mahkemesine, tutukluluğunu haklı kılacak makul bir şüphe bulunmaması nedeniyle 5(1). maddenin ihlal edilmiş olduğunu özel olarak öne sürerek bu dönemin tamamını kapsayan ve öncelikli olarak incelenmesini talep ettiği yeni bir bireysel başvuruda bulunduğunu

kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 70 ve 122). Mahkeme, başvurunun özgürlüğünden yoksun bırakılmaya başladığı tarihten 2022 yılında mahkûmiyetine kadar geçen sürede tutukluluğunun farklı aşamaları arasında hem zaman hem de konu bakımından yakın bir bağlantı bulunduğu dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesi önünde meseleyi bir bütün olarak ele almış olması nedeniyle başvuru eleştirmenin mümkün olmadığı kanaatindedir. Ayrıca böylesi bir yaklaşım, Anayasa Mahkemesinin şikâyet konusu durumun tamamını tutukluluk yönünden incelemesine imkân sağlayabilecek nitelikteydi.

223. Sonuç olarak, başvurunun 25 Nisan 2022 tarihine dek süren tutukluluğu bakımından, gerek Sözleşme'nin 35(1). maddesi uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesi konusunda, gerekse de aynı maddede öngörülen sürenin hesaplanmasında dikkate alınması gereken bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesine 4 Mayıs 2020 tarihinde yapılan başvuru değil, 9 Haziran 2022 tarihinde yapılan başvurudur.

224. Mahkeme 9 Haziran 2022 tarihinde yapılan bireysel başvurunun halen Anayasa Mahkemesi huzurunda derdest bulunduğunu kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 71). Ayrıca, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu 5. madde kapsamındaki şikâyetler bakımından prensipte etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş olması nedeniyle, söz konusu bireysel başvurunun daha baştan sonuçsuz kalmaya mahkûm olmadığını da belirtmektedir (bkz. başka kararların yanı sıra, yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 4)*, paragraf 137). Bununla birlikte, uygulamada etkililiği ciddi biçimde zedelenmiş olan bir hukuk yolunun sonucunu beklemesinin başvurucudan beklenebilecek bir şey olmadığına halihazırda hükmetmiş olduğunu ve dolayısıyla Hükümetin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun tüketilmemiş olduğuna dair itirazını reddettiğini hatırlatmaktadır (bkz. yukarıdaki paragraf 117-129). Bu nedenle ki, Hükümetin bu şikâyetin süresinde yapılmadığı yönündeki itirazının reddi gerekmektedir.

(c) İç hukuk yollarının tüketilmemesi

225. Mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesinde yer alan suç nedeniyle başvurucuya uygulanan tutukluluk tedbiri bakımından, 25 Nisan 2022 tarihinde bu suçtan beraat etmesinin ardından iç hukuk yollarının tüketilmediği yönünde Hükümet tarafından ileri sürülen itiraza ilişkin olarak, öncelikle, 5(1). madde kapsamında öne sürülen şikâyetin başvurunun özgürlükten yoksun bırakılma işleminin keyfiyetiyle ilgili olduğunu ve bu meselenin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinde öngörülen başvuru yolunun temel kapsamı dışında kaldığını kaydetmektedir (bkz., gerekli değişikliklerle, *Mergen ve Diğerleri/Türkiye*, no. 44062/09 ve diğer 4 başvuru, paragraf 36-37, 31 Mayıs 2016; ayrıca, aksi yönde bkz. *Adıgüzel ve Diğerleri/Türkiye*, no. 65126/09, paragraf 37-38, 13 Şubat 2018). Dahası, salıverilme imkânı sağlamayan bir hukuk yolunun özgürlükten yoksun bırakılma işlemi devam ederken Sözleşme'nin 5(1). maddesi amaçları

bakımından etkili bir hukuk yolu olarak görülmesi mümkün değildir (bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş no. 2*, paragraf 207). Mahkeme, yukarıda bahsi geçen 25 Nisan 2022 tarihli kararda Ağır Ceza Mahkemesinin başvuruçuyu Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesiyle bağlantılı suçlardan ötürü mahkûm ettiğine ve başvuruçunun 18 Ekim 2017'den bu yana aralıksız olarak özgürlüğünden mahrum bırakıldığına işaret etmektedir. Bu koşullar altında Mahkeme, sanığın aleyhindeki suçlamalardan birinden beraat etmiş olması dolayısıyla açılabilir bir tazminat davasının nasıl olup da tüketilmesi gereken bir hukuk yolu sayılabileceğini anlamakta güçlük çekmektedir. Hükümetin bu konudaki itirazının da reddi gerekmektedir.

(d) Sonuç

226. Yukarıdaki hususlar ışığında Mahkeme, bu şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesi anlamı dahilinde açıkça dayanaktan yoksun olmadığını kaydetmektedir. Başka herhangi bir sebepten ötürü de kabul edilemez nitelik taşımadığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu şikâyetin kabul edilebilir olarak ilanı gerekmektedir.

B. Esas

1. Tarafların görüşleri

(a) Başvuruçucu

227. Başvuruçucu, Mahkemenin makul şüphe yokluğu nedeniyle 5(1). maddenin ihlaline hükmettiği 10 Aralık 2019 tarihli kararından bu yana, halihazırda yetersiz sayılmış ve büyük ölçüde Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla bağlantılı bulunan aynı olgusal temele dayanılarak özgürlüğünden aralıksız ve keyfi bir şekilde yoksun bırakıldığını öne sürmüştür. Resmî olarak dile getirilen hukuki alıkonulma gerekçeleri çeşitlilik arz etse de (Türk Ceza Kanunu'nun 309., 312. ve 328. maddeleri), yetkili makamların aynı olgular bütününe dayandığını, bunun da tahliye kararlarının hemen ardından yeniden tutuklanmasına, isnat edilen suçun art arda farklı şekillerde nitelendirilmesine ve yeni bir delil sunulmaksızın tutukluluğunun devamına karar verilmesine yol açtığını ve bu durumun, gerek tutukluluk işlemi (5(1)(c) maddesi) gerekse de mahkûmiyetinden sonraki alıkonulma işlemi (5(1)(a) maddesi) bakımından 5(1). maddeye yönelik süregiden bir ihlal oluşturduğunu savunmuştur.

228. Başvuruçucu bu tedbirlerin dayandığı olguların birebir aynı olduğunun Anayasa Mahkemesinde karşıoy kullanan hâkimler, Bakanlar Komitesi ve İnsan Hakları Komiseri tarafından da kabul edildiğini ve Büyük Dairenin 11 Temmuz 2022 tarihli kararında, hukuki nitelendirmede yapılan değişikliğin temelde yeni olgular bulunmadığı hallerde yeni bir tutuklamayı haklı kılamayacak olması dolayısıyla, 2019 tarihli kararda ulaşılan tespitlerin aynı olgusal bağlama dayanan tüm müteakip işlemleri sakatladığını teyit etmiş

olduğunu belirterek, bu değerlendirmenin casusluk suçlaması bakımından da geçerli olduğunu dile getirmiştir. Son olarak ise, hakkında verilen mahkûmiyet kararı sonrası cezaevinde tutulmasının da 5(1)(a) maddesine aykırı olduğunu, zira Mahkemenin örtülü bir amaç, yani kendisini susturma amacı güdülmesi sebebiyle 5(1). maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddeye yönelik ihlal tespitinde bulunan 2019 tarihli Mahkeme kararı ışığında, söz konusu kovuşturma işlemlerinden doğan her türlü alıkonulma tedbirinin keyfi bir nitelik taşıdığını ve 5(1)(a) maddesiyle bağdaşmayacak şekilde adaletin açık inkârına yol açtığını savunmuştur.

(b) Hükümet

229. Hükümet, başvurucunun 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından sonraki tutukluluğunun 5(1). maddeye yönelik herhangi bir ihlal oluşturmadığını ileri sürmüştür. Söz konusu kararın ancak 11 Mayıs 2020 tarihinde kesinleştiğine dikkat çekerek, 5. madde kapsamındaki incelemenin, prensip olarak, bu tarihten sonraki döneme ilişkin olması gerektiğini savunmuş ve bir yandan da arada geçen döneme dair alternatif görüşler sunmuştur. Mahkemenin kararının Aralık 2019 gibi erken bir tarihte İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından dikkate alındığını, kararın tercümesinin talep edildiğini ve kesinleşip kesinleşmediğinin araştırıldığını savunan Hükümet, Mahkeme kararının 11 Mayıs 2020 tarihinden önce bağlayıcı olmadığı sonucuna varıldığını belirtmiştir. Her hâlükârda, 2019 tarihli kararda sözü edilen tutukluluk tedbiri, başvurucunun beraat ettiği ve tahliyesine karar verildiği 18 Şubat 2020 tarihinde sona ermiştir.

230. Hükümet ayrıca, 18 Şubat 2020 tarihinden sonra başvurucunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının ayrı yargılamalara ve yeni olgu ve delillere dayandığını öne sürmüştür. İlk soruşturmanın, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine ilişkin yargılama (Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi) ve Gezi Parkı olaylarına ilişkin yargılama olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Başvurucunun 18 Şubat 2020 tarihli beraatinin ardından, 19 Şubat 2020 tarihinde yeni delillere dayanılarak Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi kapsamında tutuklandığını ve sonrasında 20 Mart 2020 tarihinde tahliye edildiğini dile getirmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesi (siyasal veya askeri casusluk) kapsamında verilen 9 Mart 2020 tarihli tutuklama kararının, soruşturmanın sonunda özellikle de H.J.B.'nin faaliyetlerine ilişkin olarak toplanan yeni delillere dayandığını ve yeterli olgusal temele sahip olduğunu savunmuş; bu noktada, Anayasa Mahkemesinin 29 Aralık 2020 tarihli kararında söz konusu tutukluluk işleminin hukuka uygun gerekçelere dayandığına ve orantılı olduğuna hükmetmiş olduğunu dile getirmiştir (bu kararın özeti için bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 60-65).

231. Hükümet son olarak, Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesi kapsamındaki tutukluluğun 25 Nisan 2022 tarihli beraat kararıyla sona ermiş olduğunu kaydetmiştir. Ancak başvurucunun aynı gün Türk Ceza

Kanunu'nun 312. maddesi kapsamında mahkûm edilerek tutuklanmış olduğunu dile getirmiştir. Mahkûmiyet kararının kanunen öngörülen bir usul uyarınca yetkili bir mahkeme tarafından açıklanmış olması sebebiyle 5(1)(a) maddesi kapsamına girdiğini belirtmiştir. Alıkonulma işleminin erişilebilir ve öngörülebilir bir yasal dayanağı bulunduğunu, hukuka uygun bir usul kapsamında emredildiğini ve etkili hukuk yollarının elverişli bulunduğunu öne sürmüştür. Sonuç olarak, başvurucunun 10 Aralık 2019 tarihli Mahkeme kararı sonrasında alıkonulmasının, yukarıda anılan *Kavala* kararında incelenmiş olan olgulara dayanmadığı, ulusal mahkemelerin bahsi geçen kararı dikkate almış olduğu ve 5(1). madde şartlarına uyulmuş olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Hükümet, Mahkemeyi herhangi bir ihlal bulunmadığı yönünde hükme varmaya davet etmektedir.

2. İnsan Hakları Komiseri

232. İnsan Hakları Komiseri, tutuklama tedbirine ceza yargılamalarında halen sıklıkla başvurulduğunu kaydetmiş ve başta gazetecilere ve sivil toplum aktörlerine yönelik olmak üzere çeşitli davalarda keyfî veya aşırı uzun süren tutukluluk örneklerinin Mahkeme tarafından halihazırda tespit edilmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Komiser, uluslararası standartlara göre, tutuklamanın istisnai olması, sıkı kurallarla düzenlenmesi ve mahkemeler tarafından etkili biçimde denetlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, gerek denetim mekanizmalarında gerekse tutukluluk süreleri bakımından birtakım eksikliklere işaret etmiştir.

3. Mahkemenin değerlendirmesi

233. Mahkemenin Sözleşme'nin 5(1). maddesine ilişkin içtihadında ortaya konulan genel ilkeler, başka kararların yanı sıra, atıfta bulunulan *Denis ve Irvine/Belçika* [BD] kararında da (no. 62819/17 ve 63921/17, paragraf 123-132, 1 Haziran 2021) tekrarlanmaktadır.

234. Mahkeme, daha önce yukarıda belirtildiği üzere (bkz. paragraf 218), başvurucunun Sözleşme'nin 5(1). maddesi kapsamındaki şikâyetinin, yukarıda anılan 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararından bu yana özgürlüğünden keyfî bir şekilde yoksun bırakıldığı iddiasıyla ilgili olduğunu yinelemektedir. Söz konusu dönem, bu tarihten somut davada kararın verildiği tarihe kadar uzanmakta ve 5(1). madde amaçları bakımından hukuken birbirinden farklı aşamaları kapsamaktadır. Başvurucu, 25 Nisan 2022 tarihine kadar tutuklu halde tutulmuş olup, bu dönem Sözleşme'nin 5(1)(c) maddesi kapsamına girmektedir. O tarihte hakkında verilen mahkûmiyet kararının ardından alıkonulması ise Sözleşme'nin 5(1)(a) maddesi anlamında "mahkûmiyet kararı sonrasında tutma" niteliğindedir. Bu nedenle, söz konusu iki dönemin ayrı ayrı incelenmesi uygun olacaktır.

(a) 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 arasındaki dönem

235. Mahkeme, başvurunun 18 Ekim 2017 ile 18 Şubat 2020 tarihleri arasında Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı şüphelere (Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi) ve kısmen de 2016 tarihli darbe girişimiyle bağlantılı şüphelere (Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi) dayanılarak tutuklu halde bulundurulduğunu kaydetmektedir. 10 Aralık 2019 tarihli kararda Mahkeme tarafından, bu şüphelerin yetersiz olduğu ve büyük ölçüde Sözleşme ile güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla bağlantılı olgulara dayandığı sonucuna varılmıştır (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 157). Söz konusu dönem somut davanın konusunu oluşturmamakla birlikte, bu tespitler, müteakip alıkonulma işleminin 5(1). madde kapsamında hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi bakımından önemini korumaktadır.

236. Mahkemenin *Kavala (ihlal prosedürü)* hükmünde tespit ettiği üzere (yukarıda anılan, paragraf 166), başvuru 10 Aralık 2019 tarihli kararın ardından, farklı suç nitelendirmeleri kapsamında (Türk Ceza Kanunu'nun 309. maddesi ve ardından 328. maddesi), esasen yeni bir olgu ortaya konulmadan, aynı delillere dayanılarak art arda yeniden tutuklanmıştır. Davanın Bakanlar Komitesi tarafından Mahkemeye sevk edildiği tarih olan 2 Şubat 2022 (bkz. yukarıdaki paragraf 15, 69 ve 219) ile başvurunun mahkûm edildiği 25 Nisan 2022 tarihi arasında dava dosyasına yeni bir delil eklenmediğinden, söz konusu karardaki tespitler ilgili dönemin tamamı bakımından geçerliliğini korumaktadır.

237. Mahkeme, yerleşik içtihadına göre, tutukluluk tedbiri iç hukuka uygun olsa dahi, özellikle şüphe duyulması için makul bir gerekçenin bulunmadığı veya yetkililerin kötü niyetle hareket ettiği durumlarda keyfî nitelik taşıyabileceğini hatırlatmaktadır (bkz. *S., V. ve A./Danimarka* [BD], no. 35553/12 ve diğerleri, paragraf 74 ve 76, 22 Ekim 2018). Keyfiyet yasağı ayrıca, hem tutuklama kararının hem de bu tedbirin uygulanmasının, Sözleşme'nin 5(1). maddesinin ilgili fıkrasında izin verilen kısıtlamaların taşıdığı amaçla gerçekten bağdaşması anlamına gelmektedir (bkz. *Saadi/Birleşik Krallık* [BD], no. 13229/03, paragraf 69, ECHR 2008). Keyfiyetten söz edilmemesi için ayrıca, dayanan gerekçe ile tutuklama tedbiri arasında makul bir orantılılık ilişkisi de bulunması gerekir; özgürlükten yoksun bırakılma süresi bu dengenin gözetilmesinde dikkate alınması gereken bir unsur olup, Mahkemenin yapacağı incelemenin derecesi de söz konusu tutukluluğun niteliğine göre değişmektedir (bkz., gerekli değişikliklerle, *James, Wells ve Lee/Birleşik Krallık*, no. 25119/09 ve diğer 2 başvuru, paragraf 195, 18 Eylül 2012 ve yukarıda anılan *Saadi*, paragraf 70).

238. Ancak somut davada, 10 Aralık 2019'dan sonra ulusal mahkemeler halihazırda yetersiz olduğu tespit edilen delillere dayanarak başvurunun tutukluluğunu uzatmış ve bunu yaparken, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesi şartlarına uymayarak sağlam bir şüphenin veya önem arz eden tutuklama gerekçelerinin varlığını ortaya koymamış veya alternatif tedbirleri göz önünde bulundurmamıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 84; ayrıca bkz.

Lütfiye Zengin ve Diğerleri/Türkiye, no. 36443/06, paragraf 83, 14 Nisan 2015).

239. Bu koşullar altında Mahkeme, yetkili makamların başvuruçunun tutukluluğunu sürdürmek için hem iç hukukun hem de Sözleşme'nin gereklerinin etrafından dolanmaya çalıştığı ve dolayısıyla yukarıda anılan *Kavala* kararının sonuçları ve ruhu ile bağdaşmayan bir şekilde hareket ettiği kanaatine varmaktadır. İyi niyetten uzak bu davranış (bkz. yukarıda anılan *Kavala* (ihlal prosedürü), paragraf 173) hukuki güvenlik ilkesiyle çelişmektedir, keyfi nitelik taşımaktadır ve hukukun üstünlüğüne aykırıdır (bkz., gerekli değişikliklerle, *Mikhaniv/Ukrayna*, no. 75522/01, paragraf 87-88, 6 Kasım 2008 ve *Korban/Ukrayna*, no. 26744/16, paragraf 150, 4 Temmuz 2019). Daha önce 10. ve 11. maddelerin ikinci fıkraları kapsamında, iç hukuk yorumunun öngörülebilirlikten yoksun olması konusunda varılan tespitler (bkz. yukarıdaki paragraf 171) de aynı yöne işaret etmekte olup bu kanaati güçlendirmektedir.

240. Dolayısıyla Mahkeme, başvuruçunun 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasında özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfiyet içerdiği ve Sözleşme'nin 5(1). maddesini ihlal ettiği sonucuna varmaktadır.

(b) 25 Nisan 2022 sonrası dönem

241. Başvuruçunun 25 Nisan 2022 tarihinden sonra alıkonulması, 13. Ağır Ceza Mahkemesinin kendisini Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde yer alan suçtan mahkûm ederek müebbet hapis cezasına hükmettiği karara dayanmaktadır. Bu alıkonulma işlemi normalde Sözleşme'nin 5(1)(a) maddesinde izin verilen kısıtlama kapsamına girmektedir (bkz. *Vorontsov ve Diğerleri/Ukrayna*, no. 58925/14 ve diğer 4 başvuru, paragraf 43, 21 Ocak 2021 ve oradaki diğer atıflar).

242. Bu konuda geçerli olan genel ilkeler Mahkeme tarafından *Del Río Prada/İspanya* [BD] (no. 42750/09, paragraf 123-126, ECHR 2013) ve *Ruslan Yakovenko/Ukrayna* (no. 5425/11, paragraf 45-50, ECHR 2015) kararlarında özetlenmiştir.

243. Sözleşme organlarının içtihadına göre, 5(1)(a) maddesinde öngörülen, kişinin “yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı” sonrasında hukuka uygun olarak tutulması şartı, Mahkemenin söz konusu mahkûmiyete yol açan yargılamaları kapsamlı bir denetime tabi tutmasını ve Sözleşme'nin 6. maddesindeki tüm gerekliliklere tam anlamıyla uyup uymadığını incelemesini gerektirmemektedir. Ancak Mahkeme, bir mahkûmiyet kararının “adaletin açık inkârı” niteliği taşıması, yani “6. madde hükümlerine veya orada cisimleşen ilkelere açıkça aykırı” olan bir yargılama sonucunda verilmiş olması halinde, özgürlükten yoksun bırakma işleminin 5(1). madde kapsamında haklı gösterilemeyeceğine de hükmetmiş bulunmaktadır (bkz. *Gumeniuc/Moldova Cumhuriyeti*, no. 48829/06, paragraf 24, 16 Mayıs 2017 ve oradaki diğer atıflar).

244. Mahkeme, “adaletin açık inkârı” değerlendirmesinin basit usul hataları ve eksikliklerin ötesine geçen katı bir adillik değerlendirmesi olduğunu hatırlatmaktadır. Adaletin açık inkârı 6. madde kapsamında güvence altına alınan adil yargılanma ilkelerinin korunan hakkın özünün reddedilmesine veya ortadan kaldırılmasına yol açacak ağırlıkta ihlali gerektirir. Mahkeme bu kavramı henüz etraflıca tanımlamış olmasa da, bazı adaletsizlik biçimlerinin bu eşiğe ulaşabileceğini belirtmiştir; bunlar arasında, suçlamanın esası hakkında sonradan yeni bir değerlendirme yapılma imkânı bulunmaksızın gıyapta (*in absentia*) verilen mahkûmiyet kararı; savunma hakları tamamen göz ardı edilerek, son derece sınırlı bir incelemeyle yürütülen bir yargılama; işlemin hukuka uygunluğunu denetlemesi için bağımsız ve tarafsız bir yargı organına erişim olmaksızın alıkonulma; özellikle yabancı bir ülkede tutulan kişi bakımından, avukata erişimin kasıtlı ve sistematik bir şekilde reddedilmesi; ve işkenceyle elde edilen ifadelerin ceza yargılamasında kullanılması da yer almaktadır (bkz. *Willcox ve Hurford/Birleşik Krallık (k.k.)*, no. 43759/10 ve 43771/12, paragraf 95, 8 Ocak 2013 ve oradaki diğer atıflar; *Hammerton/Birleşik Krallık*, no. 6287/10, paragraf 98-99, 17 Mart 2016; ve *Al-Hawsawi/Litvanya*, no. 6383/17, paragraf 245-247, 16 Ocak 2024).

245. Somut davada Mahkeme, yukarıda açıklanan nedenlerle, başvuruçunun 25 Nisan 2022’den beri tutulmasına dayanak olarak sunulan mahkûmiyet kararının adaletin açık inkârı niteliğindeki yargılamalar sonucunda verilmiş olduğu kanaatine varmaktadır (karş. yukarıda anılan *Vorontsov ve Diğerleri*, paragraf 42-49). Başvurucu hakkında 25 Nisan 2022 tarihinde verilen ve ardından istinaf ve temyiz aşamalarında onanan mahkûmiyet kararının Sözleşme’nin 6(1). maddesini ihlal ettiğini halihazırda tespit etmiş olduğunu kaydetmektedir. Bu tespiti yol açan değerlendirmeler, başvuruçunun, izlenen usulün adillliğini ve mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlık teminatlarını etkileyen ciddi ve esaslı eksikliklerle sakatlanmış bir ceza yargılaması neticesinde mahkûm edildiğini göstermektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 211). İç hukukun yorumlanması veya uygulanmasında basit bir hatanın ötesine geçen bir keyfiyeti ortaya koyan bu eksikliklerin ağırlığını dikkate alan Mahkeme, somut davanın kendine özgü koşullarında, başvuruçunun “mahkûmiyet kararı sonrasında” tutulmasının – ki halen de tutulmaktadır – Sözleşme’nin 5(1)(a) maddesi anlamı dahilinde “hukuka uygun” olmadığı sonucuna varılması için yeterli dayanak bulunduğu kanaatindedir (bkz., gerekli değişikliklerle, *Stoichkov/Bulgaristan*, no. 9808/02, paragraf 58, 24 Mart 2005; yukarıda anılan *Gumeniuc*, paragraf 26; ve yukarıda anılan *Vorontsov ve Diğerleri*, paragraf 43-50).

246. Mahkeme ayrıca, Sözleşme’nin 10. ve 11. maddeleri kapsamında vardığı sonuçlara atıfla, somut davada Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin başvuruçuya Gezi Parkı olayları bağlamında isnat edilen fiillerle bağlantılı olarak yorumlanma biçiminin söz konusu hükmün kapsamını öngörülemez bir şekilde genişlettiğini, keyfi müdahalelere karşı gereken

asgari korumayı temin etmediğini ve dolayısıyla Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin ikinci fıkraları anlamı dahilinde “kanunen öngörülmüş” sayılamayacağını tespit ettiğini belirtmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 171). Bu tespit, başvurunun Sözleşme kapsamında korunan faaliyetleri temel alınarak mahkûm edildiği anlamına gelmektedir. 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararıyla ilgili tespitlerin kapsam ve niteliğini ve söz konusu mahkûmiyet ile başvurunun müteakiben tutulması arasındaki bağlantıyı dikkate alan Mahkeme, başvurunun eylemlerinin özgürlüğünden yoksun bırakılması sonucunu doğuracağını makul ölçüde öngörmesinin mümkün olmaması nedeniyle, söz konusu tutulma işleminin 5(1). maddeyi ihlal ettiği sonucuna varmaktadır (karş. yukarıda anılan *Del Río Prada*, paragraf 125 ve 130; bu davada, ulusal ceza hukukunun öngörülemez biçimde yorumlanması nedeniyle 7. maddenin ihlali yönünde varılan tespit, aynı gerekçelerle 5(1). maddeye ilişkin de bir ihlal tespitine yol açmıştır).

247. Adaletin açık inkârı sayılacak eşige ulaşan bir yargılama sonucunda verilen 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararıyla net bir sebep-sonuç ilişkisi içinde bulunan müteakip tutulma işleminin 5(1)(a) maddesi anlamı dahilinde “hukuka uygun” addedilmesi mümkün değildir. İç hukukun yorumlanmasındaki öngörülemezlik ile ilgili olarak daha önce 10. ve 11. maddelerin ikinci fıkraları kapsamında varılan tespitler de aynı yöne işaret etmekte olup bu sonucu güçlendirmektedir.

248. Dolayısıyla Mahkeme, başvurucuya verilen cezanın infazı neticesinde tutulmasının Sözleşme'nin 5(1). maddesine yönelik bir ihlale yol açtığı sonucuna varmaktadır.

(c) Sonuç

249. Mahkeme, yukarıdaki hususlar muvacehesinde, başvurunun 10 Aralık 2019 tarihinden bu yana özgürlüğünden yoksun bırakıldığı dönemin tamamının Sözleşme'nin 5(1). maddesi gerekleriyle bağdaşmadığı sonucuna varmaktadır. Başvurunun 10 Aralık 2019 ile 25 Nisan 2022 tarihleri arasındaki tutukluluğu, Sözleşme'de öngörülen meşru amaçlardan herhangi birine yönelik makul gerekçelere dayanmadığından keyfî nitelik taşımaktaydı. Ayrıca yetkili makamlar, başvurunun tutukluluğunun devamını sağlamak ve başta Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinden doğan gereklilikler olmak üzere, iç hukuktaki gerekliliklerin etrafından dolanmak amacıyla alternatif gerekçeler arayarak kötü niyetle hareket etmişlerdir. Başvurunun söz konusu tarihten sonra tutulması da, adaletin açık inkârı niteliğindeki bir yargılama sonucunda verilen bir cezanın infazına dayandığından, Sözleşme'nin 5(1). maddesi anlamında “hukuka uygun” sayılması mümkün değildir. Bu alıkonulma işlemi doğrudan, adil yargılanmanın temel güvenceleriyle bağdaşmayan bir mahkûmiyet kararından kaynaklanmakta olup, müteakip alıkonulmanın Sözleşme kapsamında müsaade edilebilir bir hukuki dayanağı bulunmamaktadır.

250. Dolayısıyla Mahkeme, başvuruçunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, 10 Aralık 2019 tarihinden bu yana bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Sözleşme'nin 5(1). maddesini ihlal ettiği sonucuna varmaktadır.

V. SÖZLEŞME'NİN 18. MADDESİNİN İHLALİ İDDİASI

251. Başvurucu 5(1), 6(1), 10 ve 11. maddelerle birlikte ele alındığında 18. maddeye dayanarak, Sözleşme kapsamındaki haklarının Sözleşme'de öngörülenler dışındaki amaçlarla kısıtlanmış olduğunu iddia etmiştir.

Sözleşme'nin 18. maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörülükleri amaç dışında uygulanamaz.”

A. Kabul edilebilirlik

1. Tarafların görüşleri

(a) Hükümet

252. Hükümet, şikâyetlerin vaktinden önce yapılmış olması nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin yukarıda halihazırda incelenmiş bulunan (bkz. yukarıdaki paragraf 129) itirazına ek olarak, 6. madde ile birlikte ele alındığında 18. madde kapsamındaki şikâyetin, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşmadığını öne sürmüştür. Hükümete göre, 18. madde ancak Sözleşme kapsamında sınırlamalara tabi tutulabilen bir hakka yönelik bir kısıtlama bulunduğu anda uygulanabildiğinden, açık veya zımni herhangi bir kısıtlama içermeyen 6. madde bu kapsam dışında kalmaktaydı.

253. Hükümet ikinci olarak, 5. madde ile birlikte ele alındığında 18. madde kapsamındaki şikâyetin de Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca Mahkemenin yetkisi dışında kaldığını savunmuştur. Mahkemenin, halen Bakanlar Komitesi tarafından icrası denetlenmekte olan 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararında, 5(1). maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddenin ihlaline yönelik bir tespitte zaten bulunmuş olduğuna işaret etmiştir. Hükümete göre başvuruçunun, 46. maddenin 4. ve 5. fıkraları uyarınca ihlal prosedürü başlatılan haller haricinde münhasıran Bakanlar Komitesinin yetkisine giren bir konu olarak bahsi geçen kararın icrasını ilgilendiren meselelerin yeniden Mahkeme tarafından incelenmesini sağlamaya çalışmaktaydı.

(b) Başvurucu

254. Başvurucu, Hükümetin argümanlarına karşı çıkmış ve 18. madde kapsamındaki incelemenin reddine dair öne sürülen itirazların mesnetsiz olduğunu, zira somut başvurunun 10 Aralık 2019 tarihli karardan sonraki yeni

bir dönemi ve hakkındaki tutukluluğun devamıyla, yargılamanın yürütülme biçimiyle ve müteakiben verilen mahkûmiyet kararıyla ilişkili ayrı olguları ilgilendirdiğini dile getirmiştir. Başvurucu ayrıca, Sözleşme'nin 6. maddesiyle birlikte ele alındığında 18. maddenin uygulanabilir olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda, 18. maddenin yetkinin kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik çapraz bir mekanizma olarak tasarlandığını, hukukilik görünümü altında işletilen otoriter eğilimlere karşı bir “alarm işlevi” görmesinin amaçlandığını ve Sözleşme'yi hazırlayanların bu maddenin uygulanmasını belirli haklarla sınırlama niyeti taşımadığını belirtmiştir.

2. Mahkemenin değerlendirmesi

255. 18. maddenin uygulanabilirliği konusunda Mahkeme, kendi içtihadı ışığında, bu hükmün bağımsız bir varlığı bulunamayacağını ve ancak Yüksek Sözleşmeci Tarafların yetki alanları kapsamındaki kişilere temin etmeyi taahhüt ettikleri hak ve özgürlükleri düzenleyen veya bunların niteliğini belirleyen bir Sözleşme veya ek Protokol hükmüyle bağlantılı olarak uygulanabildiğini yinelemektedir. Bağlantılı olarak uygulandığı hükme yönelik bir ihlal bulunmayan hallerde de 18. maddeye yönelik bir ihlal söz konusu olabilirse de, böyle bir ihlal ancak bahse konu hak ve özgürlüğün Sözleşme kapsamında müsaade edilen kısıtlamalara tabi tutulması halinde ortaya çıkabilir (bkz. *Merabishvili/Gürcistan* [BD], no. 72508/13, paragraf 287-288 ve 290, 28 Kasım 2017).

256. Bu prensipler ışığında, 18. maddenin Sözleşme'nin 5, 10 ve 11. maddeleriyle birlikte ele alındığında uygulanabilirliği konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır (a.g.k., paragraf 287 sonu). Mahkeme ayrıca, *Ukrayna/Rusya (Kırım)* [BD] kararında (no. 20958/14 ve 38334/18, paragraf 1137-1138, 25 Haziran 2024), 6. madde kapsamında korunan hakların, Devletin ağır ihlallerine konu olabilecek temel güvenceler arasında yer aldığını kaydetmiştir. Bu nedenle, mahkeme önündeki yargılamalar hiçbir zaman “örtülü amaçlar” için kullanılarak zedelenmemelidir. Mahkeme buradan hareketle, Sözleşme'nin 18. maddesinin 6. maddeyle bağlantılı olarak da uygulanabileceği sonucuna varmıştır.

257. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesinin 6. madde ile bağlantılı olarak uygulanabileceği kanaatindedir. Hükümetin 5. maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddenin uygulanmasına ilişkin itirazına binaen, 5(1). madde kapsamında öne sürülen meselelerin Mahkemenin yetkisi dahiline girdiğine ve dolayısıyla bunları incelemeye konu bakımından (*ratione materiae*) yetkili olduğuna dair yukarıda vardığı sonuca atıfta bulunmaktadır (bkz. yukarıdaki paragraf 220). Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5(1), 6(1), 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak 18. madde kapsamında ileri sürülen şikâyetleri kabul edilebilir olarak ilan etmektedir.

B. Esas

1. Tarafların görüşleri

(a) Başvurucu

258. Başvurucu Sözleşme'nin 18. maddesinin, 10 Aralık 2019 tarihinden (yukarıda anılan *Kavala* kararının verildiği tarih) itibaren 5, 10 ve 11. maddelerle birlikte ele alındığında, 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyetinden itibaren ise 6. maddeyle birlikte ele alındığında ihlal edilmiş olduğunu öne sürmüştür. Başvurucu, Mahkemenin 2019 tarihli kararındaki tespitlerine dayanarak, 2019 ve 2022 tarihli kararlardan doğan yükümlülüklerle rağmen, aynı olgusal unsurların ve siyasi saiklerin tüm müteakip yargılamalara da sirayet etmeyi sürdürdüğünü dile getirmiştir.

259. Başvurucu bu savını desteklemek üzere, kendisini bir insan hakları savunucusu olarak susturmak ve cezalandırmak şeklindeki örtülü amacın sürdürüldüğüne işaret eden, birbiriyle örtüşen bir dizi çıkarıma atıfta bulunmuştur. Bu kapsamda özellikle, ilgi arz etmeyen delillerin kullanılması, olaylara ilişkin net ve tutarlı bir anlatımın halen sunulmaması, meşru sivil toplum faaliyetlerinin kurucu suç unsurlarıyla bir tutulması, açık usulsüzlüklerin varlığı, farklı nitelendirmeler altında aynı olgulara dayanılarak art arda tutuklama kararları verilmesi ve Mahkeme kararlarının iyi niyetle yerine getirilmemesi nedeniyle şikâyetçi olmuştur.

260. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, başvuru, Mahkemenin *Kavala* kararında (yukarıda anılan, paragraf 61 ve 229) kaydetmiş olduğu üzere, en üst düzey Devlet yetkilisinin Gezi Parkı olaylarıyla ilgili yaptığı çeşitli kamusal açıklamalarda, başvuru, başvuru "bu ülkeyi parçalamak" amacıyla "teröristleri" finanse etmekle ve söz konusu eylemleri desteklemekle açıkça itham etmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Bu açıklamalarda adının açıkça zikredildiğini ve Gezi operasyonunun "iç ayağı" olarak gösterildiğini ve daha sonra lehine verilen beraat kararının da kamuoyu önünde eleştiriye konu edildiğini vurgulamıştır (bkz. yukarıda anılan *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 56). Başvurucu, en üst düzey yetkililer tarafından yapılan bu tür açıklamaların yargılama boyunca devam ettiğini de belirtmiştir. Bu bağlamda, söz konusu kamusal açıklamalar ile yargı kararları arasında, mahkûmiyetinin kesinleşmesinden sonra da devam eden yakın ve sürekli bir korelasyonun varlığına işaret eden başvuru, bu durumun ceza adaleti sisteminin siyaseten araçsallaştırıldığı yönündeki izlenimi güçlendirdiğini savunmuştur. Mahkûmiyetinden sonra yapılan ve Mahkeme kararlarının meşruiyetini sorguladığını ve kendisini itibarsızlaştırdığını iddia ettiği resmî açıklamaları da, adaletin tecellisiyle ilgisi bulunmayan siyasi bir amaç güdüldüğüne dair ek deliller olarak değerlendirmiştir. Başvurucu bu bağlamda, ispat külfetinin tersine çevrilmesini talep ederek, hakkında yürütülen yargılamanın ve verilen mahkûmiyet kararının siyasi saiklere

dayanmadığını kanıtlama yükünün Hükümete düştüğünü ve Hükümetin bunu yapamadığının açık olduğunu savunmuştur.

(b) Hükümet

261. Hükümet, 10 Aralık 2019 tarihli *Kavala* kararı ile somut başvurunun nitelik ve kapsam olarak farkını vurgulamıştır. 2019 tarihli kararın münhasıran başvurucunun 1 Kasım 2017 tarihinden beri devam eden tutukluluğunun 5(1)(c) maddesi kapsamında hukuka uygunluğunu ve o tarihte örtülü bir amacın varlığını ele aldığını, müteakip ceza yargılamalarına veya başvurucunun mahkûmiyetine dair herhangi bir inceleme içermediğini belirtmiştir. Somut davada incelenen olguların yeni olduğuna ve ilgili dönemlerde geçerli olan hukuki rejimlerin farklı olduğuna ilişkin savını tekrarlamıştır. Mahkemenin 2019 yılında 5(1)(c) maddesi bağlamında vardığı sonuçları 6, 10 ve 11. maddeler kapsamında daha sonra ileri sürülen şikâyetlere otomatik olarak aktarmadan, özerk ve ayrı bir değerlendirme yapması gerektiğini dile getirmiştir. Hükümet özellikle, 18. maddenin bir başka Sözleşme hükmüyle birlikte ele alındığı her bir durumda örtülü bir amacın varlığının özel olarak kanıtlanması gerektiği savından hareketle, başvurucunun 18. maddeye ilişkin bir ihlal iddiasında bulunurken önceki kararların yerine getirilmediği iddiasına dayanamayacağını öne sürmüştür.

262. Hükümet ayrıca, ceza yargılamasının hukukun üstünlüğü ilkesine uygun biçimde yürütüldüğünü ve siyaseten araçsallaştırıldığını gösteren hiçbir delil bulunmadığını savunmuştur. Başvurucunun tüm adil yargılanma güvencelerinden – dava dosyasına erişim, avukat yardımı, delillere itiraz etme imkânı ve argümanlarının, olağan ceza muhakemesi kurallarını uygulayan, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından incelenmesi – yararlandığını öne sürmüştür. Hükümet, ulusal mahkemelerin ispat yükünü tersine çevirmeden, gerekçelerini sunarak, suçun maddi ve manevi unsurlarını kanıtlamış olduğunu ve vardıkları tespitleri Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesine ilişkin yerleşik ve öngörülebilir içtihadı dayandığını dile getirmiştir. Ayrıca, başvurucuya isnat edilen fiillerin Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı şiddet eylemleri olduğunu, dolayısıyla 10. ve 11. maddelerin koruması dışında kaldığını ve başvuru hakkında verilen mahkûmiyet kararının ulusal güvenliğin ve kamu güvenliğinin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesi şeklindeki meşru amaçları taşıdığını savunmuştur. Dolayısıyla, başvurucunun tutukluluğu ile mahkûmiyet kararı sonrasında alıkonulması yalnızca yargılamanın usulüne uygun biçimde yürütülmesini ve bir yargı kararının infazını sağlamaya yönelik olup, bunların arkasında ağır basan siyasi bir amacın varlığı kanıtlanmış değildir. Sonuç olarak Hükümet, Mahkemeyi, 18. maddenin tek başına veya Sözleşme’nin 5, 6, 10 ve 11. maddeleriyle bağlantılı olarak ihlal edilmemiş olduğu yönünde bir karar vermeye çağırmaktadır.

2. Müdahil üçüncü şahıslar

(a) İnsan Hakları Komiseri

263. Komiser, sivil toplumun ve insan hakları savunucularının faaliyetlerinin etkili bir demokrasinin temel unsurlarından olduğunu ve Mayıs 2023'teki Reykjavik Zirvesi'nde bir kez daha teyit edilen taahhütler doğrultusunda, Devletlerin temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için güvenli ve elverişli bir ortam sağlaması gerektiğini hatırlatmıştır. Mahkemeden, iddia konusu ihlallerin ifade özgürlüğü ve barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanılmasını etkileyen daha geniş bir bağlamın parçası olarak değerlendirilmesini isteyen Komiser, yargı bağımsızlığı konusunda süregelen sorunların – Hâkimler ve Savcılar Kurulunun rolü de dahil olmak üzere – ve belirli bazı kovuşturma pratiklerinin adil yargılanma güvencelerini baltaladığını ve Anayasa Mahkemesine sunulan bireysel başvuruların incelenmesinde yaşanan gecikmeler ile alt derece mahkemelerinin bu mahkeme tarafından verilen kararları yerine getirmemesinin, yargı sisteminin bağımsızlığını ve tarafsızlığını etkileyen eksikliklere işaret ettiğini belirtmiştir.

(b) STK'lar

264. TLSP, ICJ ve HRW sundukları ortak görüşte, özellikle, aynı olguların tutukluluğu uzatmak maksadıyla yeni suçlanmış gibi nitelendirilmesi, tahliye kararlarının verilen yeni tutuklama kararlarıyla etkisiz kılınması, Avrupa Konseyi ile temelde sadece şekilsel bir işbirliği yürütülmesi ve bazen kararların icrasının açıkça reddi gibi, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerin etrafından dolanmaya yönelik mükerrer uygulamalara dikkat çekmişlerdir. *Kavala* kararlarının icraya konulmuyor olmasını, Mahkemenin ihlal tespitlerine rağmen baskıyı sürdürmeye yönelik siyasi iradenin temsili olarak değerlendirmişlerdir.

3. Mahkemenin değerlendirmesi

265. Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesinin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin olarak, başka kararların yanı sıra, *Merabishvili* (yukarıda anılan), *Navalnyy/Rusya* ([BD], no. 29580/12 ve diğer 4 başvuru, paragraf 164-165, 15 Kasım 2018) ve *Selahattin Demirtaş* (no. 2), (yukarıda anılan, paragraf 421-422) kararlarında ortaya konulan genel prensiplere atıfta bulunmaktadır.

266. Mahkeme, başvurucunun özünde, bir insan hakları savunucusu olarak takındığı tutum ve yürüttüğü faaliyetler nedeniyle kişi hürriyetinden yoksun bırakılmak, suçlanmak ve mahkûm edilmek suretiyle yetkinin kötüye kullanılmış olduğundan yakındığını kaydetmektedir. Bu koşullar altında Mahkeme, somut başvurunun, şikâyet konusu tedbirlerin Sözleşme'de öngörülenler dışındaki amaçlarla uygulanıp uygulanmadığı konusunda Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında bir mesele doğurduğu kanaatinde.

Bu nedenle, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlaline ilişkin şikâyetin, yukarıda ulaşılan sonuçlardan ayrı olarak davanın temel bir yönünü oluşturduğunu ve dolayısıyla ayrı bir inceleme gerektirdiğini düşünmektedir.

267. Mahkeme ayrıca, siyasi süreç ile yargısal sürecin temelde birbirinden farklı olduğunu ve bu nedenle kararını, *Merabishvili* kararında (yukarıda anılan, paragraf 310-317) saydığı ölçütlere göre, "hukuki delillere" ve dava bakımından ilgi arz eden olgulara ilişkin kendi değerlendirmesine dayandırması gerektiğini hatırlatmaktadır (bkz. *Khodorkovskiy/Rusya*, no. 5829/04, paragraf 259, 31 Mayıs 2011 ve *Rasul Jafarov/Azerbaycan*, no. 69981/14, paragraf 155, 17 Mart 2016). Dahası, Mahkemenin bu konudaki içtihadına göre, 18. madde kapsamındaki şikâyetler bakımından kendisini doğrudan delillerle sınırlandırması veya bu iddiaları ispatlamak amacıyla özel bir kanıt standardı uygulaması için herhangi bir neden bulunmamaktadır (bkz. yukarıda anılan *Merabishvili*, paragraf 316), zira her bir davanın kendi koşullarına bağlı olarak, örtülü bir amacın varlığı her zaman gerçek saiki net bir şekilde ortaya çıkaran belirli bir delile (örneğin *Gusinskiy/Rusya* (no. 70276/01, paragraf 75, ECHR 2004-IV) davasında olduğu gibi yazılı bir belge), *Merabishvili* (yukarıda anılan) davasında olduğu gibi özel bir münferit olaya veya başvurunun derdest ceza davasıyla ilgisi bulunmayan olaylar bağlamında sorgulanmış olmasına (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 222) atıfla kanıtlanamayabilir. Dolayısıyla somut davada, ulusal makamlarca alınan tedbirlerin aslında örtülü bir amaç taşıdığına dair bir delil bulunup bulunmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

268. Mahkeme ilk olarak, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri (bkz. yukarıdaki paragraf 172), 6. maddesi (bkz. yukarıdaki paragraf 215) ve 5(1). maddesi (bkz. yukarıdaki paragraf 250) kapsamında vardığı sonuçlara atıfta bulunmaktadır. Başvurucunun, Sözleşme tarafından korunan faaliyetleri ile ilgili olarak, yargılamanın hakkaniyetini ve mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığını etkileyen ciddi eksiklikler sergileyen bir ceza yargılaması sonucunda ceza hukukunun öngörülemez bir yorumuna dayanılarak mahkûm edildiğini kaydetmektedir. Mahkeme ayrıca, başvurunun 25 Nisan 2022 tarihinde mahkûm edilene dek özgürlüğünden yoksun bırakılmasının keyfi nitelik taşıdığını, o tarihten sonra ise adaletin açık bir inkârına dayandığından hukuka uygun sayılamayacağı sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, 10 Aralık 2019 tarihli kararın ardından başvurunun alıkonulduğu dönemin tamamının Sözleşme'nin 5(1). maddesine aykırı olduğunu tespit etmiştir.

269. Sözleşme'nin 18. maddesi anlamı dahilinde örtülü bir amacın var olup olmadığı konusunda Mahkeme, başvurunun şikâyetlerinin esas itibarıyla, kendisini bir insan hakları savunucusu olarak susturmak ve cezalandırmak amacı taşıyan siyasi saiklerle özgürlüğünden yoksun bırakılmaya devam edilmesine, hakkında suç isnadında bulunulmasına ve mahkûm edilmesine ilişkin olduğunu kaydetmektedir. Mahkeme, başvurunun durumunun münferit bir olay olarak görülemeyeceğini, çoğu açıkça ağırlaştırılmış suçlamalarla alıkonulup kovuşturmaya uğratılan diğer

siyasi muhaliflerin, insan hakları savunucularının ve gazetecilerin tutuklandığı bir ortam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (bkz. yukarıda anılan *Kavala*, paragraf 231; yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş (no. 2)*, paragraf 438; ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri/Türkiye*, no. 14332/17 ve diğer 12 başvuru, paragraf 638, 8 Kasım 2022; ayrıca bkz., Mahkemenin 18. maddeye yönelik ihlal tespit etmediği başka birçok davanın yanı sıra, *Sabuncu ve Diğerleri/Türkiye*, no. 23199/17, paragraf 182, 10 Kasım 2020; *Şık/Türkiye (no. 2)*, no. 36493/17, paragraf 139, 24 Kasım 2020; ve yukarıda anılan *Taner Kılıç (no. 2)*, paragraf 112).

270. Mahkeme, yukarıda açıklanan nedenlerle, somut davanın bu genel bağlamın bir parçasını oluşturduğu ve bu davadaki olguların bir araya gelişinin yukarıda anılan davalarda tespit edilen durumla benzerlik gösterdiği kanaatindedir. Elindeki tüm bilgileri dikkate alan Mahkeme, yukarıda 267. paragrafta dile getirilen ölçütler bakımından gereken ispatın, davaya özgü koşullar ile bağlamsal unsurların birlikte değerlendirilmesinden hareketle her türlü makul şüphenin ötesinde ortaya konulduğu sonucuna varmaktadır (benzer bir yaklaşım için bkz. *Democracy and Human Rights Resource Center ve Mustafayev/Azerbaycan*, no. 74288/14 ve 64568/16, paragraf 106, 14 Ekim 2021; *Kutayev/Rusya*, no. 17912/15, paragraf 137, 24 Ocak 2023; ve *Zarema Musayeva ve Diğerleri/Rusya*, no. 4573/22, paragraf 87, 28 Mayıs 2024).

271. Birincisi, başvurunun 10 Aralık 2019 tarihinden sonra alıkonulmasına ilişkin olarak Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında yapılacak bir değerlendirme, başvurunun 5(1). maddeyle birlikte ele alındığında 18. maddeye aykırı bulunan ilk tutukluluğuna ilişkin daha önce ulaşılan tespitlerden ayrı düşünülemez. Mahkeme 10 Aralık 2019 tarihli kararında, 19 Şubat 2019 tarihli iddianamenin – ki 25 Nisan 2022 tarihli mahkûmiyet kararı bu iddianameye dayandırılmıştır – olguları açık ve tutarlı biçimde ortaya koymak yerine, esasen Sözleşme tarafından korunan hukuka uygun faaliyetlere dayanan, davayla sınırlı bir ilgisi bulunan delilleri bir araya getirmekle yetindiğini kaydetmiştir. Ayrıca, başvuru aleyhinde makul şüphenin yokluğunu tespit ederek, bu hususu başvuruycuyu susturmak ve sivil toplum aktörlerini caydırmak şeklindeki örtülü bir amacın varlığını destekleyebilecek nitelikte görmüştür. Mahkeme, müteakip ceza yargılamasında da kovuşturmanın asıl amacına dair kendisi tarafından daha önce dile getirilmiş olan kaygıları giderebilecek nitelikte yeni, somut ve elle tutulur hiçbir delil sunulmadığı için, söz konusu tespitlerin somut dava bakımından da geçerliliğini tümüyle koruduğunu belirtmektedir. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, 18 Ekim 2017 tarihli tutuklama kararına yol açan olaylar ile 9 Mart 2020 tarihinde casusluk ile ilgili tutuklama işlemini desteklemek amacıyla dayanan olgular arasında açık bir bağlantı bulunmasına rağmen, yetkili makamlar, yukarıda anılan karar ışığında, başvuruycuya isnat edilen suçların neden yeniden nitelendirilmiş olduğunu izah edebilecek hiçbir hukuki gerekçe sunmuş değildir.

272. İkincisi, başvuru hakkında yürütülen yargılamalar bakımından, Mahkeme halihazırda gerek izlenen usulün adilliğini gerek mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlık teminatlarını etkileyen ciddi eksikliklerin varlığına hükmetmiş bulunmaktadır (bkz. yukarıdaki paragraf 205, 208 ve 211). Başvurucuya isnat edilen ve sonrasında mahkûm edildiği suçlar son derece ciddi nitelikte olmakla birlikte, bu suçların temel kurucu unsurlarının mevcut olgular temelinde makul biçimde kanıtlanmış olduğunu söylemek mümkün değildir (bkz., gerekli değişikliklerle, *Yunusova ve Yunusov/Azərbaycan* (no. 2), no. 68817/14, paragraf 190, 16 Temmuz 2020). Nitekim, söz konusu mahkûmiyet büyük ölçüde genel bağlamdan hareketle varılan ve başvurunun somut durumuyla yeterince ilişkilendirilmeyen çıkarımlara dayandırılmış olup, yetkili makamlara suçun maddi ve manevi unsurlarını makul şüphenin ötesinde ispatlama külfeti getirmek yerine, sanığa genel varsayımları çürütme külfeti yüklemiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 205). Başvurucuya şahsen isnat edilebilir fiillerin net bir şekilde ortaya konulması yerine bağlamsal bir kurguyu esas alan bu yaklaşım, başvuru hakkında alınan tedbirlerin görünürdeki hukuki dayanaklarının ötesinde, Sözleşme’de öngörülenden başka bir amaç taşıdığı yönündeki değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Mahkeme ayrıca, davayı inceleyen mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda dışarıdan bakan nesnel bir gözlemcide haklı kuşklar doğurabilecek nitelikte, birbiriyle örtüşen unsurların varlığına da işaret etmiştir (bkz. yukarıdaki paragraf 208). Bu koşullar altında, yargılamaların yürütülme biçimi başvuru aleyhindeki kovuşturmanın ardında örtülü saikler yattığına dair halihazırda var olan ciddi kuşkuları gidermek bakımından yetersiz olmakla kalmayıp, aksine bu kuşkuların daha da güçlenmesine katkıda bulunmuştur (bkz. gerekli değişikliklerle, *Sytnyk/Ukrayna*, no. 16497/20, paragraf 156-57, 24 Nisan 2025).

273. Üçüncüsü, Mahkemenin bağlama ilişkin bazı koşulları dikkate alması gerekmektedir. Başvuru ve müdahil üçüncü şahıslar çeşitli uluslararası belgelere atıfta bulunarak yürütmeyi, başka hususların yanı sıra, yargı üzerinde baskı oluşturmakla suçlamaktadır. Ancak Mahkeme, başvuru lehine verilen kararlara bakıldığında, tüm bir yargı sisteminin bağımsızlığını sorgulamanın orantısız olacağı ve yargının yürütmenin talimatıyla hareket ettiği sonucuna varılamayacağı kanaatindedir. Keza, başvuru tarafından ortaya konulan üst düzey yetkililerin yaptığı açıklamalar da (bkz. yukarıdaki paragraf 260), tek başlarına, örtülü bir amacın varlığını kanıtlamak için yeterli değildir. Bununla birlikte, Mahkeme başvuru aleyhindeki yargılamalara dair en üst düzey Devlet yetkilileri tarafından yapılan ve masumiyet karinesiyle bağdaştırılması güç görünen kamusal açıklamaların, yargının zayıflatıldığı bir ortamda özel önem taşıdığı düşüncesindedir. Bu bağlamda, Venedik Komisyonu tarafından da vurgulandığı üzere (bkz. paragraf 99; ayrıca bkz. yukarıda anılan *Selahattin Demirtaş* (no. 2), paragraf 434), yeni anayasal rejim kapsamında yargı bağımsızlığının yetersizliğine ilişkin endişelerin özellikle somut dava gibi

hassas davalarda yürütmenin belirli yargı kararları üzerinde etkide bulunmasına elverişli bir kurumsal ortamın varlığına ışık tuttuğunu hatırlatmak gerekir. Nitekim söz konusu yargılama, başvurunun suçluluğuna ilişkin olarak, yargılamanın sonuçlandırılmasından çok önce başlayan ve sonrasında da tekrarlanan kamusal açıklamaların damga vurduğu bir ortamda yürütülmüştür. Ağır ithamlar içeren bu müdahaleler, gerek siyasette gerek medyada, davaya bakan mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığını hem görünüşte hem de fiilen etkileyebilecek bir baskı ortamı oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Böyle bir ortam adil yargılanma teminatlarını zedelemekte ve mahkemelerin dış etkilerden uzak biçimde karar verebilme kapasitesine dair kuşku uyandırmaktadır.

274. Dördüncüsü, Mahkemenin *Kavala* kararında belirttiği üzere (yukarıda anılan, paragraf 222), soruşturma makamları başvurunun Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı şiddet eylemlerine veya darbe girişimine fiilen iştirakini kanıtlamaya çalışmamıştır. Yargılama boyunca yürütülen soruşturmalar, bu olaylarla doğrudan bağlantısı bulunmayan görüşme ve faaliyetlere odaklanmış olup, bunlar arasında gazeteciler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları veya yabancı devlet temsilcileriyle kurulan temasların yanı sıra çeşitli sivil girişimler ve uluslararası heyetlerin ziyaretleri de yer almaktaydı. Bu yaklaşım yargılama aşamasında teyit edilmiş olup, ulusal mahkemeler suçun olduğu sonucuna varırken, bizzat başvurucuya isnat edilebilecek şiddet eylemlerini değil, esas itibarıyla kendisinin sivil toplum, örgütlenme ve siyasi faaliyetleriyle ilgili eylemleri temel almışlardır. Bu tür delillerin bir ceza mahkûmiyetine dayanak edilmesi, kovuşturmanın öncelikli amacının şiddet eylemlerini cezalandırmak değil, esasen kamusal tartışmalar ve sivil topluma katılım ile bağlantılı faaliyetleri cezalandırmaya ve caydırmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Bu koşullar altında, şikâyet konusu tedbirlerin Sözleşme’de sayılan meşru amaçlardan birini taşıdığı söylenemez. Tüm koşullar birlikte değerlendirildiğinde, başvuru aleyhindeki ceza yargılamalarının ve özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, Sözleşme’nin 18. maddesine aykırı şekilde, 10. ve 11. maddeler tarafından teminat altına alınan haklarını kullanmasını kısıtlamaya yönelik örtülü bir amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

275. Yukarıda dile getirilen koşullar bir araya geldiğinde, yetkili makamlarca alınan tedbirlerin örtülü bir amaç taşıdığı, yani demokratik bir toplumun ve Avrupa kamu düzeninin özünü oluşturan siyasi tartışma özgürlüğünü sınırlandırma ve çoğulculuğu bastırma amacı güttüğü anlaşılmaktadır (bkz., başka kararların yanı sıra ve gerekli değişikliklerle, *Associazione Politica Nazionale Lista Marco Pannella ve Radicali Italiani/İtalya*, no. 20002/13, paragraf 79, 31 Ağustos 2021 ve *Bradshaw ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, no. 15653/22, paragraf 112, 22 Temmuz 2025). Dolayısıyla Mahkemenin, bu örtülü amacın söz konusu tedbirlerin alınmasında ağır basıp basmadığını tespit etmesi gerekmektedir; bunun için de, öne sürülen amacın niteliği ve ağırlığı dikkate alınarak, davanın bütün

koşullarının, Sözleşme'nin amacı, yani hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı demokratik bir toplumda var olan değerlerin korunması gayesi ışığında genel olarak değerlendirilmesi şarttır.

276. Bu bağlamda, başvurunun durumu gerek ağırlığı gerek simgesel önemi itibarıyla istisnai niteliktedir. Hem süresi ve başvurunun temel haklarına yönelik müdahalenin yoğunluğu hem de başvurunun kişisel durumunun çok ötesine uzanan anlamlar içermesi dolayısıyla benzer davalardan ayrılmaktadır. Ulusal düzeyde verilen beraat kararına ve Mahkeme tarafından da ağır ihlaller tespit edilerek hukuken bağlayıcı iki karar verilmiş olmasına rağmen, başvurunun halen özgürlüğünden yoksun bırakılıyor olması hukukun üstünlüğü ilkesinin özünde yer alan temel güvencelerin son derece ciddi biçimde sarsıldığını göstermektedir.

277. Başvurucu 18 Ekim 2017 tarihinden bu yana aralıksız bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılmış olup, hakkında sürdürülen alıkonulma tedbirini haklı gösterecek hiçbir yeni, önemli ve ikna edici olgusal unsur sunulmuş değildir. Aksine, yetkili makamlar özellikle iç hukukta öngörülen teminatların etrafından dolanarak, başvuru lehine verilen bağlayıcı kararların hukuki sonuçlarını fiilen etkisizleştirmek ve tutukluluğun devamını sağlamak amacıyla art arda davalar açmış, suçları hukuki olarak yeniden nitelendirme yoluna gitmiş ve bir dizi tutuklama kararı vermiştir. Tutukluluğun olağanüstü uzun sürmesi, makul şüphe bulunmadığı halde ısrarla sürdürülmesi ve Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların kullanılmasıyla yakından bağlantılı fiillere dayanılarak verilen cezanın aşırı ağır olması, ceza hukuku tedbirlerinin Sözleşme'de öngörülen amaçlarla örtüşmeyen gayelerle kullanıldığına dair birbirini destekleyici emareler oluşturmaktadır. Bu durum başvurunun susturulmasına, uzun süre toplumsal ve kamusal hayattan soyutlanmasına ve süregiden bir şekilde hukuki belirsizliğe maruz bırakılmasına yol açmıştır. Süreç, başvurunun 25 Nisan 2022 tarihinde, bizzat sorumlu olduğu ispatlanmış şiddet eylemlerinden ötürü değil, esas itibarıyla görüşlerini ifade etmesi, sivil yaşama katılımı ve kamusal tartışmalara iştiraki kapsamındaki faaliyetlerden ötürü ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi ve böylelikle bütün sivil topluma caydırıcı bir mesaj verilmesiyle zirve noktasına ulaşmıştır.

278. Son olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin Mart 2024'te *Kavala* davasını, özellikle Mahkemenin hukuken bağlayıcı kararlarının icrasının defaten reddedilmesi dolayısıyla, Türk makamlarının insan hakları savunucularına ve sivil topluma yönelik sürdürdüğü hasmane tutumun en bariz emaresi olarak tanımlamış olduğunu vurgulamak gerekir (bkz. yukarıdaki paragraf 101). Bağımsız ve yetkili bir organ tarafından açıklanan bu değerlendirmeler, başvuru aleyhinde alınan tedbirlerin, onu dışlamaya ve hedefli bir şekilde caydırmaya yönelik bir sürecin parçası olduğunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla somut dava, ceza hukukunun üst üste açılan bir dizi ceza yargılaması, hukuki nitelendirme değişiklikleri ve mükerrer

tutuklama kararları yoluyla, temel usul teminatlarının etrafından dolanmak ve gerek ulusal gerek uluslararası seviyede verilen yargı kararlarını etkisizleştirmek maksadıyla araçsallaştırıldığını gözler önüne sermektedir.

279. Mahkeme, davanın tüm koşullarını göz önünde bulundurarak, başvuru hakkında alınan tedbirlerin (ceza davaları açılması, tutukluluğunun sürdürülmesi ve mahkûm edilmesi) ardında ağır basan bir örtülü amaç bulunduğu, yani aslında Gezi Parkı gösterilerinde oynadığı rol ve bir insan hakları savunucusu olarak görüşlerini ifade etmesi nedeniyle kendisini cezalandırmak ve susturmak maksadının güdüldüğü kanaatine varmaktadır.

Buna göre Mahkeme, Sözleşme'nin 5(1), 6(1), 10 ve 11. maddeleriyle birlikte ele alındığında 18. maddesine yönelik bir ihlal bulunduğunu tespit etmektedir.

VI. CEZANIN İNDİRİLEMEZ NİTELİĞİ SEBEBİYLE SÖZLEŞME'NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

280. Başvuru hakkında verilen ve koşullu salıverilme imkânı bulunmayan müebbet hapis cezasının, Sözleşme'nin aşağıdaki hükmü taşıyan 3. maddesine yönelik bir ihlal oluşturduğunu öne sürmüştür:

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

A. Kabul edilebilirlik

1. Tarafların görüşleri

281. Hükümet iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmuştur. Başvurucunun, koşullu salıverilme imkânı bulunmaması dolayısıyla Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında ileri sürdüğü şikâyeti Anayasa Mahkemesi önünde dile getirmemiş olduğunu savunmuştur. Hükümete göre, Mahkeme, daha önceki içtihadında, bu tür şikâyetler bakımından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun etkili bir hukuk yolu oluşturduğunu kabul etmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, başvuru söz konusu hukuk yoluna başvurmamış olduğundan, bu şikâyetin kabul edilemez olarak ilanı gerekmektedir.

282. Hükümet ayrıca, Anayasa Mahkemesinin bugüne dek bu konuda bir ihlal tespitinde bulunmamış olmasının, bu hukuk yolunun etkisizliğini kanıtlamak bakımından tek başına yeterli olmadığını ve dolayısıyla bahsi geçen hukuk yolunun etkili olduğunu kabul eden tutarlı içtihattan ayrılmak için bir neden bulunmadığını savunmuştur. Ancak, Anayasa Mahkemesinin henüz bu nitelikteki bir şikâyeti esas yönünden incelemiş olmadığını kabul eden Hükümet, birtakım başvuruların esas hakkında karar verilmeksizin usule ilişkin nedenlerle reddedildiğini dile getirmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin, iki davada, başvuruları usul gerekçeleriyle reddetmeden önce

olgulara ilişkin hukuki nitelendirmede değişiklik yaptığını ve koşullu salıverilme imkânı bulunmayan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası meselesi hakkında özel olarak bir hükme varmış olmadığını da belirtmiştir.

283. Başvurucu, Hükümetin iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki itirazına karşı çıkmıştır. Bu konuda iç hukukta etkili bir hukuk yolu bulunmadığını öne sürmüştür. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, kendisine verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının gözden geçirilmesine imkân veren bir mekanizma bulunmamasının Sözleşme'nin 3. maddesine yönelik bir ihlale yol açtığını savunmuştur.

2. Mahkemenin değerlendirmesi

284. Mahkeme, Sözleşme'nin 35(1). maddesi uyarınca, bir başvuruyu ancak iddia konusu yapılan ihlallerle ilgili olan ve aynı zamanda elverişli ve yeterli nitelik taşıyan iç hukuk yolları tüketildikten sonra inceleyebileceğini hatırlatmaktadır. Ayrıca, iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunan Hükümetin, söz konusu hukuk yolunun ilgili tarihte hem teoride hem de uygulamada elverişli ve etkili bir yol olduğunu, yani başvurunun şikâyetlerine dair telafi sağlamaya muktedir olduğunu ve makul bir başarı şansı sunduğunu kanıtlamakla yükümlü olduğunu da kaydetmektedir. Bu ispat şartı yerine getirildikten sonra, Hükümet tarafından ileri sürülen hukuk yolunun aslında tüketilmiş olduğunu veya herhangi bir sebepten ötürü davanın kendine özgü koşulları altında yetersiz ve etkisiz olduğunu yahut kendisini bu şarttan muaf kılan özel koşulların varlığını ispat yükü bu kez başvurucuya geçmektedir (bkz. *Molla Sali/Yunanistan* [BD], no. 20452/14, paragraf 89, 19 Aralık 2018 ve oradaki diğer atıflar).

285. Mahkeme ayrıca, *Kaytan/Türkiye* (no. 27422/05, paragraf 56, 15 Eylül 2015) kararında, Türkiye'de ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının indirilemez niteliğinin doğrudan ulusal mevzuattan kaynaklandığını ve bu nedenle başvurunun durumuna itiraz edebileceği etkili bir iç hukuk yolunun bulunmadığını tespit etmiş olduğunu hatırlatmaktadır. Mahkeme Hükümetin ilgili dönemde bu nitelikte bir hukuk yolunun varlığını kanıtlamamış olmasını da dikkate alarak, bahsi geçen davada iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazı reddetmiştir. Ancak daha sonra verdiği *Tekin ve Baysal/Türkiye* kararında ((k.k.), no. 40192/10 ve 8051/12, paragraf 27, 4 Aralık 2018) farklı bir yaklaşım benimsemiş ve elinde, Anayasa Mahkemesinin bu tür şikâyetleri Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında inceleyemeyeceğini gösteren herhangi bir materyal bulunmadığını dile getirmiştir. Daha sonraki bazı kararlarda da benimsenen bu yaklaşım (bkz., başka kararların yanı sıra, *Günay ve Yamalak/Türkiye*, no. 6675/10, 30 Nisan 2019), Mahkemenin bu konudaki içtihadında değişikliğe gittiğini göstermektedir.

286. Somut davada Mahkeme, yukarıda anılan *Kaytan* kararında belirttiği üzere, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının indirilemez niteliğinin doğrudan ulusal mevzuattan kaynaklandığını dile getirmektedir. Anayasa

Mahkemesine bireysel başvuru yolunun bu tür tedbirlere itiraz bakımından uygun olup olmadığını soyut bir şekilde (*in abstracto*) karara bağlamayı gereksiz gören Mahkeme, *Öcalan/Türkiye* (no. 2) kararından (no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, paragraf 207, 18 Mart 2014) bu yana iç hukukta bu konuda bir eksiklik bulunduğunu tespit ettiğini, fakat yukarıda anılan *Tekin ve Baysal* kararından sonraki dönemde benzer bir şikâyeti iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunduğunu kaydetmektedir. Ancak somut davada, bu hukuk yolunun uygulamada etkili olduğunu ispatlama yükünü taşıyan Hükümet, bireysel başvuruda bulunan kişilerce ileri sürülen benzer nitelikteki şikâyetlerin hiçbirinin esas yönünden incelenmiş olmadığını dile getirmiştir. Bu koşullar altında Mahkeme, bir yandan bireysel başvuru sahiplerince bu yol kullanılmış olmasına rağmen Anayasa Mahkemesinin bu tür şikâyetlere ilişkin hiçbir içtihadı bulunmamasını, diğer yandan ise şikâyet konusu tedbirin doğrudan yürürlükteki mevzuattan kaynaklanıyor olmasını dikkate alarak, *Kaytan* kararında (yukarıda anılan) olduğu gibi, Hükümetin atıfta bulunduğu bireysel başvuru yolunun söz konusu cezanın indirilemez niteliğine itiraz bakımından etkili bir hukuk yolu sayılamayacağı kanaatine varmaktadır. Buna göre Mahkeme, iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazı reddetmektedir.

287. Yukarıdaki hususlar muvacehesinde Mahkeme, bu şikâyetin Sözleşme'nin 35(3)(a). maddesi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını kaydetmektedir. Başka herhangi bir sebeple de kabul edilemez nitelik taşımadığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu şikâyetin kabul edilebilir olarak ilanı gerekmektedir.

B. Esas

288. Mahkeme ilk olarak, yerleşik içtihadı uyarınca, şartlı salıverilme imkânı bulunmayan bir müebbet hapis cezası verilmesinin Sözleşme'nin 3. maddesiyle bağdaşmadığını hatırlatmaktadır (bkz. özellikle *Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], no. 66069/09 ve diğerleri, paragraf 107-131, ECHR 2013 (alıntılar)). Mahkeme, şartlı da olsa salıverilme imkânı sağlayan herhangi bir mekanizma veya hükümlünün durumunda meydana gelen gelişmeler ışığında alıkonulma işleminin haklılığının gözden geçirilmesine imkân veren bir düzenleme bulunmadığı hallerde, böyle bir cezanın söz konusu madde gereklerine aykırı olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye bağlamında bu ilkeler, başta *Öcalan* (no. 2) (yukarıda anılan, paragraf 193-207) ve *Kaytan* (yukarıda anılan, paragraf 63-68), *Gurban/Türkiye* (no. 4947/04, paragraf 30-35, 15 Aralık 2015) ve *Boltan/Türkiye* (no. 33056/16, paragraf 42, 12 Şubat 2019) kararları olmak üzere çeşitli davalarda uygulanmış ve Mahkeme, Devlete veya anayasal düzene karşı işlenen suçlar başta olmak üzere birtakım ağır suçlar için öngörülen “ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının”, hükümlünün koşullu salıverilme imkânı veya bireysel mülahazalara dayanılarak bir gözden geçirme olanağı bulunmaksızın

yaşamının geri kalanı boyunca özgürlüğünden yoksun bırakılması anlamına geldiğini kaydetmiştir.

289. Somut davada Mahkeme, başvuru hakkında verilen mahkûmiyet kararının ve hükmedilen cezanın, Türk Ceza Kanunu'nun anayasal düzene karşı işlenen suçları cezalandıran 312. maddesine dayandığını ve bu maddede düzenlenen suçun, şartlı salıverilme mekanizması ve ceza zamanaşımı sürelerinin uygulanmadığı suçlar arasında yer aldığını belirtmektedir. Dolayısıyla başvuru salıverilme yönünde herhangi bir beklentiden mahrumdur ve kişisel durumunda meydana gelebilecek değişiklikler veya oluşturduğu tehlikenin derecesi dikkate alınarak cezasının gözden geçirilmesine olanak veren herhangi bir iç hukuk mekanizması bulunmamaktadır. Bu koşullar altında Mahkeme, bu sebeple 3. maddeyle bağdaşmazlığın daha sonraki bir hapis aşamasında değil, müebbet hapis cezası verildiği anda doğduğunu hatırlatmaktadır (bkz. yukarıda anılan *Vinter*, paragraf 122). Mahkeme, dava dosyasında, yukarıda anılan *Öcalan* (no. 2) kararındaki tespitlerin yeniden değerlendirilmesini gerektiren yeni bir delil bulunmaması yahut ulusal içtihatla böyle bir örneğe rastlanmaması nedeniyle, somut davada da aynı gerekçelerle Sözleşme'nin 3. maddesine yönelik bir ihlal bulunduğu sonucuna varmaktadır.

VII. DİĞER İHLAL İDDİALARI

290. Başvuru, Sözleşme'ye yönelik başka birçok ihlalden şikâyetçi olmuştur: 3. madde kapsamında, Mahkemenin iki kararına rağmen tutukluluğunun aşırı uzun sürmesinin ve akıbetine ilişkin uzun zamandır devam eden belirsizliğin, yasaklanmış muamele düzeyine ulaşan yoğunlukta manevi ıstıraba yol açtığını dile getirmiştir; 5(4). madde kapsamında, tutukluluğuna itiraz amacıyla yaptığı başvuruların Anayasa Mahkemesi tarafından "süratle" karara bağlanmadığından yakınmıştır; 6(2). madde kapsamında, üst düzey Devlet yetkililerinin defaten kendisini suçlu olarak gösteren kamusal açıklamalarda bulunması ve devlet televizyonunda yayınlanan bir dizide suçla ilişkilendirilerek tasvir edilmesi nedeniyle masumiyet karinesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür; son olarak da, hakkında verilmiş olan mahkûmiyet kararının, Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinde düzenlenen suçun kurucu unsurlarının – yani cebir veya şiddet kullanımı ve hükümeti ortadan kaldırma kastı – ulusal mahkemelerce incelenen delillerle ortaya konulmuş yahut kanıtlanmış olmaması dolayısıyla öngörülebilir bir hukuki dayanağı bulunmaması nedeniyle, tek başına veya 18. maddeyle bağlantılı olarak, Sözleşme'nin 7. maddesine aykırı olduğunu savunmuştur.

291. Kabul edilebilirlik konusunda çeşitli itirazlarda bulunan Hükümet, Mahkemeden bu şikâyetleri kabul edilemez ilan etmesini veya, buna alternatif olarak, Sözleşme'ye yönelik bir ihlal bulunmadığını tespit etmesini istemiştir.

292. Mahkeme, başvurucunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının halihazırda Sözleşme'nin 5(1). maddesi kapsamında ayrıntılı bir şekilde incelenmiş olduğunu ve bu değerlendirme sırasında hem itiraz konusu tedbirin keyfi niteliğinin hem de bu tedbirin uygulandığı genel bağlamın göz önünde bulundurulmuş olduğunu dile getirmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 249). Ayrıca, bu tedbirin sonuçlarının Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında da analiz edilmiş olduğunu kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 276-277). Mahkeme, 5(4). madde kapsamındaki şikâyetle ilişkin olarak, 5(1). madde kapsamındaki analizine atıfta bulunmakta (bkz. yukarıdaki paragraf 249) ve bu şikâyetin, iç hukuk yollarının tüketilmesine ve somut davada bu hukuk yolunun etkililiğine dair değerlendirmesi bağlamında halihazırda incelenmiş bir mesele olan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruların ivediliği meselesiyle yakından bağlantılı bulunduğunu kaydetmektedir (bkz. yukarıdaki paragraf 115-129).

293. Mahkeme, 6(2). madde kapsamındaki şikâyetle ilişkin olarak, masumiyet karinesini ilgilendiren meselelerin öncelikle 6(1). madde kapsamında yargılamaların genel olarak adilliğine ilişkin değerlendirmenin bir parçası olarak (bkz. yukarıdaki paragraf 209) ve ikinci olarak, 18. madde kapsamındaki şikâyetin incelenmesi sırasında, özellikle de ceza yargılamalarının kötüye kullanıldığı ve başvurucunun itibarsızlaştırıldığı yönündeki iddialara binaen (bkz. yukarıdaki paragraf 273) gereğince dikkate alınmış olduğunu kaydetmektedir. Son olarak, tek başına veya 18. maddeyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamındaki şikâyet bakımından Mahkeme, 10. ve 11. maddelere yönelik ihlal tespitlerinin özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin öngörülemez olmasına dayandırıldığını (bkz. yukarıdaki paragraf 172) ve 6(1). maddeye yönelik ihlalin de, başka hususların yanı sıra, ulusal mahkemelerin suçun kurucu unsurlarına dair gerekçe sunmamış olmasından kaynaklandığını (bkz. yukarıdaki paragraf 203-206) dile getirmiştir.

294. Bu koşullar altında Mahkeme, yukarıda anılan hükümler kapsamında ulaştığı tespitleri ve ileri sürülen şikâyetler arasındaki yakın bağlantıyı dikkate alarak, 3. madde kapsamındaki şikâyetin (tutukluluğun süresi ve sonuçlarıyla ilgili olduğu kadarıyla), 5(4). madde ve 6(2). madde kapsamındaki şikâyetlerin veya 7. madde kapsamındaki şikâyetin tek başına ya da 18. maddeyle bağlantılı olarak kabul edilebilirliğini ve esasını ayrıca incelemesine gerek bulunmadığı kanaatine varmaktadır (karş. *Tsaava ve Diğerleri/Gürcistan* [BD], no. 13186/20 ve diğer 4 başvuru, paragraf 225-229, 11 Aralık 2025).

VIII. SÖZLEŞME’NİN 41. VE 46. MADDELERİNİN UYGULANMASI

A. Sözleşme’nin 41. maddesi

295. Sözleşme’nin 41. maddesi şu hükmü taşımaktadır:

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

1. Tazminat

296. Başvurucu, tutukluluğunun aşırı uzun sürmesi ile kişisel ve mesleki yaşamına ve itibarına verilen ciddi zarar dikkate alındığında, yalnızca ihlal tespitinde bulunulmasının yeterli bir telafi oluşturmadığını dile getirerek, Mahkemeden, 10 Aralık 2019 tarihinden beri devam eden Sözleşme ihlalleri nedeniyle uğradığı manevi zarar karşılığında 70.000 avro (EUR) tutarında adil karşılığa hükmetmesini istemiştir.

297. Hükümet bu talebe karşı çıkmıştır.

298. Mahkeme, tespit edilen ihlallerin ağırlığını ve başvurunun kişisel durumu üzerinde yarattığı kümülatif ve uzun süreli etkilerini dikkate alarak, manevi zarar karşılığında başvuru tarafından talep edilen miktarın tamamı olan 70.000 avroya hükmetmektedir.

2. Masraf ve giderler

299. Başvurucu, Daire ve Büyük Daire önündeki yargılamalar sırasında yaptığı masraf ve giderlerin kendisine geri ödenmesini talep etmiştir. Bu talebini desteklemek üzere, başka belgelerin yanı sıra, eşi tarafından kendisi adına Sayın Leach ve Sayın Çalı ile imzalanan sözleşmenin bir örneğini sunmuştur. Başvurucu, Daire önündeki yargılama bakımından uygulanacak saatlik ücretin 100 avro, Büyük Daire önündeki yargılama bakımından ise 250 avro olduğunu belirtmiştir. Ayrıca temsilcilerinin dava için harcadıkları süreyi kalem kalem gösteren bir döküm sunmuştur. Başvurucu bunun yanı sıra posta giderleri için 134,57 avro talep etmiş ve bu talebini destekleyen belgeleri de ibraz etmiştir. Buna göre masraf ve giderlerinin toplam tutarını 43.342,57 avro (EUR) olarak hesaplamıştır.

300. Hükümet bu taleplere karşı çıkmıştır. Talep edilen tutarların, özellikle bildirilen çalışma saatlerinin sayısı ve uygulanan saatlik ücretler bakımından fahiş olduğunu ve yeterli dayanağı bulunmadığını ileri sürmüştür. Bu nedenle Mahkemeden talebin reddini veya en azından talep edilen miktarın hatırı sayılır biçimde azaltılmasını istemiştir.

301. Mahkeme içtihadına göre, bir başvuru ancak masraf ve giderlerin gerçekten ve zorunlu olarak yapıldığını ve miktar itibarıyla makul olduğunu kanıtladığı ölçüde bunların geri ödenmesine hak kazanır. Somut davada Mahkeme, başvurunun talebini desteklemek üzere detaylı belgeler ve

özellikle de bir sözleşme ile temsilcilerinin dava için harcadıkları süreyi ayrıntılı olarak gösteren bir döküm sunduğunu kaydetmektedir. Mahkeme ayrıca, hem Daire hem de Büyük Daire tarafından incelenmesi gereken somut davanın son derece karmaşık ve önemli bir dava olduğunu belirtmektedir. Davanın hassas niteliği, taşıdığı önem, Büyük Daire tarafından incelenmiş olması ve çok sayıda dosyadan oluşan dava malzemesinin son derece hacimli olması dikkate alındığında, bildirilen çalışma saatlerinin yahut uygulanan saatlik ücretlerin makul olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu koşullar altında Mahkeme, sunulan destekleyici belgeleri de dikkate alarak, masraf ve giderler karşılığında başvurucuya talep ettiği tutarın tamamının, yani 43.342,57 avro ödenmesine hükmedilmesinin makul olduğu kanaatindedir.

B. Sözleşme'nin 46. maddesi

302. Sözleşme'nin 46. maddesinin ilgili kısımları şu hükmü taşımaktadır:

“1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkemenin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler

2. Mahkemenin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.

...”

303. Başvurucu 46. madde kapsamında Mahkemeden şu taleplerde bulunmaktadır:

– Somut davada tespit edilen süregiden ihlallerin, Türk makamlarının Mahkemenin bağlayıcı bir kararına uymayı açıkça reddetmesinden kaynaklandığına hükmedilmesi;

– Davalı Devlete, özellikle başvurucunun derhal tahliyesinin ve beraatinin sağlanması suretiyle ihlallere derhal son vermesi ve bu ihlallerin etkilerini gidermesi gerektiğinin belirtilmesi;

– Keyfî alıkonulma işlemlerine karşı koruma sağlamada Anayasa Mahkemesi de dahil olmak üzere ulusal mahkemelerin sistemselsel olarak yetersiz kaldığının tespit edilmesi ve ulusal mahkemelerin, Mahkeme tarafından yorumlandığı şekliyle Sözleşme standartlarına tam olarak uymalarına hükmedilmesi;

– Gelecekte hakkında kovuşturma yürütülmesi veya keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılması riski olmaksızın mesleki faaliyetlerine ve insan hakları alanındaki çalışmalarına bütünüyle devam edebilmesine müsaade edilmesine hükmedilmesi;

– Somut davanın Türkiye’de sivil toplum ve insan hakları savunucuları üzerinde yarattığı ciddi caydırıcı etki dikkate alınarak, Türk makamlarından misilleme niteliğindeki kovuşturmalara son vermelerinin, benzer uygulamaların tekrarlanmasını önlemelerinin ve gerekli genel tedbirleri almalarının istenmesi.

304. Hükümet bu taleplerin tümüne karşı çıkmıştır.

305. Mahkeme, Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamında, Yüksek Sözleşmeci Tarafların, taraf oldukları tüm davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ettiklerini ve bu kararların icrasının Bakanlar Komitesi tarafından denetlendiğini hatırlatmaktadır (bkz., başka kararların yanı sıra, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], no. 53600/20, paragraf 655, 9 Nisan 2024). Başka bir deyişle, Mahkemenin bir kararının tümüyle veya kısmen icra edilmemesi, söz konusu Taraf Devlet bakımından uluslararası sorumluluk doğurabilir. Söz konusu Taraf Devlet, yalnızca ilgili kişilere adil karşılık kapsamında hükmedilen tutarları ödeme yükümlülüğü altında olmayıp, Mahkeme tarafından tespit edilen ihlale son vermek ve ihlalin etkilerini gidermek amacıyla iç hukuk düzeninde bireysel ve/veya, uygun hallerde, genel tedbirler almakla da yükümlüdür. Buradaki amaç, başvurucuyu mümkün olduğu ölçüde, Sözleşme'nin gerekleri yok sayılmış olmasaydı içinde bulunacağı konuma getirmektir. Taraf Devlet, uygulanacak bireysel tedbirleri seçerken, bunların birincil amacının *restitutio in integrum*, yani eski hale iade olduğunu hatırla tutmalıdır (bkz. *Ilgar Mammadov/Azərbaycan (ihlal prosedürü)* [BD], no. 15172/13, paragraf 150, 29 Mayıs 2019).

306. Mahkeme, Sözleşme'nin tüm yapısının, üye Devletlerdeki yetkili makamların iyi niyetle hareket ettiği varsayımına dayandığını hatırlatmaktadır (bkz. yukarıda anılan *Ilgar Mammadov (ihlal prosedürü)*, paragraf 214). Bu gereklilik, kararların icrasının denetlenmesi prosedürü de dahil olmak üzere Sözleşme sisteminin özünü oluşturmakta olup, Mahkeme kararlarının iyi niyetle ve kararın “sonuçları ve ruhuyla” tam anlamıyla bağdaşacak biçimde yerine getirilmesini gerektirmektedir (bkz. *Kavala (ihlal prosedürü)*, paragraf 169). Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmaları kanun hükmünde sayan ve bunların Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağını öngören; aynı konuda iç hukuk hükümleriyle çatışma halinde uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınacağını öngören Anayasa'nın 90(5). maddesi uyarınca (bkz. yukarıdaki paragraf 80), Sözleşme'nin 46. maddesinin Türkiye'de anayasal bir değere sahip olduğunu kaydetmektedir (bkz. yukarıda anılan *Yüksel Yalçınkaya* [BD], paragraf 418). Buna göre, Mahkeme kararlarını icra yükümlülüğü yalnızca uluslararası hukuktan kaynaklanan bir yükümlülük olmayıp, Anayasa'nın 2. maddesinde teminat altına alınmış olan hukuk devleti ilkesinin de bağlayıcı bir gereğidir (bkz. yukarıdaki paragraf 79).

307. Bireysel tedbirler konusunda Mahkeme, somut davada tespit edilen ihlallerin, davalı Devlete bu ihlallere son vermek amacıyla uygun bireysel tedbirler alma yükümlülüğü getirdiğini kaydetmektedir. Bu bağlamda, ihlalin niteliğinin alınması gereken tedbirler konusunda seçime yer bırakmadığı hallerde, somut davanın koşulları bakımından en uygun görünen tedbirleri belirtmenin Mahkemeye düşen bir görev olduğunu hatırlatmaktadır.

308. Somut davada Mahkeme, özellikle, başvuru hakkında 25 Nisan 2022 tarihinde verilen ve sonradan kesinleşen mahkûmiyet kararının ardından özgürlüğünden yoksun bırakılmasının adaletin açık inkârına dayandığı sonucuna varmıştır (bkz. yukarıdaki paragraf 245). Mahkeme ayrıca, söz konusu alıkonulma tedbirinin, Sözleşme’de teminat altına alınan hakların birbiriyle bağlantılı çok sayıda ihlaliyle sakatlanmış bir yargılama bağlamında uygulandığını ve bunun 6. maddeyle tanınan güvencelerin özünü zedelediğini kaydetmektedir. Bu koşullar altında, başvuru somut kararın verilmesinden sonra tutulmaya devam etmesi, bu davada özellikle Sözleşme’nin 5(1). maddesine ilişkin olarak tespit edilmiş bulunan ihlallerin devamı anlamına gelecektir. Mahkeme davanın kendine özgü koşullarına, Sözleşme’nin 5(1), 6(1), 10 ve 11. maddelerine ve bu maddelerle birlikte ele alındığında 18. maddesine yönelik olarak tespit edilen ihlallerin ciddiyetine ve bunlara son verilmesi yönündeki acil gerekliliğe binaen, davalı Devletin başvuru mümkün olan en erken tarihte salıverilmesini sağlaması gerektiği kanaatindedir (bkz., gerekli değişikliklerle, *Assanidze/Gürcistan* [BD], no. 71503/01, paragraf 202-203, ECHR 2004-II ve yukarıda anılan *Del Río Prada*, paragraf 139).

309. Dahası, Mahkeme yukarıda kaydedildiği üzere (bkz. paragraf 305), davalı Devletin başvuru, mümkün olduğu ölçüde, Sözleşme ihlal edilmemiş olsaydı içinde bulunacağı duruma eşdeğer bir konuma getirmekle yükümlü olduğunu ve bunun da başvuru hakkında alınan tedbirlerin sonuçlarının ortadan kaldırılmasını içerdiğini tekrarlamaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, başvuru hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün (bkz. yukarıdaki paragraf 47-57, 63 ve 65-68) Sözleşme hukuku bakımından hükümsüz ve geçersiz sayılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, iç hukukta, kesinleşmiş bir Mahkeme kararıyla Sözleşme’nin ihlaline yönelik bir tespitte bulunulması halinde, şikâyet konusu mahkûmiyetin sonuçlarını ortadan kaldırmaya elverişli bir yeniden yargılama mekanizmasının bulunduğuna işaret etmektedir. Bu koşullarda davalı Devlet, söz konusu mahkûmiyetin sonuçlarını ortadan kaldırmak ve tespit edilen ihlalleri etkili biçimde gidermek amacıyla gereken tüm uygun tedbirleri mümkün olan en kısa sürede almakla yükümlüdür.

310. Genel tedbirler konusunda Mahkeme, somut davanın, siyasi muhaliflerin, insan hakları savunucularının ve gazetecilerin, kapsamı birçok davada çok geniş şekilde yorumlanan ve yapay bir biçimde genişletilen suçlara dayanılarak tutuklanması ve kovuşturulması ile şekillenen daha geniş bir bağlamın parçasını oluşturan sistemsal bir sorunun son derece çarpıcı bir örneğini oluşturduğu kanaatindedir. Somut davada tespit edilen ihlaller yargının bağımsızlık ve tarafsızlık teminatlarını etkileyen ve özellikle siyasi açıdan hassas bir boyuta sahip davalarda, belirli yargı kararları üzerinde yürütmenin doğrudan veya dolaylı etki kurmasını kolaylaştırma ihtimali taşıyan yapısal eksiklikleri de gözler önüne sermektedir.

311. Bu bağlamda Mahkeme, hâkimler üzerinde uygunsuz baskılar kurulmasını önlemeye yönelik kurumsal güvencelerin sağlamlaştırılmasını, özellikle de hâkimlerin atanması, nakli ve disiplin işlemlerine ilişkin mekanizmaların sıkı kurallara bağlanmasını, hâkimlik teminatına ilişkin hukuki teminatların güçlendirilmesini ve üst derece mahkemelerinin kararlarına etkili bir şekilde uyulmasının sağlanmasını elzem görmektedir.

312. Mahkeme aynı zamanda, ceza yargılamalarının adaletin tarafsız biçimde tecellisi dışındaki amaçlarla araçsallaştırılmasının önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, tutukluluk tedbirinin aşırı şekilde kullanılmasının, ceza hukuku bakımından genişletici nitelendirmelere başvurulmasının ve art arda kovuşturmalar başlatılmasının Devletin “cezai baskı mekanizmasının” kötüye kullanıldığına delalet edebileceğini kaydetmektedir. Böyle bir uygulama, cezai kovuşturmaların kanunilik, gereklilik ve orantılılık ilkelerine kati surette uyularak başlatılıp yürütülmesini ve bu kovuşturmaların bir baskı aracı olarak veya temel hakları fiilen etkisizleştirmek için kullanılmasına engel olunmasını sağlayacak etkili usul teminatlarının tesisini gerektirmektedir.

313. Mahkeme bu tür yapısal tedbirlerin, kuvvetler ayrılığı ilkesine yeniden tam anlamıyla işlerlik kazandırılması, toplumda yargıya güvenin sağlanması ve adil yargılanma hakkı ile kişi hürriyeti hakkının hukukun üstünlüğü ilkesi gerekleriyle hiçbir şekilde bağdaşmayan mülahazalarla baltalanmasının önlenmesi bakımından gerekli olduğu kanaatinde. Bu bağlamda, İnsan Hakları Komiserinin 2024 tarihli memorandumunda yer alan tespitler (bkz. yukarıdaki paragraf 99-101) ve tavsiyeler somut dava bakımından özel önem arz etmektedir.

314. Mahkeme yukarıda ulaştığı sonuçlara atıfta bulunarak (bkz. paragraf 130-132) Anayasa Mahkemesi kararlarına tam anlamıyla uyulmasının hukukun üstünlüğü ilkesi bakımından temel önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesinin de işaret ettiği üzere (bkz. yukarıdaki paragraf 88) mahkeme kararlarının yerine getirilmemesinin bireysel başvuru prosedürünün etkililiğini zedeleyebileceğini ve başvuru sahiplerini kendilerine tanınmış olan haklardan etkili bir şekilde yararlanmaktan mahrum bırakarak anayasal düzeni tehlikeye atabileceğini hatırlatmaktadır. Dahası, yukarıdaki 126. paragrafta dile getirildiği üzere, Sözleşme’nin 46. maddesi Taraf Devletlere Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uyma yönünde hukuken bağlayıcı bir yükümlülük getirmekte olup, bu yükümlülük söz konusu kararların tam, etkili ve ivedi bir şekilde icraya konulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Mahkeme tarafından verilmiş bir kararın icrasına yönelik olarak yürütülen ihlal prosedürüne ulusal seviyede öncelik tanınmamasının, halihazırda tespit edilmiş olan temel hak ihlallerini uzatıp ağırlaştırabileceği de düşünüldüğünde, bu gereklilikle bağdaştırılması güç görünmektedir.

315. Mahkeme ayrıca, Sözleşme’nin 3. maddesi kapsamındaki tespiti ışığında (bkz. yukarıdaki paragraf 289), somut davanın gerçek bir koşullu salıverilme imkânı temin eden bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle,

indirilemez nitelik taşıyan müebbet hapis cezalarının infazına dair bir başka sorunu daha gözler önüne serdiği düşüncesindedir. Sistem kaynaklı görünen bu mesele Bakanlar Komitesinin denetimi altında olmayı sürdürmektedir. Buna göre davalı Devlet, uygun yasama tedbirlerini alarak, yukarıda anılan *Vinter ve Diğerleri* kararında Büyük Daire tarafından ortaya konulan ilkelere uygun bir prosedür tesis etmek suretiyle bu durumu gidermekle yükümlüdür.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME,

1. Çoğunluk oyuyla, Hükümetin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun tüketilmemiş olduğunu iddia eden ön itirazının *reddine*;
2. Çoğunluk oyuyla, Sözleşme'nin 3. maddesine (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının gözden geçirilmesine imkân veren bir mekanizmanın bulunmaması), 5. maddesinin 1. fıkrasına, 6. maddesinin 1. fıkrasına ve 3. fıkrasının (d) bendine (mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, yargılamaların adilliği, savunma hakkına yönelik kısıtlamalar), 10. maddesine, 11. maddesine ve 5. maddenin 1. fıkrası, 6. madde, 10. madde ve 11. madde ile birlikte ele alındığında 18. maddesine ilişkin şikâyetlerin *kabul edilebilir olduğuna*;
3. Çoğunluk oyuyla, yargılamaların süresine ilişkin şikâyetin (6. maddenin 1. fıkrası) *kabul edilemez olduğuna*;
4. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinin *ihlal edildiğine*;
5. İkiye karşı on beş oyla, mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, yargılamaların adilliği ve savunma hakkına yönelik kısıtlamalarla ilgili şikâyetler bakımından Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının *ihlal edildiğine*;
6. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının *ihlal edildiğine*;
7. İkiye karşı on beş oyla, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası, 6. maddesi, 10. maddesi ve 11. maddesi ile birlikte ele alındığında 18. maddesinin *ihlal edildiğine*;
8. İkiye karşı on beş oyla, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının gözden geçirilmesine imkân veren bir mekanizmanın bulunmamasıyla ilgili şikâyet bakımından Sözleşme'nin 3. maddesinin *ihlal edildiğine*;

9. Oybirliğiyle, 3. madde (başvurucu hakkındaki alıkonulma tedbirinin devam etmesi), 5. maddenin 4. fıkrası ve 6. maddenin 2. fıkrası ile tek başına veya Sözleşme'nin 18. maddesi ile birlikte ele alındığında 7. madde kapsamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirlik ve esas bakımından incelenmesine *gerek bulunmadığına*;

10. İkiye karşı on beş oyla,

(a) Davalı Devletin aşağıda belirtilen meblağları başvurucuya üç ay içinde, ödeme tarihinde geçerli olan döviz kuru üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilerek *ödemesine*,

(i) manevi tazminat olarak 70.000 avro (yetmiş bin avro) ve bu meblağ üzerinden başvurucuya yansıtılabilecek her türlü vergi;

(ii) masraf ve giderler için 43.342,57 avro (kırk üç bin üç yüz kırk iki avro, elli yedi sent) ve bu meblağ üzerinden başvurucuya yansıtılabilecek her türlü vergi;

(b) yukarıda belirtilen üç aylık sürenin sona ermesinden ödeme tarihine kadar, bu meblağlara, Avrupa Merkez Bankasının o dönem için geçerli olan marjinal kredi faiz oranının üç puan fazlasına eşit oranda basit faiz *uygulanmasına*;

11. İkiye karşı on beş oyla, davalı Devletin başvurucunun mümkün olan en erken tarihte tahliyesini sağlaması (bkz. yukarıdaki paragraf 308) ve mahkûmiyetinin sonuçlarını ortadan kaldırması (bkz. yukarıdaki paragraf 309) gerektiğine ve yalnızca başvurucunun uğradığı ihlallerin sonuçlarını ortadan kaldırmak için değil, ileride benzer ihlallerin meydana gelmesini önlemek için de, yukarıdaki 310-315. paragraflarda tavsiye edildiği üzere, uygun olan tüm genel tedbirleri almakla yükümlü olduğuna *hükmetmektedir*.

İşbu karar, İngilizce ve Fransızca olarak hazırlanmış ve Mahkeme İçtüzüğü'nün 77. maddesinin 2. ve 3. fıkraları uyarınca 25 Ağustos 2026 tarihinde Strazburg'taki İnsan Hakları Binasında aleni bir oturumda açıklanmıştır.

Abel Campos
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı

Mattias Guyomar
Başkan

KAVALA / TÜRKİYE (No. 2) KARARI

Sözleşme'nin 45(2). maddesi ve Mahkeme İçtüzüğü'nün 74(2). maddesi uyarınca, aşağıdaki ayırık görüşler işbu kararın ekinde sunulmaktadır:

- (a) Yargıç Vehabović ve Yargıç Yüksel'in ortak muhalefet şerhi;
- (b) Yargıç Yüksel'in muhalefet şerhi.

YARGIÇ VEHABOVIĆ VE YARGIÇ YÜKSEL'İN ORTAK MUHALEFET ŞERHİ

1. Somut başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunması gerektiği kanaatinde olduğumuzdan, çoğunluğun tespitlerine katılmadığımızı beyan etmek isteriz. Çoğunluğun yaklaşımı, Türk Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının genel olarak etkililiğini sorgulamamakla birlikte (bkz. kararın 128. paragrafı), söz konusu mahkeme önündeki yargılamanın süresine odaklanmaları, yerleşik bir şart olan tüketme gerekliliğinden haksız bir sapma teşkil etmektedir.

2. Sözleşme ile kurulan koruma mekanizması, insan haklarının güvence altına alınmasına ilişkin asli sorumluluğun ulusal hukuk sistemlerine ait olduğunu öngören ikincilik ilkesinin temeli üzerinde işlemektedir. Bu yapı içinde, tüketme kuralı vazgeçilmez bir ön koşul niteliği taşımaktadır (bkz. *Vučković ve Diğerleri/Sırbistan* (ön itiraz) [BD], no. 17153/11 ve diğer 29 başvuru, paragraf 69, 25 Mart 2014). Devletler, idari veya yargısal işlemlerinden kaynaklanan şikâyetleri kendi hukuk düzenleri içinde giderme ve durumu düzeltme konusunda yeterli bir fırsata sahip olmadan önce, bu işlemler nedeniyle uluslararası bir organ önünde hesap vermek zorunda değildir. Bu ikili gerekçe, yalnızca davalı Devletlerin menfaatlerine hizmet etmekle kalmayıp, aynı zamanda Mahkemenin yapısal bütünlüğünü ve daha geniş anlamda Sözleşme sistemini de korumaktadır. Sözleşme'ye uygunluk meselelerinin öncelikle ulusal mahkemeler tarafından karara bağlanması ve böylece Avrupa Mahkemesine, kendi ülkesinin toplumsal dinamikleriyle doğrudan ve sürekli temas halinde bulunan ulusal yargının değerlendirmelerinden yararlanma imkânı sağlanması yerinde olacaktır (bkz. *Burden/Birleşik Krallık* [BD], no. 13378/05, paragraf 42, ECHR 2008). Başvurucular, iç hukuk yollarını tüketmemek suretiyle, ulusal mahkemelere asli koruma işlevini yerine getirme imkânı tanımamakta ve böylece uluslararası yargı organının ikincil nitelikteki işlevini zedelemektedir.

Türk Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun yapısal etkililiği

3. Türkiye'de bireysel başvuru mekanizmasının kökeni, Venedik Komisyonu ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de dahil olmak üzere uluslararası organların yanı sıra yerel anayasa hukuku uzmanları ve akademisyenlerin açık tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleştirilen ve 12 Eylül 2010 tarihinde halk oylamasıyla kabul edilen anayasa değişikliğine dayanmaktadır. Bu yapısal reform, temel hak ve özgürlüklerin iç hukukta korunmasını güçlendirmek, Sözleşme'ye ulusal düzeyde uyumu geliştirmek ve insan haklarına ilişkin şikâyetlerin iç hukuk düzeni içinde giderilmesini sağlayarak Türkiye aleyhindeki başvuruların sayısını azaltmak amacıyla özel olarak tasarlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, 23 Eylül 2012 tarihinde bireysel başvuruları kabul etmeye başlamasıyla, Türkiye'nin ulusal hukuk sisteminde insan haklarının korunmasının temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

4. Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesiyle doğrudan ve sağlam bir yargısal diyalog yürütmek, Sözleşme standartlarını iç hukuka aktarmak ve uluslararası içtihadı yakından takip etmek suretiyle, Strazburg içtihadını kendi pratiğine başarılı biçimde entegre etmiş bulunmaktadır. Bu iç hukuk yolu, tesisinden bu yana geçen 14 yıl içinde yüz binlerce başvurunun incelenmesine ve Mahkeme standartlarıyla uyumlu bir içtihat oluşmasına imkân sağlamış ve böylece Sözleşme haklarının iç hukukta korunmasını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Müteakiben Strazburg'a taşınan davalarda ise, Anayasa Mahkemesinin ayrıntılı gerekçeleri uluslararası yargısal değerlendirme açısından çok değerli ve gerekli bir unsur oluşturmaktadır.

5. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi huzurundaki bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi şartı, Türkiye kaynaklı davalarda kabul edilebilirlik değerlendirmesinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. *Uzun/Türkiye* ((k.k.), no. 10755/13, 30 Nisan 2013) kararında, bu hukuk yolu ayrıntılı biçimde incelenerek, bireysel başvuru mekanizmasının Sözleşme kapsamındaki şikâyetler bakımından uygun bir telafi sağlama yönünde gerçekçi bir imkân sunduğu şeklinde dönüm noktası niteliğinde bir sonuca ulaşılmıştır. Bu şart, ilerleyen yıllar boyunca kabul edilebilirlik incelemelerinde istikrarlı biçimde uygulanmıştır. Söz konusu iç hukuk yolu yapısal bakımdan işlerliğini korumaktadır ve Avrupa Mahkemesinin yetkisini kullanabilmesi için önce bu yolun tamamen tüketilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, somut başvurunun kabul edilebilirliği konusunda çoğunluğun vardığı genel sonuca, yani başvurucunun Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurunun sonucunu beklemediği için eleştirilemeyeceği yönündeki görüşe katılmamız mümkün değildir.

YARGIÇ YÜKSEL'İN MUHALEFET ŞERHİ

1. Büyük Daire, işbu kararda, Anayasa Mahkemesi başvurusunun bireysel başvurusu hakkında kararını vermeden önce davanın esası hakkında karar vermiştir. Başvurucu, Anayasa Mahkemesine yaptığı söz konusu bireysel başvuruda, bu Mahkemeye yaptığı başvuruda ileri sürdüğü ihlal iddialarıyla neredeyse aynı şekilde, temel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Yargıç Vehabović ile birlikte kaleme aldığımız ortak muhalefet şerhinde, Anayasa Mahkemesi önündeki bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi şartına ilişkin genel görüşümü ortaya koymuş olsam da, çoğunluğun benimsediği yaklaşımın somut davanın koşullarında neden haklı görülemeyeceğine ilişkin görüş ayrılığımı daha detaylı şekilde açıklamak isterim.

2. İlk olarak, Mahkemenin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasını halihazırda incelemiş olduğu ve söz konusu hukuk yolunun, prensip olarak, Sözleşme kapsamındaki şikâyetler bakımından uygun bir telafi sağlama imkânı sunmadığı sonucuna varmasına yol açacak herhangi bir unsur tespit etmediği vurgulanmalıdır (bkz. *Uzun/Türkiye* (k.k.), no. 10755/13, paragraf 69, 30 Nisan 2013). *Uzun* kararından bu yana geçen yıllarda, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi şartı, Mahkeme tarafından kabul edilebilirlik değerlendirmesinde istikrarlı biçimde uygulanagelmıştır (bkz., başka birçok karar arasında, *Mercan/Türkiye* (k.k.), no. 26511/16, 8 Kasım 2016; *Zihni/Türkiye* (k.k.), no. 59061/16, 29 Kasım 2016; ve en yakın tarihli olarak, *Aydın ve Sarı/Türkiye* (k.k.), no. 6571/17 ve 34234/19, 9 Haziran 2026).

3. Çoğunluk, Hükümetin iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki itirazını reddederken, vardığı bu sonucu somut davanın kendine özgü koşullarıyla katı bir şekilde sınırlandırmakta ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının genel anlamda etkililiğini sorgulamamaktadır (bkz. kararın 128. paragrafı), Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamanın süresine ve somut davanın kendine özgü koşullarına dayanmaktadır.

4. Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamanın süresi konusunda, öncelikle başvurusunun bahsi geçen mahkeme önünde halihazırda derdest bulunan iki bireysel başvurusu olduğu belirtilmelidir. Bunlardan birincisi, 9 Haziran 2022 tarihinde yapılmış olup, başvurusunun tutukluluğuna itiraz etmektedir. 24 Ekim 2023 tarihinde yapılan ikinci başvuru ise, başvurusunun kesinleşmiş mahkûmiyetinden ötürü özgürlükten yoksun bırakılmasıyla ilgilidir. Yaklaşık iki yıl dokuz aydır derdest olan bu ikinci başvuru, esas itibarıyla somut davadaki temel şikâyetlere ve davanın esasına tekabül ettiğinden, süreye ilişkin değerlendirme bakımından öncelikle ilgi arz eden başvuru olarak görünmektedir.

5. Bir başvurunun incelenmesi için geçen sürenin, bu süre açıkça aşırı olmadığı müddetçe, yargılamanın etkililiği konusunda bir sonuca varmak için

tek başına yeterli olmadığının Mahkeme tarafından istikrarlı biçimde karara bağlanmış olduğunu vurgulamak isterim (bkz. *Kavala/Türkiye*, no. 28749/18, paragraf 99, 10 Aralık 2019; *Wikimedia Foundation Inc./Türkiye* (k.k.), no. 25479/19, paragraf 46-47, 1 Mart 2022; ve *Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 4), no. 13609/20, paragraf 159, 8 Temmuz 2025).

6. Bugüne kadar Mahkemenin, bir başvurunun Anayasa Mahkemesine yaptığı başvurunun sonucunu beklemesine gerek olmadığına karar verdiği tek örnek, tutukluluğun hukuka uygunluğunun yargısal denetiminin süratle gerçekleştirilmesi şartıyla ilgili olarak Sözleşme'nin 5(4). maddesi kapsamındaki bir şikâyeti konu alan *Selahattin Demirtaş* (no. 4) (yukarıda anılan) kararıdır. Adı geçen davada bireysel başvuru Anayasa Mahkemesi önünde yaklaşık beş yıldır derdest bulunmaktaydı ve 5(4). madde kapsamındaki incelemede dikkate alınan süre dört yılı biraz aşmaktaydı (a.g.k., paragraf 150). Somut davanın koşulları sadece ileri sürülen şikâyetler bakımından değil, ilgili süreler bakımından da farklılık arz etmektedir; zira bu süreler Mahkemenin daha önce kabul edilebilir bulduğu sürelerle benzer niteliktedir. Örneğin *Wikimedia Foundation Inc.* (yukarıda anılan) kararında Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin kararını vermesi için geçen iki yıl sekiz aylık sürenin “uzun” olmakla birlikte “açıkça aşırı” görünmediğini kaydetmiştir. Mahkemenin konuyla ilgili içtihat ve uygulaması dikkate alındığında, başvurunun davasında Anayasa Mahkemesi huzurundaki yargılama süresinin açıkça aşırı addedilebileceğini ve bireysel başvurusunun sonucunun beklenmemesini haklı kılmak bakımından yeterli olduğunu düşünmüyorum.

7. Somut davanın kendine özgü koşulları bakımından çoğunluk, önceki kararların uygulanmasıyla ilgili meselenin, başvurunun davasının ele alınmasında Anayasa Mahkemesi açısından özel bir ivedilik gerektirdiği görüşünü benimsemiş görünmektedir. Oysa bana göre bu husus, bireysel başvuru mekanizmasının tüketilmesi gereğinden sapılmasını haklı kılmak için tek başına yeterli sayılamaz. Yukarıda belirtildiği üzere aşırı olmayan, başvuruların derdest kaldığı süreler ile başvurunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuki dayanağında meydana gelen değişiklik dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesinin başvurunun şikâyetleri hakkında karar vermesini beklemek daha tercih edilebilir bir yol olurdu.

8. Somut davada iç hukuk yollarının tüketilmemesi meselesine ilişkin olarak çoğunluğun yaklaşımıyla aramdaki bu genel görüş ayrılığının yanı sıra, başvurunun Sözleşme'nin 3. ve 5. maddeleri kapsamında ileri sürdüğü birbirinden farklı birçok şikâyetin kabul edilebilirliği konusunda da ek çekincelerim bulunmaktadır.

9. Başvurunun indirilemez nitelikteki müebbet hapis cezasına ilişkin olarak 3. madde kapsamında ileri sürdüğü şikâyet konusunda, dava dosyasına bakıldığında, ulusal mahkemeler önünde bu meseleye ilişkin herhangi bir iddiada bulunulmadığı açıkça görülmektedir. Bu bakımdan, yalnızca Anayasa

Mahkemesi önündeki bireysel başvurunun sonucu beklenmemiş olmakla kalınmayıp, böyle bir şikâyet zaten bireysel başvuruda ileri sürülmemiştir.

10. Başvurucunun Sözleşme'nin 5(1)(c) maddesi kapsamında incelenen tutukluluğunun bir bölümü bakımından ise ayrı bir mesele ortaya çıkmaktadır. Şikâyetlerin, başvurunun Türk Ceza Kanunu'nun 328. maddesi kapsamındaki casusluk suçlamasıyla bağlantılı olarak tutuklanmasına ilişkin olduğu kadarıyla, Anayasa Mahkemesi bu konuda Aralık 2020'de kararını vermiş (bkz. kararın 37. paragrafı) ve başvurunun kişi hürriyeti hakkına yönelik bir ihlal bulunmadığı sonucuna varmıştır. Başvurucu daha sonra, Anayasa Mahkemesinin bu kararının ardından geçerli süre içerisinde işbu Mahkemeye herhangi bir şikâyetle bulunmamış ve bunu neden yapmadığına ilişkin herhangi bir açıklama da sunmamıştır. Bu nedenle, 5(1)(c) maddesi kapsamındaki şikâyetin bu kısmının da Sözleşme'nin 35(1). maddesinde öngörülen süre şartına uyulmaması nedeniyle kabul edilemez nitelik taşıdığı kanaatindeyim.

11. Son olarak, Sözleşme'nin 18. ve 46. maddeleri kapsamında çoğunluk tarafından benimsenen yaklaşıma da – mevcut başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin görüşümle paralel şekilde – katılmadığımı vurgulamak isterim. Aynı başvurucuya ilişkin olarak Mahkemenin 2019 tarihli kararında (yukarıda anılan) sunduğum muhalefet şerhine de atıfla, ulusal yargı da dahil olmak üzere, ulusal makamların örtülü bir amaç güttüğü yönündeki tespitin, başvurunun bireysel başvurusunun Anayasa Mahkemesi önünde halen derdest olması olgusuyla bağdaştırılmasının güç olduğunu vurgulamak isterim. İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının özünde, bu Mahkemenin ulusal yargının saikleri hakkında bir sonuca varmasından evvel, ulusal yargıya incelemesini tamamlama fırsatı verilmesi gerektiği anlayışı yatmaktadır.